Un ramo sosyal izkyerdista: De visie van *Feneta* en *Skol i Komunidat* op dekolonisatie, 1969-1986

Scriptie Research Master Colonial and Global History, Universiteit Leiden

Jan Bant

S2681390

30 ECTS

Begeleider: Prof. Dr. Gert Oostindie

Tweede Lezer: Dr. Peter Meel

Datum: 22-07-2021

Woordenaantal: 23.641

Inhoudsopgave

Introductie

"*Nos ta traha den un ramo sosyal izkyerdista*" – we werken in een sociaal links kader – schreef de redactie van het Arubaanse tijdschrift *Feneta* (1969-1971) in hun nummer van oktober 1969.[1] Feneta is Papiaments voor "naald" en de slagzin van het tijdschrift was *Feneta ta hinka* – de naald prikt. "We zijn er om alles te observeren en ons commentaar erop te geven," schreef de redactie als reactie op de kritiek die ze kregen op hun eerste nummer uit augustus 1969.[2] *Feneta* zou onder andere het Papiaments verkeerd spellen – te fonologisch. Dit was een politieke daad, want de andere spellingsvorm van het Papiaments, de etymologische, werd gepropageerd door Arubaanse nationalisten. Taalbeleid, vooral in relatie tot onderwijs en identiteit, was belangrijk voor de redactie van *Feneta*.

Ook in *Skol i Komunidat* (1975-1989), een groter en langer bestaand Arubaans tijdschrift, stonden kritische artikelen over Arubaanse en internationale ontwikkelingen op politiek, sociaal, educatief en cultureel gebied. *Skol i Komunidat* was het tijdschrift van de Arubaanse lerarenvakbond, die bekend stond als de VLA (Vakbond Leerkrachten Aruba) en later de Simar (Sindikato di Maestronan di Aruba). Ook de redactie van *Skol i Komunidat* schreef in een sociaal links kader – hoewel dit minder expliciet was geformuleerd. Arubaanse dekolonisatie was bij beide tijdschriften een essentieel onderwerp.

Net als andere Caribische eilanden heeft Aruba een lange geschiedenis van koloniale bezetting. Tussen 1499 en 1636 werd Aruba gekoloniseerd door Spanje, waarna het tot eind 18e eeuw onder controle van de West Indische Compagnie (WIC) kwam, en na een kort Brits intermezzo een Nederlandse kolonie werd. Nederland stelde in 1824 Aruba "open" voor kolonisatie.[3] De oorspronkelijke bewoners van Aruba zijn Arawak-indianen; zij vermengden zich in de loop der tijd met koloniale nieuwkomers.[4] Op Aruba bestond geen plantage-economie gebaseerd op slavernij en het eiland vervulde ook niet de rol van een regionale *hub* voor de

---

[1] "Introdukshon," *Feneta*, oktober 1969, 1.
Ik zou graag de volgende mensen bedanken voor de totstandkoming van deze scriptie: mijn scriptiebegeleider Gert Oostindie voor zijn snelle reacties en inzichtvolle commentaar, mijn "bonusbegeleider" Luc Alofs voor de hulp en de leuke gesprekken, Peter Scholing voor de technische steun en voor alles wat hij voor Aruba doet, mijn ouders voor hun steun en hun wijze opvoeding, en Doortje Swaters voor alle wijsheid en liefde.
[2] Ibid.
[3] Luc Alofs, *Onderhorigheid en separatisme. Koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816-1955* (Oranjestad: UNOCA, 2012), 34.
[4] Britannica Academic, "Aruba," en Alofs, *Onderhorigheid,* 49.

slavenhandel, zoals Curaçao dat deed.[5] Vanaf 1816 was Aruba een van de "onderhorigheden" van Curaçao, het bestuurlijk hoofdeiland van de Nederlands koloniale bezittingen in de Caribische zee. Aruba bleef een rustig eiland met een laag bewonersaantal: in 1862 waren dat er 3487.[6] Het eiland was onderverdeeld in districten waar onderling contact vooral was gebaseerd op verwantschap.[7]

In 1924 vestigde de Lago-olieraffinaderij zich op Aruba. Dit bracht een breed scala aan veranderingen met zich mee, waaronder een stijgende welvaart. In het volgende hoofdstuk ga ik dieper in op de gevolgen van de komst van de Lago naar Aruba. Door de welvaartsgroei wilde Aruba meer zeggenschap over eigen financiën en niet langer een van de onderhorigen zijn van Curaçao. Tot de komst van het Statuut in 1954, dat de onderlinge verhoudingen in het Nederlandse Koninkrijk herdefinieerde, was deze roep om meer autonomie vooral een boodschap aan Nederland. Na 1954 bestond het Koninkrijk der Nederlanden uit "drie formeel gelijkwaardige partners," namelijk Nederland, Suriname, en de Nederlandse Antillen, die "de eigen belangen zelfstandig behartigen en op voet van gelijkwaardigheid de gemeenschappelijke belangen verzorgen en wederkerig bijstand verlenen."[8] Rechtszekerheid, defensie, mensenrechten, buitenlandse betrekkingen, en deugdelijkheid van bestuur werden vanaf 1954 geregeld door de Koninkrijksregering, die voor de overgrote meerderheid bestond uit Nederlandse ministers.[9] Hoewel het Statuut democratisering en een (fictieve) gelijkwaardigheid bracht, voelde het voor Arubaanse politici met een afscheidingswens als hernieuwde onderdrukking. Curaçao bleef het bestuurlijke hoofdeiland en kreeg meer zetels in de landsregering dan Aruba.[10] De Arubaanse afscheidingswens leefde na 1954 door en uitte zich in de roep tot afscheiding uit de Nederlandse Antillen. Om dit te verwezenlijken, onderhandelden Arubaanse separatisten met de Nederlandse regering en zetten ze zich af tegen Curaçao. In 1986 werd die afscheidingswens verwezenlijkt: Aruba verliet de Nederlandse Antillen en werd een autonoom land, met een "Status Aparte" binnen

---

[5] Alofs, *Onderhorigheid*, 49. Voor een uitgebreide analyse van Curaçao als regionale *hub* voor slavenhandel, zie: Linda M. Rupert, *Creolization and Contraband: Curaçao in the Early Modern Atlantic World* (Athens: University of Georgia Press, 2012).
[6] Alofs, *Onderhorigheid*, 34.
[7] Luc Alofs en Leontine Merkies, *Ken ta Arubiano? Sociale integratie en natievorming op Aruba, 1924-2001* (Oranjestad: VAD/De Wit Stores, 2001), 44-45.
[8] Gert Oostindie en Inge Klinkers, *Het Koninkrijk in de Caraïben. Een korte geschiedenis van het Nederlandse dekolonisatiebeleid, 1940-2000* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001), 55. Het eerste citaat uit deze zin komt van Oostindie en Klinkers, het tweede citaat komt rechtstreeks uit het Statuut, dat geciteerd wordt door Oostindie en Klinkers.
[9] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubianio?* 69.
[10] Ibid.

het Nederlandse Koninkrijk. De Arubaanse beweging die meer autonomie wilde kan worden opgevat als een dekolonisatiebeweging.

Het proces naar de Status Aparte werd nauwlettend gevolgd door de redacties van *Feneta* en *Skol i Komunidat*. Zij waren kritisch op dekolonisatie zoals die werd vormgegeven door de Status Aparte-beweging en uitten hier hun kritiek op. Door zich op te stellen als kritische observatoren en te participeren in de publieke discussie, schaarden de mensen achter de tijdschriften zich in een Caribische traditie. Het is een typisch Caribisch verschijnsel dat, vaak in het "moederland" geschoolde intellectuelen, zich via sociaalkritische tijdschriften uiten als "intellectual stimulators," en soms zelfs als organisatoren van opstanden.[11] Deze kritische tijdschriften schreven veelal over dekolonisatie en de naweeën van het kolonialisme. Op Curaçao bestond ook een dergelijke groep kritische intellectuelen die hun tijdschriften uitbrachten. De socioloog Peter Verton heeft deze groep Curaçaoënaars omgedoopt tot de "kritische intelligentsia."[12] Deze scriptie beschrijft de Arubaanse variant van de "kritische intelligentsia," in de vorm van de schrijvers voor *Feneta* en *Skol i Komunidat*. De mensen achter deze tijdschriften, hun meningen en de invloed die zij hadden, waren nog niet onderworpen aan historisch onderzoek.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt dan ook: welke visie op dekolonisatie werd geuit in *Feneta* en *Skol i Komunidat* tussen 1969 en 1986? Deze vraag beantwoord ik door verschillende deelonderzoeken te verrichten, elk met betrekking tot een bepaald aspect van dekolonisatie. Allereerst ga ik in het volgende hoofdstuk dieper in op de Arubaanse en de internationale historische context, en geef ik een overzicht van relevante historiografische debatten. In hoofdstuk II ga ik in op de concepten en het methodologische kader waar deze scriptie gebruik van maakt, en ga ik in op de bronnen die ik hier analyseer. Hoofdstuk III, het eerste hoofdstuk bronanalyse, beantwoordt de volgende deelvraag: hoe reageerden *Feneta* en *Skol i Komunidat* op de ontwikkeling van de dominante Arubaanse dekolonisatiebeweging, die uiteindelijke leidde tot de Status Aparte in 1986? Ik laat zien dat de visie van *Feneta* en *Skol i Komunidat* op dekolonisatie verschilde van die van de Status Aparte-beweging. De tijdschriften hadden kritiek op het etnisch nationalisme van de MEP en zagen geen heil in de dekolonisatievorm die de MEP voorstelde.

---

[11] Harry Hoetink, *Slavery and Race Relations in the Americas: An Inquiry into their Nature and Nexus* (New York: Harper and Row, 1973), 89.

[12] Peter Cornelis Verton, *Politieke dynamiek en dekolonisatie: De Nederlandse Antillen tussen autonomie en onafhankelijkheid* (Proefschrift, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1977), 75.

De deelvraag die in hoofdstuk IV centraal staat, is: welke rol hadden onderwijs en taal(beleid) volgens *Feneta* en *Skol i Komunidat* in dekolonisatie? Hier laat ik zien dat de Arubaanse kritische intelligentsia naar taalbeleid en onderwijs keken als essentiële speelvelden voor daadwerkelijke dekolonisatie. Vervolgens kijk ik in het laatste hoofdstuk naar de internationale inbedding van de ideeën over dekolonisatie in de tijdschriften. Hier stel ik de vraag: hoe verhielden *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich tot een netwerk van grensoverschrijdende ideologieën en internationale actoren? Ik zal aantonen dat de mensen achter de tijdschriften zich internationaal oriënteerden en grensoverschrijdende verbanden hadden met (dekoloniale) groeperingen. Zij namen die ideeën echter niet simpelweg over: zij eigenden zich ideeën toe. Op deze manier plaats ik *Feneta* en *Skol i Komunidat* in het midden van een thematisch web. De twee tijdschriften waren op de één of andere manier verwant aan alle onderwerpen, mensen, ideologieën, en landen die in deze scriptie worden besproken.

De keuze voor deze thematische indeling weerspiegelt het belang dat de redacteuren van *Feneta* en *Skol i Komunidat* gaven aan deze onderwerpen. Deze drie thema’s komen simpelweg het vaakst voor in de tijdschriften. De chronologische afbakening van dit onderzoek volgt uit de jaren waarin de tijdschriften uitkwamen. Het eerste nummer van *Feneta* kwam in 1969 uit, en na 1986 werden de uitgaven van *Skol i Komunidat* onregelmatig en had het tijdschrift minder duidelijke aandachtspunten.

Er zijn kanttekeningen te plaatsen bij de duiding van *Feneta* en *Skol i Komunidat* als “de Arubaanse kritische intelligentsia.” Kritisch waren ze zeker, maar was deze groep dé intelligentsia? Waren er niet meer kritische intellectuelen op Aruba? Er bestonden op Aruba wel degelijk meerdere bewegingen en vakbonden die zich hard maakten voor de werkende klasse.[13] Ook waren er meerdere tijdschriften die met een kritische blik naar de stand van zaken op Aruba en in de wereld keken.[14] Daarnaast bestonden er bladen in Nederland waar Arubaanse en

[13] Zo bestond ook de Accion pa Liberá Antiyas, die samen met de redactie van *Feneta* een protesttelegram over Amerikaans imperialisme stuurde aan de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, William Rogers. Aruba had ook een sterke vakbondsbeweging. Zie “1 mei V.L.A.: Vakbond van leerkrachten-arbeiders,” *Vorm*, mei 1975, 5-7. Hier werd verslag gedaan van de viering van de Dag van de Arbeid. Arubaanse vakbonden namen deze dag zeer serieus.

[14] Zo bestonden op Aruba onder andere de bladen *Chuchubi*, *Lanta*, en *Watapana*. Het blad *Chuchubi* hield zich wel kritisch bezig met politieke ontwikkelingen op Aruba en in de wereld, maar het blad doet aan als een roddelblad met veel reclame. De term “intelligentsia” is dus niet van toepassing op *Chuchubi*. *Lanta* verscheen vanaf 1973 onder redactie van Frank Zaandam en Jimmy Coutinho, die ook een belangrijke rol speelden bij *Skol i Komunidat*. De krant *Amigoe di Curaçao* schreef op 8 oktober 1973 dat *Lanta* zich verzette “tegen bepaalde systemen, zoals kapitalisme, die niet goed zijn voor deze gemeenschap.” Van dit blad is echter weinig te vinden en zowel Zaandam als Coutinho speelden vanaf 1975 een belangrijke rol in *Skol i Komunidat*, dus het is aannemelijk dat zij hun idealen aldaar

Antilliaanse studenten actief waren.[15] Waren dé kritische intelligentsia per definitie links? Waren de kritische intelligentsia wel *intelligent*? Een laatste kritiekpunt op de duiding van *Feneta* en *Skol i Komunidat* als "de Arubaanse kritische intelligentsia" is dat dit etiket op een grote groep mensen over een periode van 20 jaar wordt geplakt. Dit gold vooral voor *Skol i Komunidat,* het officiële blad van de hele onderwijsvakbond, die een groep representeerde van kleuterleiders tot aan leraren voor examenklassen. Er verschenen meerdere leden-enquêtes in *Skol i Komunidat* waaruit bleek dat niet elk vakbondslid het eens was met de kritische koers van het blad.[16]

Ondanks deze tekortkomingen is het gerechtvaardigd om *Feneta* en *Skol i Komunidat* te bestempelen als de Arubaanse kritische intelligentsia. Allereerst waren het tijdschriften die werden uitgebracht op Aruba, waar artikelen in stonden die zich grotendeels met Aruba bezighielden, geschreven door mensen die op Aruba woonden. Ook is het zo dat, hoewel het niveau niet altijd hoog lag, de tijdschriften zich op een kritische, geëngageerde en geïnformeerde manier bezighielden met politieke ontwikkelingen op Aruba en in de wereld. De term "intelligentsia" verwijst niet alleen naar het niveau van de gepubliceerde stukken, maar ook naar het opleidingsniveau van de schrijvers ervan. In het geval van *Feneta* en *Skol i Komunidat,* had de redactie een bepaalde vorm van hoger onderwijs genoten, al dan niet in Nederland. De discrepantie tussen de kritische *Skol i Komunidat*-redacteur en het alledaagse lid van de onderwijsvakbond is ook op te lossen. Ik zal het in mijn onderzoek enkel hebben over de redactie van *Skol i Komunidat* en, waar mogelijk, specifieke auteurs vermelden. Als het bestuur van de vakbond haar mening verkondigde, was dit de mening van het bestuur, niet van alle leden van de vakbond.

Voor wat de politieke ideologie van de kritische intelligentsia betreft, zal ik aantonen dat de meeste kritische Caribische tijdschriften uit de jaren 60, 70 en 80 inderdaad links-georiënteerd waren. In die zin dat zij opkwamen voor "het volk," en zich verzetten tegen ongelijkheid en discriminatie. Dit past in een tijdsgeest waar emancipatoire vertogen hoogtij vierden. Kritische Caribische groepen bevonden zich dus niet *per definitie* aan de linkerkant van het politieke

---

publiceerden. *Watapana* was wel van hoog intellectueel niveau, maar was een literair-poëtisch blad en hield zich nauwelijks bezig met politieke zaken. Ook was het een Antilliaans, en geen specifiek Arubaans, blad.

[15] *Feneta* plaatste in oktober en december 1969 een nieuwsbrief en partijprogramma van de Aksikomite Antiyano na Hulanda, een links-kritische actiegroep waar verder niks over te vinden is. Ook bestonden de bladen *Kambio*, *Kakiña*, en *Kibrahacha* (deels) uit Antilliaanse studenten die in Nederland studeerden. In deze bladen stonden kritische artikelen voor lezers zowel in Nederland als op de Antillen.

[16] Zie bijvoorbeeld de resultaten van een enquête gehouden door de redactie, te lezen in de *Skol i Komunidat* van december 1983 op pagina 7: "Op de vraag of men nog meer kritiek had op S&K antwoordde 63% Neen. Degenen die wel kritiek hadden vonden over het algemeen dat S&K te sterk politiek gericht was en dat het met name de regeringspartij is die het steeds moet ontgelden."

spectrum, maar in de praktijk was dat vaak wel het geval. *Feneta* en *Skol i Komunidat* kunnen in elkaars verlengde worden gezien omdat ze deels dezelfde schrijvers hadden en grotendeels dezelfde onderwerpen bespraken, vanuit eenzelfde perspectief. De consistentie in uitgaven en onderwerpen, en het niveau van de bladen en hun redacties maakt dat ik naar *Feneta* en *Skol i Komunidat* zal verwijzen als “de Arubaanse kritische intelligentsia.”

Hoofdstuk I. Historische context en historiografie

1. Historische context

1.1 Olie en afscheiding

Vanaf 1924 maakte Aruba een stormachtige ontwikkeling door, toen de Lago-raffinaderij zich op Aruba vestigde. Dit betekende een industriële revolutie: de olie-industrie zorgde voor "een einde aan een eeuw isolement en stagnatie" en de komst van "een periode van ongekende economische en demografische groei."[17] De bedrijfstaal van de Lago was Engels waardoor het bedrijf voornamelijk arbeiders uit de Engelssprekende Caribische eilanden zocht. In 1948 maakte deze groep ruim 40 procent uit van de Lago-werknemers.[18] Ook uit Latijns-Amerika en niet-Engelssprekende Caribische eilanden kwamen veel migranten naar Aruba.[19] Het Arubaanse bevolkingsaantal steeg van 8.265 in 1920 tot 51.110 in 1948.[20]

Deze ongekende economische en demografische groei veroorzaakte etnische en bestuurlijke spanningen. Vooral na de totstandkoming van het Statuut in 1954, werden de bestuurlijke spanningen tegen Curaçao gericht. Ofschoon Aruba economisch volwassener was geworden, bleef het eiland op bestuurlijk niveau ondergeschikt aan bestuurlijk hoofdeiland Curaçao.[21] Aruba betaalde wel Nederlands-Antilliaanse belasting – wat door de goedlopende economie steeds meer kon zijn – maar werd volgens sommige Arubaanse politici niet (voldoende) gerepresenteerd bij politieke keuzes: *taxation without representation*.[22] Tevens werd Curaçao vanuit Arubaans perspectief ervaren als "een inefficiënte en bemoeizieke bovenmeester."[23]

De etnische spanningen op Aruba van na de komst van de Lago waren tweeledig. Ten eerste ontstonden spanningen als reactie op de grootschalige migratie; de relatief abrupte komst van een grote groep nieuwkomers zorgde voor een etnisch-nationalistische reactie van

---

[17] Alofs, *Onderhorigheid* 12, 137.
[18] Ibid., 150.
[19] Onder deze migranten waren vooral veel Colombianen en Venezolanen. De relatie tussen Aruba en het noorden van Colombia en Venezuela is al eeuwenoud, waardoor de Latijns-Amerikaanse invloed alomtegenwoordig is. Zie bijvoorbeeld: Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 55-56; Vera Green, *Migrants in Aruba: Interethnic Integration* (Assen: Van Gorcum, 1974), 94; Fredy Gonzalez Zubiría in zijn boek *La Guajira - Aruba, Hermanas unidas y separadas por el mar* (Riohacha: Editorial Orígenes, 2016).
[20] Alofs, *Onderhorigheid*., 148.
[21] Ibid., 12.
[22] Ibid., 170.
[23] Gert Oostindie, *Het paradijs overzee. De 'Nederlandse' Caraïben en Nederland* (Leiden: KITLV Uitgeverij, 2000), 124.

"autochtone" Arubanen. De nieuwkomers waren in veel opzichten anders dan de gevestigde bevolking: de migranten waren voornamelijk Afro-Caribisch, terwijl veel Arubanen zich prezen om hun "blanke-mestieze ideale uiterlijk"; de migranten waren niet katholiek, de Arubanen grotendeels wel; de migranten spraken voornamelijk Engels, de Arubanen Papiaments; de migranten woonden in het "verre" San Nicolas aan de oostkust, terwijl de "autochtone" Arubanen daar vrijwel nooit te vinden waren.[24] Andersom, schrijft antropoloog Francio Guadeloupe, keken Afro-Caribische migranten neer op de "Indiaanse" Arubanen.[25] Daar kwam nog bij dat deze migranten het op de arbeidsmarkt beter deden en er zodoende economisch sneller op vooruit gingen.[26] Kortom, de nieuwe, Engelssprekende Afro-Caribische migrantengroep vormde een bedreigende "Ander" voor de inheemse Arubanen.[27]

Ten tweede ontstonden etnische spanningen als reactie tegen de Curaçaose "overheersing." De hierboven aangehaalde politieke ontevredenheid jegens Curaçao werd op Aruba vergezeld door een etnisch component. Arubanen identificeerden zich ten eerste meer als Latijns-Amerikaans dan als Caribisch – een categorie waar Curaçao door haar slavernijverleden wel duidelijk onder valt.[28] Nog belangrijker is echter de raciale dimensie die op Aruba aan het verschil met Curaçao werd gekoppeld. Arubanen zagen zichzelf graag als een mestieze groep waarbij het – echt bestaande of verbeelde – Indiaanse verleden een sterke rol speelde.[29] Deze identiteit werd op Aruba vergeleken met, en superieur geacht aan, de meer "Afrikaanse" cultuur van Curaçao.[30] Samenvattend zorgde de komst van de Lago en de daaruit volgende politieke spanningen voor een "etnisering van de

[24] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 119, 73.
[25] Francio Guadeloupe, "Their Modernity Matters Too: The Invisible Links Between Black Atlantic Identity Formations in the Caribbean and Consumer Capitalism," *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 4, no. 3 (2009): 282.
[26] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 84.
[27] In 2017 bracht de Arubaanse socioloog Artwell Cain in kaart hoe hedendaagse (nakomelingen van) Anglofone Caribische migranten zich verhouden tot Aruba en zijn nationale vertogen. Het beeld dat hierin naar voren komt is dat van een gedeeltelijk succesvol proces van integratie en creolisering. Zie: Artwell Cain, *A Sense of Belonging* (Oranjestad: Editorial Charuba, 2017).
[28] Oostindie, *Het paradijs*, 202, 124. Voor de karakteristieken van Caribische samenlevingen, zie: Sidney Mintz, "The Caribbean as a Socio-cultural Area," in *Peoples and Cultures of the Caribbean*, ed. Michael H. Horowitz (Garden City: The Natural History Press, 1971), 17-46.
[29] Oostindie, *Het paradijs*, 124.
[30] Ibid., 202. Zie ook Victoria Razak, *Issues of Identity in Festival, Song, and Social Discourse on Aruba, Dutch Caribbean* (PhD Diss., University of New York at Buffalo, 1998), 70; en Chelsea Schields, "'This is the Soul of Aruba Speaking': The 1951 Campo Alegre Protest and Insular Identity on Aruba," *New West Indian Guide* 90 (2016): 202; en Gert Oostindie, "The Study of Ethnicity in the Dutch Caribbean: Full Circle to Furnivall?" *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 1, no. 2 (2006), 223.

samenleving."[31] De Arubaanse bevolking van vóór de Lago werd een etnische groep door zich te differentiëren van zowel Curaçao als San Nicolas.

Dit bestuurlijke en etnische ongenoegen kreeg stem in de *Separacion*-beweging. Onder leiding van Henny Eman en diens zoon Albert Eman, twee prominente politici van de Arubaanse Volkspartij (AVP), bloeide deze beweging eind jaren 40 op. Zij wilden niet langer "onderhorig" zijn en eisten een aan Curaçao gelijkwaardige positie. Toen dit mislukte, kozen zij voor complete afscheiding van het buureiland.[32] Hoewel de separacion-beweging in formele zin politiek was, speelde etnische sentimenten een grotere rol dan puur bestuurlijke. Bij de achtergebleven plattelandsbewoners wonnen de Emans met hun emancipatoire retoriek dan ook veel zielen.[33] Het etnische vertoog van de beweging bleef niet bij het *benoemen* van verschil: er was ook een duidelijke "racistische ondertoon" van inheems-Arubaanse superioriteit.[34] De toenemende etnisering van de separacion-beweging speelde tegelijkertijd een rol in de beëindiging ervan. Veel kiesgerechtigde migranten en hun nakomelingen hadden weinig oog voor separacion en stemden niet op de AVP. In combinatie met politiek tegengas uit Den Haag en Willemstad betekende dit een tijdelijk einde van het Arubaanse separatiestreven in 1949.[35]

1.2 Nationalisme en Status Aparte

Vanaf 1967 begon de beweging voor Status Aparte, waar grofweg hetzelfde werd gewenst als tijdens de separacion-periode: Arubaanse politici wilden meer zelfstandigheid. Na het Statuut wilden de Arubaanse separatisten een aparte status binnen het Koninkrijk, dus niet langer onderdeel uitmaken van de Nederlandse Antillen, waar in hun ogen Curaçao de dienst uitmaakte. Deze wens was dan ook vooral *tegen* Curaçao gericht en bestuurlijke en etnisch-nationalistische factoren speelden wederom een essentiële rol. Dit keer was het niet de AVP van de Emans die de leiding nam, maar voormalig AVP'er Gilberto François "Betico" Croes. Croes was een charismatisch politicus die tot op heden door velen op Aruba wordt aangeduid als *nos libertador*,

---

31 Alofs, *Onderhorigheid*, 152.
32 Luc Alofs, "'Separacion!' Aruba en de totstandkoming van het Statuut," in *Gedenkboek 50 jaar Statuut: Een Koninkrijksbundel*, red. Alice van Romondt et al. (Zutphen: Walburg Pers, 2005), 43.
33 Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 84.
34 Alofs, "'Separacion!'" 43.
35 Ibid.

onze bevrijder.[36] Nadat het hem niet was gelukt om bij de AVP aan de leiding te komen, richtte Croes zijn Movimiento Electoral di Pueblo (MEP) op.

Ondanks de gelijkenissen met de separacion-beweging, richtte Croes "zijn" beweging anders in dan de Emans dat deden. Een van de essentiële kenmerken van de Status Aparte-beweging was dat zij nog verder ging in emancipatoire retoriek richting de Arubaanse plattelandsbevolking. Hoewel autochtone Arubanen er economisch op vooruit waren gegaan in vergelijking met de jaren 30 en 40, bleef het een achtergestelde groep.[37] Er leefde een gemarginaliseerde plattelandsidentiteit. De antropologe Florence Kalm benoemt "docile" en "passive" als stereotyperingen van de Arubaanse plattelanders in de jaren 60.[38] Antropologe Green voegt daar "shy, retiring, dependent, friendly, and gentle" aan toe.[39] Alofs en Merkies, eveneens vanuit antropologisch perspectief, doen er nog een schepje bovenop en verwijzen naar het toen veelgehoorde cliché dat "Hoe verder men in de cunucu [het platteland] kwam, hoe Indiaanser, dommer, endogamer en alcoholistischer" de bewoners zouden zijn.[40] Croes poogde met zijn nationalistische retoriek de negatieve connotaties van het Arubaan-zijn om te draaien: "Onder invloed van de Arubaans-Indiaanse renaissance werd het meer dan ooit tevoren eervol om 'autochtoon' te zijn."[41] De notie van het "Indiaan-zijn" werd geherwaardeerd: "they began to convert the once [...] discriminatory label into a legitimate player in the political arena."[42] Het emanciperen van deze identiteit ging gepaard met een discriminerende houding ten opzichte van zwarte Arubanen en Curaçaoënaars.[43]

Het verschil tussen Arubanen en Curaçaoënaars werd onder een vergrootglas gelegd. Het "eigene" van Aruba werd benadrukt, en waar dit er niet was, werd het gecreëerd. Voorheen neutrale symbolen kregen een politieke lading en symboliseerden "Arubaansheid." De Arubaanse

---

[36] Gert Oostindie "À propos Betico Croes: over charisma en de status aparte van Aruba," in *Gedenkboek 50 jaar Statuut: Een Koninkrijksbundel*, red. Alice van Romondt et al. (Zutphen: Walburg Pers, 2005), 273.
[37] Ibid., 124
[38] Florence Kalm, *The Dispersive and Reintegrating Nature of Population Segments of a Third World Society: Aruba, Netherlands Antilles.* (PhD Diss., University of New York, 1975), 220.
[39] Vera Green, *Migrants in Aruba*, 42. De hedendaagse Arubaanse overheidskanalen lijken dit stereotype omarmd te hebben voor *nation branding*-doeleinden. Zo schrijft Aruba.com, de overheidswebsite die toeristen van informatie wil voorzien: "De bevolking van Aruba is van nature gastvrij en staat altijd klaar om een helpende hand te bieden." Zie: "De bevolking van Aruba," Aruba.com, geraadpleegd op 22 juni 2021. URL = https://www.aruba.com/nl/ons-eiland/geschiedenis-en-cultuur/de-bevolking-van-aruba.
[40] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 124.
[41] Ibid., 156
[42] Razak, *Issues of Identity*, 81
[43] Ibid.

vlag, sinds 1976 in gebruik, is daar een goed voorbeeld van. De vier kleuren in de vlag hebben kregen allemaal een officiële betekenis:

- Blauw staat voor de zee die Aruba omringt;
- Geel is de kleur van de overvloed, en staat voor het verleden van het eiland en de industrieën goud, aloë en olie;
- Rood staat voor de liefde die elke Arubaan voelt voor het land en voor de voormalige Braziliaanse houtindustrie;
- Wit staat voor de sneeuwwitte stranden en voor de zuivere harten van de Arubaanse bevolking die streeft naar gerechtigheid, orde en vrijheid.[44]

Er zijn hier dusdanig veel betekenaars aanwezig dat de antropoloog Victoria Razak beweert dat "the [Aruban] flag has been semiotically 'loaded' to the point of being almost 'top-heavy.'"[45]

Een belangrijk onderdeel van de Arubaanse differentiëringspogingen ten aanzien van Curaçao was de "spellingstrijd" over het Papiaments. Op Aruba, Bonaire en Curaçao wordt Papiaments gesproken. Voor de spelling van deze creooltaal moesten de eilanden onderling afspraken maken. Curaçao gaf de voorkeur aan een fonologische spelling, waar woorden gespeld worden zoals ze worden uitgesproken. Aruba echter gaf de voorkeur aan een etymologische spelling, waar de linguïstische oorsprong van de woorden bepalend is voor de spelling. Omdat het vocabulaire van het Papiaments grotendeels afstamt van het Spaans en Portugees, leek de spelling van het Arubaanse Papiaments meer op deze twee talen. Arubaans taalbeleid hierover greep terug op het zogenaamde Latijns-Amerikaanse element in de Arubaanse samenleving. Om het Iberische element te benadrukken, ging Croes, volgens de Arubaanse linguïst en oud-redacteur van *Feneta* en *Skol i Komunidat*, Joyce Pereira "letterlezen": woorden met een Spaanse oorsprong ging Croes overdreven "Spaans" uitspreken.[46] Het Arubaanse Papiaments ging *Papiamento* heten, terwijl men op Curaçao en Bonaire sprak over het *Papiamentu*.[47]

---

[44] "De vlag van Aruba," Aruba.com, geraadpleegd op 22 juni 2021. URL = https://www.aruba.com/nl/ons-eiland/geschiedenis-en-cultuur/de-vlag-van-aruba.
[45] Razak, *Issues of Identity*, 73
[46] Joyce Pereira, gesprek met de auteur, december 2020.
[47] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 156.

De Arubaanse linguïst, en ook voormalig schrijver voor *Feneta* en *Skol i Komunidat*, Ramon Todd Dandaré betwijfelde de daadwerkelijke Arubaanse gevoelens van verbondenheid met Latijns-Amerika. In een lezing in 2015 noemde hij de spellingsstrijd dan ook “een zuiver politiek doel tegen Curaçao in het licht van de Status Aparte-beweging.”[48] Opnieuw benadrukte Arubaanse separatisten Arubaans exceptionalisme ten koste van het Curaçaose “vreemde.” De liefde voor de “eigen” taal sijpelde echter niet door naar het Arubaanse onderwijs: dit was volgens Pereira een “copy-paste neo-colonial model of education” met Nederlands als instructietaal.[49] Deze kritiek van Todd Dandaré en Pereira zal in hoofdstuk IV uitvoerig worden besproken.

Het grootste verschil tussen de Status Aparte-beweging en de separacion-beweging is het gegeven dat Croes en zijn MEP er wél in slaagden politiek-bestuurlijke veranderingen teweeg te brengen. Op 1 januari 1986 verkreeg Aruba de Status Aparte en werd het een autonoom land binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Het Koninkrijk kende daarmee drie landen: Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba.

Den Haag ging akkoord met de Arubaanse Status Aparte met de voorwaarde dat Aruba binnen tien jaar nadien onafhankelijk zou worden.[50] Dit ging tegen de wil van Croes en de MEP in, maar, wilde zij de Status Aparte bewerkstelligen, dan hadden ze deze eis te accepteren: “slikken of stikken.”[51] Hoe werd de afscheidingswens – lang geweigerd door Den Haag en Willemstad – realiteit? Dit ging niet zonder slag of stoot en kwam door “een ijzersterke combinatie van mobilisatie thuis en sluw onderhandelen met zijn tegenspelers in Willemstad en Den Haag.”[52]

Eerst, Croes’ internationale onderhandelen. Dit was “afwisselend bikkelhard en dan weer charmant, maar zo vasthoudend dat hij zijn onderhandelingspartners langzamerhand murw maakte.”[53] Op Aruba wordt de beweging richting de Status Aparte tot op heden beschreven als een “strijd.” Het was geen gewapende strijd, maar eerder “politiek en taai.”[54] Ook zocht de MEP op internationale front aandacht voor haar strijd: “variërend van de Verenigde Naties en de

[48] Ramon Todd Dandaré, “Ontwikkeling van de spelling van het Papiamento op Aruba” (Lezing, 11 september 2015), 2. Geraadpleeg via: archive.org.
[49] Ibid.
[50] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 133.
[51] Oostindie, “À propos,” 272.
[52] Ibid., 271.
[53] Ibid., 271.
[54] Ibid., 273

Socialistische Internationale tot het ministerie van Buitenlandse Zaken in Caracas."[55] Al met al bedreef Croes harde politiek en zocht hij strategisch hulp waar hij het kon vinden.

Dan de mobilisatie thuis. Hierboven zagen we hoe Croes etnische sentimenten aanwakkerde bij autochtone Arubanen om hen voor zijn beweging te winnen. Gedeelde "vijanden" werden geïdentificeerd: Bovenwindse migranten en Curaçaoënaars. Nog onbesproken is de verhouding tussen Arubaanse partijen. Croes presenteerde de "strijd" voor Arubaanse Status Aparte in binaire termen: wie niet met ons is, is tegen ons, waarbij "tegen" wil zeggen "tégen de MEP, tégen Betico Croes en dus ook tégen Aruba en de Arubanen."[56] Het politieke klimaat op Aruba werd agressiever met als climax de gebeurtenissen in augustus 1977. Omdat politiek Den Haag weigerde de Status Aparte met Aruba te bespreken, kwam Croes in 1976 met het plan om eenzijdig de Arubaanse onafhankelijk uit te roepen. Met hulp van een succesvol consultatief referendum en 54% van de Arubaanse stemmen voor de Nederlands Antilliaanse verkiezingen, dreigde hij per 1981 Aruba's onafhankelijkheid uit te roepen.[57] Tegelijkertijd hield de Curaçaose kabinetsformateur de partij van Croes uit de coalitie, ondanks de populariteit van de MEP.[58]

Dit viel bij de grote Arubaanse MEP-aanhang verkeerd. Op 11 augustus 1977 "kwam het openbare leven op Aruba door een massale staking geheel tot stilstand" en begonnen de duistere augustusdagen, *augustus scur*.[59] Curaçaose producten werden niet meer van schepen gelost, de elektriciteit viel uit, er kwam geen water meer uit de kraan, er werd een (mislukte) aanslag gepleegd op Croes's politieke concurrent Guillermo Trinidad van de PPA (Partido Patriotico Arubano) en Curaçao stuurde politieagenten om de opstand stop te zetten.[60] Dit laatste werd door MEP-aanhangers gezien als "de grootst mogelijke provocatie en als bewijs van arrogantie van de

---

[55] Ibid., 271.

[56] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 145.

[57] Luc Alofs, "Revolte en afscheiding: dertig mei en Aruba," in *Dromen en Littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, red. Gert Oostindie (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 169.

[58] Gert Oostindie en Inge Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraiben, 1940-2000. Deel III, 1975-2000* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001), 83. Het referendum had als enige twee keuzemogelijkheden: "onafhankelijkheid binnen of buiten Antilliaans verband," een andere keuze, zoals de Status Aparte, was niet mogelijk. 82% koos de tweede optie. De opkomst was echter laag: iets meer dan 70%. Het referendum en de retoriek van Croes hieromtrent waren onduidelijk en vaag. In hoofdstuk III ga ik hier dieper op in.

[59] Erik Haverkort "Achtergronden van de onrustige maanden van 1977," in *Gedenkboek 50 jaar Statuut: Een Koninkrijksbundel*, red. Alice van Romondt et al. (Zutphen: Walburg Pers, 2005), 149.

[60] Haverkort, "Achtergronden," 149; Alofs, "Revolte en afscheiding," 169.

landsregering."[61] Augustus scur was voor Nederland een reden om het Arubaanse afscheidingsstreven serieuzer te gaan nemen.[62]

Al met al voerde de MEP confronterende en binaire politiek op Aruba. In combinatie met economische malaise en verwijten van corruptie en patronage, vormde dit ook de reden voor haar afnemende populariteit vanaf eind jaren 70.[63] De MEP leed uiteindelijk tijdens de verkiezingen van 1985, op de vooravond van de Status Aparte, grote verliezen: de ooit bloeiende volkspartij bleef de grootste, maar verloor vijf van haar dertien zetels en was niet vertegenwoordigd in Aruba's allereerste eigen kabinet.[64] Als tragische klap op de vuurpijl was Croes "enkele uren voor het ingaan van de Status Aparte" betrokken bij een ernstig auto-ongeluk: na elf maanden coma overleed hij, zonder ook maar iets van "zijn" Status Aparte te hebben meegemaakt.[65]

1.3 Reflectie op Arubaans nationalisme

Een korte theoretische reflectie op de historische ontwikkelingen van het Arubaanse nationalisme is op zijn plaats. Ten eerste biedt het de mogelijkheid om te reflecteren op de rol die etniciteit kan spelen in een kleine maatschappij. Het concept etniciteit wordt veelal gebruikt "to designate any group bound together by common ties of language, race, nationality, culture, or skin color who might feel themselves to be – or are so designated by others – an ethnic group."[66] Etnische identiteit is daarnaast niet stabiel, maar contextgebonden. Daarom worden etnische factoren van een groep belangrijk(er) naarmate deze groep met een andere, verschillende groep wordt geconfronteerd.[67] Dit is te zien in de Indiaanse "Renaissance" van de autochtone Arubaanse groep: voor de komst van de Lago speelden etnische factoren een kleine rol, maar deze werden na 1924 steeds relevanter. De "oude Arubaanse" bevolking was veelal verdeeld in verschillende districtsgebieden waar verwantschap sociale omgang bepaalde en onderlinge interactie beperkt was.[68]

---

[61] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 149.
[62] Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Deel III*, 85. Nederland was onder andere bang voor een "tweede dertig mei."
[63] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 145-147.
[64] Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Deel III*, 25.
[65] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 149.
[66] Franklin W. Knight, "Race, Ethnicity and Class in Caribbean History," in *General History of the Caribbean. Volume VI: Methodology and Historiography of the Caribbean*, ed. B.W. Higman (London: Unesco Publishing, 1999), 203.
[67] Thomas Hylland Eriksen, *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology, Fourth Edition* (London: Pluto Press, 2015), 331-333.
[68] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 44-45.

Het was voor afscheidingsdoeleinden strategisch nuttig om de "oude Arubanen" te presenteren als één etnische groep met een gedeeld Indiaans/Latijns-Amerikaans verleden. De etnische factoren van de "echte" Arubanen kregen een belangrijke plek en werden ingezet in het nationalisme van de Status Aparte-beweging: Croes en de zijnen propageerden een vorm van etnisch nationalisme. De koppeling van natievorming en etniciteit is een veelvoorkomend verschijnsel in het Caribisch gebied: "Etniciteit en natievorming kunnen [...] niet alleen beide als strategische optie worden beschouwd, maar bovendien in elkaars verlengde worden gehanteerd."[69]

1.4 Internationale en regionale historische context

Na het Arubaanse microperspectief te hebben besproken volgt nu de globale historische context. De tweede helft van de 20e eeuw was een veelbewogen tijd, in het Caribisch gebied en in de gehele wereld. Drie kenmerken van het naoorlogse politieke wereldtoneel zijn relevant voor deze scriptie. Deze kunnen niet los van elkaar begrepen worden. Ten eerste was er sprake van "grote verhalen" in de politiek, cultuur en economie. Dit uitte zich in de Koude Oorlog, waar de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zich ideologisch en op geopolitiek gebied steeds meer gingen uitbreiden. Het Amerikaanse naoorlogse internationale beleid benaderde het Caribisch gebied, Zuid- en Midden-Amerika steeds meer als haar *backyard*. De V.S. beïnvloedde en vormde het politieke en economische toneel in haar invloedssfeer: "they have sought to defend strong, orderly, capitalist states; democracies if possible; dictatorships if necessary."[70] Tegelijkertijd sloten veel recentelijk gedekoloniseerde landen zich aan bij de Niet-Gebonden Landen, die zowel het kapitalisme van de Verenigde Staten als het communisme van de Sovjet-Unie afwezen.[71]

Ten tweede stond deze periode wereldwijd in het teken van al dan niet gewelddadige opstanden, dekolonisatie- en onafhankelijkheidsbewegingen.[72] Op Cuba kwam op 1 januari 1959, na ruim twee jaar guerillastrijd, het socialistische en al gauw communistische bewind van Fidel

---

[69] Michiel Baud et al. *Etniciteit als strategie in Latijns-Amerika en de Caraïben* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1994), 52.

[70] Grace Livingstone, *America's Backyard: The United States and Latin America from the Monroe Doctrine to the War on Terror* (London: Bloomsbury Academic, 2009). 3.

[71] Britannica Academic, "Non-Aligned Movement," geraadpleegd op 23 juni 2021, URL = https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Non-Aligned-Movement/600449

[72] Zie bijvoorbeeld Brian Meeks, *Caribbean Revolutions and Revolutionary Theory: An Assessment of Cuba, Nicaragua and Grenada* (London: The Macmillan Press, 1993); Frederick Cooper, "The Dialectics of Decolonization: Nationalism and Labor Movements in Postwar French Africa," in *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois World*, eds. Frederick Cooper and Ann Stoler (Berkeley: University of California Press, 1997), 406-435; Elizabeth Buettner, *Europe After Empire: Decolonization, Society, and Culture* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).

Castro aan de macht. Cuba ontving ondersteuning vanuit de Sovjet-Unie.[73] Tussen de jaren 60 en 80 belichaamde Cuba voor sommigen in het Caribisch gebied "the fledgling hopes for equity and emancipation."[74] Twintig jaar later, in 1979, vond er op het kleine Grenada ook een socialistische revolutie plaats onder leiding van de op Aruba geboren Maurice Bishop. Met zijn People's Revolutionary Government leidde hij Grenada "down a path of development with a socialist tendency."[75] Hierin werden zij ondersteund door, onder andere, de Sovjet-Unie en Noord-Korea.[76] Op Curaçao vond een gewelddadige arbeidersopstand plaats. Op 30 mei 1969 stond Willemstad deels in brand. "Een uit de hand gelopen arbeidsconflict was uitgelopen op een revolte waarin sluimerende ressentimenten over ongelijk verdeelde welvaart en raciale barrières tot ontlading kwamen," schrijft historicus Gert Oostindie.[77]

Een derde kenmerkend aspect van deze periode was de bloei van grensoverschrijdende emancipatoire vertogen, veelal gericht op raciale gelijkheid. Zo vonden in deze tijd de burgerrechtenbewegingen in de Verenigde Staten en de anti-Apartheidsbeweging in Zuid-Afrika veel internationaal gehoor.[78] De Curaçaose explosie van 30 mei was ook een mengeling van verschillende elementen van de internationale "geest van de jaren zestig": "socialisme, anarchisme, maoïsme [...] seksuele bevrijding en *flower power*."[79] Belangrijk hier was de combinatie tussen Black Power-sentimenten, kritische hoogopgeleide jongeren, en een sterke vakbondsbeweging.[80] Kritisch-geëngageerde vakbonden kunnen in deze historische context als

[73] Marifeli Pérez-Stable, "The Cuban Revolution and its impact on the Caribbean," in *General History of the Caribbean, Vol V: The Caribbean in the Twentieth Century*, ed. Bridget Brereton (London: UNESCO Publishing, 2004), 282.
[74] Ibid., 310.
[75] Wendell Bell. "The American Invasion of Grenada: A Note on False Prophecy," *Foresight* 10, no. 3 (2008): 37.
[76] Benjamin R. Young, "Not There for the Nutmeg: North Korean Advisors in Grenada and Pyongyang's Internationalism, 1979-1983," *Cross Currents: East Asian History and Culture Review* 27 (June 2018): 126.
[77] Gert Oostindie, "Woedend vuur: 'Trinta di mei', dertig jaar later," in *Dromen en littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, red. Gert Oostindie (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 9.
[78] "International Sports Against Apartheid," *Ufahamu: journal of the African Activist Association* 13, no. 2/3 (1983/1984): 60-97; Jonathan Rosenberg, *How Far the Promised Land? World Affairs and the American Civil Rights Movement from the First World War to Vietnam* (Princeton: Princeton University Press, 2006); Shirli Gilbert, "Singing Against Apartheid: ANC Cultural Groups and the International Anti-Apartheid Struggle," J*ournal of Southern African Studies* 33, no. 2 (2007): 421-41; Sarah Azaransky, *This Worldwide Struggle: Religion and the International Roots of the Civil Rights Movement* (Oxford: Oxford University Press, 2017).
[79] Oostindie, Woedend vuur," 18. Nadruk in het origineel.
[80] Ibid.

typisch Caribisch fenomeen worden beschouwd.[81] Zo ook de Arubaanse onderwijsvakbond die *Skol i Komunidat* uitgaf.[82]

2. Historiografie

Verschillende onderzoekers hebben Caribische politieke ontwikkelingen bestudeerd middels kritische tijdschriften. De antropoloog Harry Hoetink schreef in 1973 dat er overeenkomsten bestaan tussen politiek onrustige periodes op verschillende Caribische eilanden. Vaak in het "moederland" geschoolde intellectuelen speelden een belangrijke rol in deze periodes – als "intellectual stimulators" en soms ook als organisatoren van opstanden.[83] Deze opstanden waren volgens Hoetink "expressions of a frustrating discontent with the internal social structure and with the externally imposed patterns of domination."[84] Anders gezegd, deze opstanden reageerden op koloniale naweeën. Kritisch geëngageerde intellectuelen uitten hun ideeën meestal via "special periodicals," zoals *Abeng* op Jamaica, *Kambio* op Curaçao, en *Tapia* in Trinidad en Tobago.[85] Het fenomeen dat intellectuelen kritische ideeën over (de)kolonisatie uitten via tijdschriften in de naoorlogse periode kan gezien worden als een typisch Caribisch verschijnsel. Mijn analyse van de Arubaanse kritische tijdschriften is ingebed in breder onderzoek naar kritische Caribische tijdschriften die hun onvrede uitten over het kolonialisme en de invloed ervan na staatkundige dekolonisatie. Hieronder volgt een overzicht van de publicaties die tot nu toe zijn verschenen over kritische tijdschriften op Curaçao en Aruba.

[81] Zie bijvoorbeeld: Joseph Rajbansee, *Civil Service Associations & Unions in the Commonwealth Caribbean* (Mona: Trade Union Education Institute, 197-); Piet Jeuken, *De vakbeweging in Latijns Amerika: CLAT, ORIT, Caraïbisch gebied, Venezuela, Barbados, Suriname, Nederlandse Antillen. Verslag van een werkbezoek*, (Amsterdam: Federatie Nederlandse Vakbeweging, 1978); George E. Eaton, "The Concept and Model of Political Unionism," *Caribbean Labour Series*, no. 13 (1988), 1-55; Kusha Haraksingh, "Labour Movements in Caribbean History," in *General History of the Caribbean. Volume VI: Methodology and Historiography of the Caribbean*, ed. B.W. Higman (London: Unesco Publishing, 1999), 283-307; Robert J. Alexander, *International Labor Organizations and Organized Labor in Latin America and the Caribbean: A History* (Santa Barbara: Praeger, 2009); Danny Roberts and Lauren Marsh, "Labor Education in the Caribbean: A Critical Evaluation of Barbados, Jamaica and Trinidad," *International Labor and Working-Class History*, no. 90 (Fall 2016), 186-195. Voor een vroegere periode, zie: Sergio Guerra y Alberto Prieto, *Cronología del movimiento obrero y de las luchas por la revolución socialista en América Latina (1850-1916)* (Ciudad de La Habana: Casa de las Américas, 1979).

[82] In het septembernummer uit 1982 schreef het vakbondslid Armand Hessels: "Konkluderend kunnen wij dus stellen dat een vakbond – dus ook de Simar – zich niet alleen mag inlaten met de politiek, maar dat zij, voor een beter funktioneren van de demokratiese beginselen, zich zelfs tesamen met de andere sociale partners, moet bezighouden met de politiek."

[83] Harry Hoetink, *Slavery and Race Relations*, 89.

[84] Ibid.

[85] Ibid.

2.1 Curaçao

Verton bracht de Curaçaose "kritische intelligentsia" in 1977 voor het eerst in kaart. De Curaçaose kritische intelligentsia waren voornamelijk jonge mensen, die vaak in Nederland hogere opleiding hadden genoten. De publicaties van de intelligentsia hadden "direct of indirect betrekking op de kansenstructuur, die de Curaçaose samenleving in de jaren '60 aan de Afro-Curaçaoënaar te bieden had."[86] Het misnoegen hiermee werd onder andere geuit in de tijdschriften *Vitó*, *Ruku*, en *Kambio*. Daarnaast riepen deze groepen, vaak in combinatie met vakbonden, op tot protesten en stakingen.[87] De oproep tot opstand kwam het sterkst naar voren in de aanloop naar 30 mei 1969. Vooral het blad *Vitó* speelde hierin een grote rol, door – vooral raciale – ongelijkheden en misstanden in de Curaçaose maatschappij wereldkundig te maken.[88] De Curaçaose kritische intelligentsia, en vooral de groep rondom *Vitó,* was beïnvloed door de Amerikaanse Black Power-beweging. Hoewel het geen specifieke groep was die zich schaarde onder één specifieke ideologie, speelden emancipatoire vertogen met betrekking tot raciale ongelijkheid een belangrijke rol voor de kritische Curaçaose intellectuelen.[89] Literair historicus Wim Rutgers concludeert dat er in deze tijdschriften sprake was van een "zestiger-jarenretoriek."[90]

2.2 Aruba

De beweging die in deze scriptie wordt bestudeerd heeft nog weinig academische aandacht gekregen. De Arubaanse journalist Benjamin Romero schrijft dat *Feneta* "erg links" was, en geïnspireerd was door "onder andere, de ideologie van de Cubaanse Revolutie, Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologie, de Black Power-beweging in Amerika, en anti-imperiale en -koloniale gedachtes in het Caribisch gebied en Afrika."[91] Tevens schrijft Romero dat *Feneta* veel controverse teweeg bracht op Aruba: "ze werden een echte naald die in de koloniale, traditionele en conservatieve Arubaanse mentaliteit prikt."[92] De Arubaanse schrijver Quito Nicolaas schrijft

---

86 Verton, *Politieke dynamiek*, 75.
87 Ibid.
88 Ibid., 85.
89 Oostindie, "Black Power," 248.
90 Wim Rutgers, "'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai': De dertigste mei in de letterkunde," in *Dromen en littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, red. Gert Oostindie (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 215.
91 Benjamin Romero Barliza, *E Caya di Monche* (Bogota: Imageprinting Ltda., 2018), 140. Mijn vertaling.
92 Ibid. We moeten hier Romero niet zondermeer geloven als hij beweerd dat *Feneta* veel invloed had, omdat hij veel van zijn informatie haalt uit gesprekken met Ramon Todd Dandaré.

dat *Feneta* werd opgericht als reactie op de Curaçaose gebeurtenissen op 30 mei, en zich vooral richtte op vakbonden en de klassenstrijd. Over *Skol i Komunidat* schrijft hij: "lively discussions took place on its pages about the possibility of Aruban independence."[93] Joyce Pereira schrijft dat *Feneta* "[had] a very critical voice [which] not only focused on political and social issues, but also on education."[94]

Pereira situeert *Skol i Komunidat* als een voorloper en kritisch geluid in Arubaanse onderwijshervormingen. De onderwijsvakbond noemt ze een "powerful group of thinkers and researchers who were able to make many taboos in education subjects of discussion."[95] Artikelen die in *Skol i Komunidat* verschenen werden volgens haar regelmatig geciteerd door lokale kranten en speelden een belangrijke rol in het publieke debat over taalbeleid en -politiek op Aruba.[96] Daarnaast was de vakbond waar *Skol i Komunidat* het blad van was uiteraard ook een belangrijke stem in het organiseren van leraren en in de maatschappelijke bewustwording van onderwijsproblematiek. Pereira gaat zelf niet de diepte in met haar analyse van deze bladen, maar adviseert anderen het wel te doen: "A detailed study of VLA/SIMAR and *Vorm*/*Skol & Komunidat* is highly recommended as well as a study of *Feneta*."[97] Kortom, zowel over *Feneta* als over *Skol i Komunidat* is geschreven, maar de inhoud – en daarmee hun visie op dekolonisatie – is niet diepgaand geanalyseerd.

[93] Quito Nicolaas, "Behind Literary Shadows: Literary Development in Aruba from 1971-1996," in *Leeward Voices: Fresh Perspectives on Papiamentu and the literatures and cultures of the ABC-Islands*, eds. Nicholas Faraclas et al. (Willemstad: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 2009), 141-142.
[94] Pereira, *Valorization of Papiamento in Aruban Society and education, in historical, contemporary and future perspectives* (PhD Diss., University of Curaçao, 2018), 54.
[95] Ibid.
[96] Ibid., 53-54.
[97] Ibid., 54. *Skol i Komunidat* heette tot juni 1975 *Vorm*.

Hoofdstuk II. Concepten, methode, bronnen

1. Concepten

In deze sectie leg ik de concepten, methodologie en bronnen uit die ten grondslag liggen aan de vraagstelling in deze scriptie. Het overkoepelende concept van deze scriptie is dekolonisatie. De Status Aparte-beweging kan worden opgevat als een dekolonisatiebeweging en haar criticasters die hier worden bestudeerd verschilden van mening over de beoogde *manier* van dekolonisatie. De schrijvers van de tijdschriften die ik onderzoek hadden zich niet expliciet als doel gesteld om te schrijven over dekolonisatie. Het is echter wel het overkoepelende thema voor veel artikelen in *Feneta* en *Skol i Komunidat*.

Dekolonisatiebewegingen zijn vaak nationalistisch, maar hoeven niet altijd te resulteren in nationale onafhankelijkheid. Oostindie stelde lang geleden al vast dat "de vooronderstelling dat een dekolonisatieproces pas is voltooid wanneer een voormalige kolonie de staatkundige onafhankelijkheid heeft bereikt [...] niet langer houdbaar [is]."[98] Het proces van dekolonisatie in de Nederlandse Cariben zou zich uiteindelijk bewegen richting hernieuwde banden met het "moederland." Een paradoxale dekolonisatie die ook ruimte laat voor *re*kolonisatie; de versterkte Koninkrijksbanden na 10-10-10 zijn hier een treffend voorbeeld van. Oostindie en Klinkers duiden het dekolonisatieproces van de Antillen tot 1990 als een *omgekeerde* dekolonisatie: "niet de (voormalige) kolonie, maar juist het moederland drong voortdurend aan op 'volledige' dekolonisatie."[99]

Dekolonisatie voor de Nederlands-Cariben leek een dans tussen twee ongelijke partners. In deze dans zette iedere danser stappen in de richting van de ander om, voor zover mogelijk, een wederzijds te accepteren situatie te bereiken. De Status Aparte-beweging en haar criticasters hadden allemaal een mening over het gewenste verloop van deze dans: de discussies gingen over de *manier* van dekolonisatie. Dekolonisatie als overkoepelend concept hanteren is dus nuttig, aangezien alle uitingen van de Arubaanse kritische intelligentsia er mee in verband staan.

Om in te zien dat de uitingen van *Feneta* en *Skol i Komunidat* betrekking hebben tot dekolonisatie, is het essentieel om te begrijpen dat dekolonisatie meer is dan enkel een staatkundig streven. Dekolonisatie is eveneens een mentaal en emotioneel proces. De redactie van *Skol i*

---

[98] Oostindie, *Het paradijs*, 284.
[99] Oostindie en Klinkers, *Het Koninkrijk in de Caraïben*, 169.

Komunidat bevestigde dit sentiment toen ze schreven dat "De tijd dat onafhankelijkheid slechts een eigen vlag, volkslied en staatshoofd betekende [...] nu voorgoed voorbij [hoort] te zijn." Volgens de redactie ging dekolonisatie voornamelijk om het *niet* "kritiekloos overnemen van de waarden en normen van de kolonisator."[100] De mentale en emotionele invloed van kolonialisme is in kaart gebracht door onder andere de Martinikaanse psychiater en filosoof Frantz Fanon (1925-1961) en de Braziliaanse pedagoog Paulo Freire (1921-1997). Zij toonden aan dat het kolonialisme vormend is voor hoe mensen in de wereld staan, naar de wereld kijken, en zichzelf begrijpen. Freire zal later in deze scriptie meer aandacht krijgen, gezien het belang van zijn opvattingen voor onderwijsmensen in een dekoloniserende maatschappij: de Arubaanse intelligentsia verwees expliciet naar zijn gedachtegoed.[101]

De vormende kracht van het kolonialisme is eveneens te zien in het linguïstisch landschap van (voormalige) koloniën. Vandaar dat deze scriptie ook gebruikt maakt van een conceptuele invalshoek over taalbeleid en taalpolitiek. De taal van koloniale machthebbers werd in de koloniën vaak de "officiële" taal van overheidsinstanties, rechtspraak en onderwijs. Deze taal kwam niet overeen met de taal van de (lokale) bevolking, maar kreeg in het koloniale systeem wel meer macht en waarde toegedeeld. Deze meerduidigheid van taal wordt aangekaart met het concept diglossie. Taalwetenschapper Hubert Devonish beschrijft met dit concept een situatie "in which there exist two separate language varieties, each with its own specific functions within the society."[102] Deze twee talen zijn volgens Devonish hiërarchisch geordend:

> The 'High' language variety in a diglossic situation is the language variety used in writing, in education, in government administrative and legal institutions, and generally in Public and Formal situations. [...] On the other hand, the 'Low' variety in a diglossic situation is the one used by the mass of the population in the course of their everyday private and informal interaction, within the family, and in the various forms of popular culture.[103]

---

[100] "Onderwijs en onafhankelijkheid," *Skol i Komunidat*, februari 1980, 2.
[101] Zie *Skol i Komunidat* april 1976, mei 1976, juni/juli 1976. In hoofdstuk IV ga ik hier verder op in.
[102] Hubert Devonish, *Language and Liberation: Creole Language Politics in the Caribbean* (London: Karia Press, 1986), 9
[103] Devonish, *Language*, 10.

Op Aruba gold in het tijdsframe van dit onderzoek het Nederlands als de "high variety" en het Papiaments als de "low variety."

Diglossie zoals door Devonish uitgelegd, is echter niet te knip-en-plakken op de Arubaanse werkelijkheid: die is aanzienlijk complexer. Ten eerste omdat er op Aruba meer dan twee talen in "strijd" waren met elkaar. Door de komst van de Lago-migranten werd Engels belangrijk en in San Nicolas zelfs dominant. Daarnaast is het Spaanstalige element op Aruba al eeuwenlang van groot belang.[104] Ten tweede zijn Papiaments en Nederlands op Aruba niet zo netjes verdeeld in bepaalde segmenten van de maatschappij. Hoewel Nederlands in de 20e eeuw gold als "officiële" taal in het onderwijs, was het Papiaments ook de taal van de lokale elite. Bij het spreken van het Papiaments kwam geen klasse-element kijken en ook het etnische element vervaagde naarmate migranten langer op Aruba bleven en gezinnen stichtten.[105] Ondanks deze tekortkomingen is diglossie een bruikbaar heuristiek concept om de analyse van de intelligentsia over de taalsituatie op Aruba beter te begrijpen. Zij kaartten namelijk de discrepantie tussen taal in het onderwijs en taal in de maatschappij nadrukkelijk aan. Deze discrepantie – zo zal ik aantonen – is een cruciaal element in hun visie op dekolonisatie.

Taalbeleid is in deze scriptie ook relevant in relatie tot identiteit. Oostindie schrijft hierover: "Eigen talen zijn een bron van etnisch, casu quo nationaal zelfbewustzijn."[106] Een illustratie van het ideologische en politieke belang van taal hebben we hierboven kunnen zien in de "spellingstrijd" tussen Aruba en Curaçao. Identiteit via taal speelt ook een belangrijke rol in de Arubaanse houding tegenover Nederland en het Nederlands. Dit is weer van belang in onderwijskwesties en vormt een belangrijk onderwerp voor de Arubaanse kritische intelligentsia. Ik zal betogen dat de redacties van *Feneta* en *Skol i Komunidat* taal in het algemeen en taalbeleid in het bijzonder als essentieel component van dekolonisatie zagen.

2. Methode

Methodologisch bevindt deze scriptie zich in het veld van New Imperial History. Dit is de verzamelnaam voor bepaalde innovatieve ontwikkelingen in de studie van koloniale en imperiale geschiedenis. Traditionele koloniale geschiedschrijving was veelal gericht op economische en

[104] Zie Zubiría, *La Guajira - Aruba*; en Christian Cwik, "Sephardic Networks and the Guajira Peninsula Contraband in the 17th Century," geraadpleegd via academia.edu. Geraadpleegd op 6 november 2020.
[105] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 121, 172.
[106] Oostindie, *Het paradijs*, 302.

politieke ontwikkelingen en beschouwde de kolonie als een begrensde eenheid. In New Imperial History, daarentegen, spelen culturele factoren en de verbondenheid tussen kolonie en metropool een belangrijke rol.[107] Twee ontwikkelingen in het veld van New Imperial History zijn relevant voor dit onderzoek. Ten eerste, het afstand nemen van binair denken in de studie van koloniale geschiedenis. Lang is koloniale geschiedschrijving verdeeld geweest in binaire opposities als wit/zwart, kolonist/gekoloniseerde, onderdrukker/onderdrukte. Hierin is een verschuiving gaande die aandacht besteedt aan "grijze gebieden," zoals de rol van inheemse tussenpersonen en de manier waarop lokale machtspersonen zich manoeuvreerden in het koloniale systeem.[108] Zonder af te doen aan het witte superioriteitsdenken en de onderdrukking inherent aan Europese koloniale expansie, belicht deze onderzoekstrend het niet-binaire aan koloniale samenlevingen. Deze scriptie maakt daar gebruik van: de Arubaanse kritische intelligentsia geeft anti-koloniale kritiek op de Status Aparte-beweging, dat zelf een dekolonisatiebeweging was. Dit keert het binair denken de rug toe, aangezien het laat zien dat er meer dan één Arubaanse dekolonisatiebeweging was.

Een andere ontwikkeling in New Imperial History die van belang is voor deze scriptie is de aandacht voor de "webbed character of colonial spaces."[109] Dit is relevant omdat ik analyseer hoe het gedachtegoed van de Arubaanse kritische intelligentsia over dekolonisatie is gevormd binnen een netwerk van nationale en internationale verbindingen. Tijdens het bestuderen van de beweging zal ik in- en uitzoomen, schipperen tussen lokale, regionale en globale perspectieven, en analyseren hoe de micro- en macroniveaus elkaar beïnvloeden. De mensen achter *Feneta* en *Skol i Komunidat* bevonden zich in een internationaal web van ideologieën, politieke bewegingen en emancipatoire vertogen. Concluderend zijn zowel het non-binaire denken als de webbedness van de Arubaanse kritische intelligentsia redenen om dit onderzoek te scharen onder New Imperial History.

---

[107] Stephen Howe, "Introduction: New Imperial Histories," in *The New Imperial Histories Reader*, ed. Stephen Howe (London: Routledge, 2009), 2.
[108] Zie bijvoorbeeld: Yanna Yannakakis, *The Art of Being In-between: Native Intermediaries, Indian Identity, and Local Rule in Colonial Oaxaca* (Durham: Duke University Press, 2008); Fenneke Sysling, *Racial Science and Human Diversity in Colonial Indonesia* (Singapore: NUS Press, 2016); Jeroen Dewulf, *Grijs slavernijverleden? Over zwarte milities en redimoesoegedrag* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018); Danna Agmon, *A Colonial Affair: Commerce, Conversion, and Scandal in French India* (Ithaca: New York University Press, 2018).
[109] Remco Raben, "A New Dutch Imperial History? Perambulations in a Prospective Field," *BMGN - Low Countries Historical Review* 128, no. 1 (2013): 11.

3. Bronnen

Deze scriptie is een analyse van de mensen achter, en ideeën geformuleerd in, *Feneta* en *Skol i Komunidat*. Daarom bestaat het grootste deel van het bronnencorpus uit artikelen uit deze tijdschriften. *Feneta* bestond van september 1969 tot en met juli 1971 en bracht in die tijd 23 nummers uit, voornamelijk maandelijks, maar ook onregelmatig. Van september 1969 tot en met 1 november bestonden de nummers uit 8 pagina's; vanaf 13 november 1970 nog maar uit 4. In elk nummer stond reclame van verschillende Arubaanse bedrijven, maar het tijdschrift was niet verbonden aan een bedrijf, partij of instantie. *Feneta* publiceerde Papiamentstalige artikelen over een breed scala aan onderwerpen. Men kon zich abonneren op *Feneta*, maar ook losse nummers kopen.[110] De redactionele keuze voor onderwerpen en taalgebruik waren radicaal en vaak werden artikelen gepubliceerd zonder de auteur erbij te vermelden. Met uitzondering van het eerste nummer en de drie nummers die compleet in beslag werden genomen door interviews met politici, bevatte elke uitgave van *Feneta* reacties en ingezonden stukken van lezers. De redactie bestond voor een groot deel uit mensen actief in het onderwijs en fluctueerde tussen zes leden en maar één enkel lid. De laatste 10 nummers, van 28 november 1970 tot en met 3 juli 1971, werden uitgebracht onder de redactie van enkel Ramon Todd Dandaré. Ook hij hield er mee op; het schrijven en uitbrengen van een tijdschrift werd, naast een baan als leraar, te druk.[111] Wat tevens opvalt is hun spellingswijze, die is sterk fonologisch, wat in het licht van de spellingsstrijd een politiek statement was.

Het andere tijdschrift, *Skol i Komunidat*, was het tijdschrift van de Arubaanse onderwijsvakbond. Het begon als *Vorm* en kwam maandelijks uit. *Vorm* bestond van begin 1970 tot en met mei 1975, was vrijwel geheel in het Nederlands geschreven, werd enkel verspreid onder de leden van de VLA en bevatte voornamelijk nieuws bedoeld voor deze leden. De inhoud van dit blad zal in dit onderzoek daarom ook weinig aandacht krijgen. Illustratief voor zowel *Vorm* als de houding van Ramon Todd Dandaré was een interview met laatstgenoemde in het mei-nummer van 1973. Todd Dandaré doceerde Spaans op het Colegio Arubano, maar was geen lid van de vakbond.[112] Als verklaring gaf hij: "Ik voel mij niet verbonden met een vakbond die zich

---

[110] In de *Feneta* van 3 juli 1971 staat een overzicht van de kosten. Een los nummer kon op ruim tien verschillende locaties worden gekocht – voor Arubaanse begrippen een ruim aantal – voor 25 cent per stuk. Een abonnement voor binnen de Nederlandse Antillen kostte 6 gulden per jaar, 3 gulden per halfjaar. Daarbuiten kostte het 12 gulden per jaar en 6 per halfjaar.

[111] Ramon Todd Dandaré, gesprek met de auteur, november 2020.

[112] Het Colegio Arubano was de enige Havo/VWO-school op Aruba.

uitsluitend met materiële zaken bezighoudt." Volgens hem moest een lerarenvakbond een brede maatschappelijke opstelling hebben en de fundamentele problemen van het kolonialisme en het kapitalisme aankaarten.[113]

Vanaf de *Vorm* van mei 1975 werd het blad meer maatschappelijk geëngageerd. De VLA kreeg een nieuw bestuur met meer Antilliaanse en Arubaanse leden en een actievere maatschappelijke houding. Zo stelde de nieuwe voorzitter Frank Zaandam "zijn hele leven te [...] wijden [aan] de bewustwording van het Arubaanse volk."[114] Ook de hierboven geuite kritiek van Todd Dandaré werd overbodig, omdat het blad in februari 1976 aangaf dat "streven naar opheffing van alle sociale ongelijkheid in de maatschappij" haar leidende filosofie zal zijn.[115] Na het mei-nummer van 1975 werd het blad openbaar beschikbaar en kon men het in winkels krijgen – hoewel "nog op zeer beperkte schaal" bij één winkelketen.[116] Ook kon men vanaf dit moment vrijelijk stukken ter publicatie opsturen en nam het aantal Papiamentstalige artikelen toe. Vanaf dit moment zien we een aantal oud-redacteuren van *Feneta* weer verschijnen.[117]

De toegenomen maatschappelijke betrokkenheid kan ook gezien worden in de naamsverandering van het blad. Van juni tot en met december 1975 was er een transitieperiode van vier afleveringen tussen *Vorm* en *Skol i Komunidat*. Een jaar na de naamsverandering van het tijdschrift veranderde ook de vakbond van naam: van Vakbond Leerkrachten Aruba naar de Papiamentse vertaling ervan, Sindikato di Maestronan di Aruba (Simar). *Skol i Komunidat* bestond als zodanig van februari 1976 tot en met februari 1989 en bracht 10 nummers van 20 pagina's elk uit per jaar. Grofweg 3 van de 4 stukken verscheen in het Papiaments, de rest in het Nederlands. De redactie fluctueerde tussen de 5 en de 9 leden en het Simar-bestuur bestond standaard uit 5 leden. In *Skol i Komunidat* stond op de eerste en laatste pagina reclame voor Arubaanse bedrijven, en reacties en ingezonden stukken werden regelmatig geplaatst. De oplage werd niet vermeld. Men kon een abonnement nemen, zowel in de Antillen als daarbuiten.[118] Net als bij *Feneta*, stond de

[113] *Vorm*, "Ramon Todd Dandaré," mei 1973, 6-7.
[114] "Who is who in de VLA?" *Vorm*, mei 1975, 1.
[115] "Beleidsplan VLA 1976," *Skol i Komunidat*, februari 1976, 14.
[116] "Skol i Komunidat," *Vorm/Skol i Komunidat*, juni/juli 1975, 1.
[117] Todd Dandaré was bestuurslid van de Simar tussen april 1976 en december 1977. Pereira zat van oktober 1984 tot en met december 1986 in de redactie. Beiden bleven ze echter ook buiten deze officiële functies actief met het schrijven van stukken voor *Skol i Komunidat* en het geven van lezingen. Eddy Marchena was betrokken bij zowel *Feneta* als de Simar, maar, zo vertelde hij mij in een gesprek in december 2020, deze betrokkenheid bleef marginaal.
[118] In december 1978 kostte een jaarabonnement op de Antillen 12,50 gulden per jaar, in Nederland 16 gulden per jaar, en voor overige landen kostte dit 17 gulden. In april 1985 was de prijs flink gestegen. Toen kostte een abonnement 32,50 per jaar op de Antillen en per bootpost naar Nederland en de rest van de wereld. Een jaarabonnement bezorgd via vliegtuigpost kostte 55 gulden.

schrijver van een artikel niet vaak vermeld.[119] Kritische stukken kwamen veelal van J.J. (Jimmy) Coutinho, Ramon Todd Dandaré en Frank Zaandam. Henry Habibe schreef vaak maatschappelijk geëngageerde gedichten voor *Skol i Komunidat*.

Bijna alle nummers van deze bladen zijn gedigitaliseerd door de Nationale Bibliotheek van Aruba. De tijdschriften zijn te lezen en te doorzoeken op archive.org.[120] Dit heeft veel voordelen: het is mogelijk om op specifieke personen, gebeurtenissen en jaartallen te zoeken, waardoor een groot aantal tijdschriften bestudeerd kan worden. De mediahistoricus Marcel Broersma wijst echter ook op een nadeel van deze digitalisering: door te zoeken op trefwoorden kunnen de artikelen waar deze trefwoorden in staan worden gedecontextualiseerd en kunnen andere belangrijke gebeurtenissen of mensen over het hoofd worden gezien. Daarnaast is de berichtgeving over een specifieke gebeurtenis in een tijdschrift niet per definitie representatief voor het algemene belang van deze gebeurtenis.[121] Dit methodologische risico is echter geen gevaar in deze scriptie, omdat de historische context al uitvoerig is besproken. Waar nodig, zal deze nog worden aangevuld. Ook is het einddoel van mijn onderzoek niet om de context te begrijpen, maar om de geformuleerde ideeën over deze context te duiden.

In mindere mate gebruik ik *oral history* interviews als bron. Oral history kan problemen met zich meebrengen: het geheugen is subjectief, mensen zijn snel geneigd om hun eigen rol in de geschiedenis te vergroten, en de uitkomst van een oral history interview is erg afhankelijk van de positie die de interviewer en de geïnterviewde innemen.[122] Desalniettemin is oral history een waardevolle aanvulling aan mijn bronnencorpus. Juist omdat het een *aanvulling* is, en daarom maar een klein gedeelte vormt van de gebruikte informatie, zijn deze risico's te overzien. Daarnaast zal ik gebruik maken van aanvullende informatie uit kranten, waardoor uitspraken van mijn respondenten nagegaan kunnen worden.

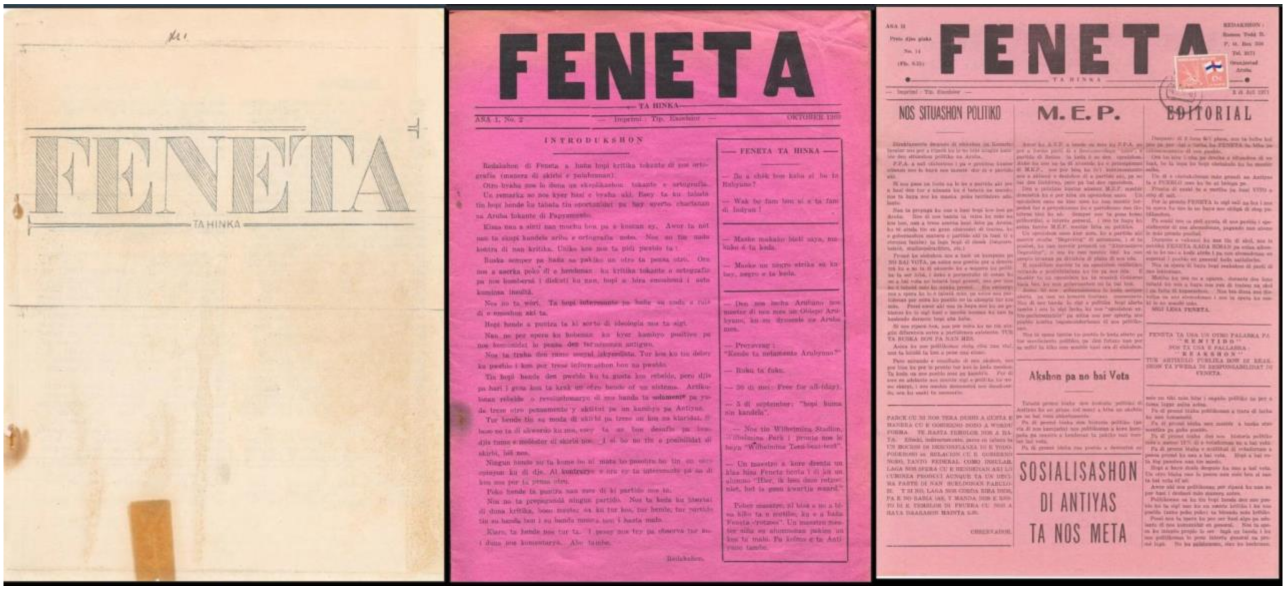
---

[119] In deze gevallen zal ik spreken over de mening van "de redactie."

[120] Voor de algemene pagina van de Biblioteca Nacional Aruba, zie:
https://archive.org/details/bibliotecanacionalaruba/?sort=date.
Voor *Feneta*, zie:
https://archive.org/details/bibliotecanacionalaruba?query=feneta&sin=&sort=date.
En voor *Vorm* en *Skol i Komunidat*, zie:
https://archive.org/details/bibliotecanacionalaruba?%2F=&query=skol+i+komunidat&sin=&sort=date&page=2.

[121] Marcel Broersma, "Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron," *Tijdschrift voor mediageschiedenis* 14, no. 2 (2012), 33-37.

[122] Selma Leydesdorff, *Wij hebben als mens geleefd: Het Joodse proletariaat van Amsterdam, 1900-1940* (Amsterdam: Meulenhoff, 1987), 25; Alessandro Portelli, "What Makes Oral History Different," in *The Oral History Reader*, eds. Robert Perks and Alistair Thomson (London: Routledge, 2015), 55.

FENETA

TA HINKA

FENETA

TA HINKA

INTRODUKSHON

FENETA TA HINKA

FENETA

TA HINKA

NOS SITUASHON POLITIKO

M.E.P.

EDITORIAL

Akshon pa no bai Vota

SOSIALISASHON DI ANTIYAS TA NOS META

Afbeelding 1. De eerste, tweede en laatste nummers van *Feneta*.

Afbeelding 2. De stilistische ontwikkeling van *Vorm*/*Skol i Komunidat*.

Hoofdstuk III. Libertad? Nationalisme, Status Aparte, Betico Croes

De MEP voerde onder leiding van Betico Croes een confronterende stijl van politiek die de gemoederen op Aruba lang bezighield. De Arubaanse kritische intelligentsia was begaan met de dekolonisatiebeweging van de MEP en publiceerde hier uitgebreid over. In het beleidsplan van 1976 van de VLA stond zelfs dat "Het geven van objectieve voorlichting aan de leden en bevolking over staatkundige zaken" een van de hoofddoelen van de vakbond was.[123]

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat, luidt: Hoe reageerden *Feneta* en *Skol i Komunidat* op de politieke ontwikkelingen van de dominante Arubaanse dekolonisatiebeweging, die uiteindelijke leidden tot de Status Aparte in 1986? *Feneta* en *Skol i Komunidat* worden hier chronologisch geanalyseerd aan de hand van twee thema's: (re)acties op en duiding van politieke gebeurtenissen, en ideologische kritiek op en politieke alternatieven voor de ontwikkelingen op Aruba. De informatie uit *Feneta* en *Skol i Komunidat* wordt aangevuld met *oral history* interviews met oud-redacteuren van de bladen en met krantenartikelen.

1. (Re)acties en duiding

Deze paragraaf bespreekt drie gevallen waar de *Feneta* en *Skol i Komunidat* een publieke rol speelden door politieke gebeurtenissen op Aruba van duiding te voorzien of er actief op te reageren. Voor deze onderwerpen is gekozen omdat de betrokkenheid van de intelligentsia hier het duidelijkste naar voren komt. Het eerste moment is de door de redactie van *Feneta* – in feite toen nog maar één auteur-redacteur, namelijk Todd Dandaré – opgeroepen verkiezingsboycot van 1971. Het tweede deel van deze sectie analyseert de gebeurtenissen van 1976 en 1977: Betico Croes' streven naar onafhankelijkheid, het ondersteunende referendum, en augustus scur. Ten derde wordt gekeken naar de Status Aparte van 1986 en de aanloop ernaartoe. Voor laatste twee thema's analyseer ik *Skol i Komunidat*.

1.1 De verkiezingsboycot van *Feneta*

Todd Dandaré kwam in de *Feneta* van 25 februari 1971 met concrete actie door op te roepen tot een boycot van de eilandsraadverkiezingen van mei in datzelfde jaar.[124] De strekking van deze

[123] "Beleidsplan VLA 1976," 15.

[124] Alofs en Merkies leggen op pagina 70 van *Ken ta Arubiano* gedetailleerd uit wat de functie was van de Arubaanse eilandsraad binnen de Nederlands Antillen: "De Eilandgebieden kregen een gekozen eilandsraad. Op Aruba en Curaçao bestond deze uit 21 leden en werd deze voorgezeten door de gezaghebber die door de Kroon werd benoemd.

oproep tot boycot was als volgt: eerst wordt de lezers gevraagd wat de werkelijke reden was voor het uitbrengen van een stem in voorgaande verkiezingen. Volgens *Feneta* ging het niet om idealen, maar werd de gang naar de stembus beïnvloed door angst en egoïsme. Todd Dandaré schreef:

> Je hebt gestemd omdat iedereen heeft gestemd
>
> Je hebt gestemd omdat je niet in jezelf gelooft
>
> Je hebt gestemd omdat je een lafaard bent
>
> Je hebt gestemd omdat je bang bent voor VERANDERING [...]
>
> Je hebt gestemd voor jouw positie, voor je persoonlijke belang (en niet het belang van jouw maatschappij) [...] je hebt gestemd voor een vergunning, je hebt gestemd omdat je een geasfalteerde weg voor je huis wilt.

Hierom riep Todd Dandaré in *Feneta* op tot een boycot van de komende verkiezingen:

> MAAR DIT KEER GA JE NIET STEMMEN
>
> JE GAAT NIET STEMMEN omdat je geen corrupte regering wil ondersteunen
>
> JE GAAT NIET STEMMEN OMDAT JE GEEN ONRECHT WIL BEGAAN TEGEN JE KIND, TEGEN JE FAMILIE, TEGEN JE MOEDER, TEGEN… JEZELF![125]

Todd Dandaré liet weinig aan de twijfel over: volgens hem was stemmen voor deze verkiezingen een vorm van verraad.

De oproep om niet te gaan stemmen bleef niet bij enkel dit nummer. Ook deelde hij pamfletten uit in Oranjestad met vergelijkbare tekst.[126] Grofweg twee maanden voor de verkiezingen gaf Todd Dandaré in *Feneta* meer toelichting op de oproep tot boycot. Allereerst werd een overzicht gegeven van recente gevallen van patronage, persoonlijke verrijking, en andere vormen van ondeugdelijk bestuur. Daarna volgde de oproep tot boycot wederom: “Denk geen enkel moment dat [de politici] aan jullie denken. [...] En jij, JIJ, hebt het recht om te gaan stemmen. [...] STEM NIET, GENIET VAN JE VRIJE DAG.”[127] In een persoonlijk gesprek lichtte Todd Dandaré toe dat hij geen vertrouwen had in de politiek om met oplossingen te komen voor de problemen van Aruba. Het doel van de boycot was om het wantrouwen en de ontevredenheid die

---

De eilandsraad benoemde een Bestuurscollege, dat tenminste uit twee en maximaal zes gedeputeerden bestond en eveneens door de gezaghebber werd voorgezeten. De gedeputeerden werden belast met het dagelijks bestuur van het Eilandgebied. We zagen reeds dat de bevoegdheden van de eilandsinstanties beperkt waren tot de interne aangelegenheden.”

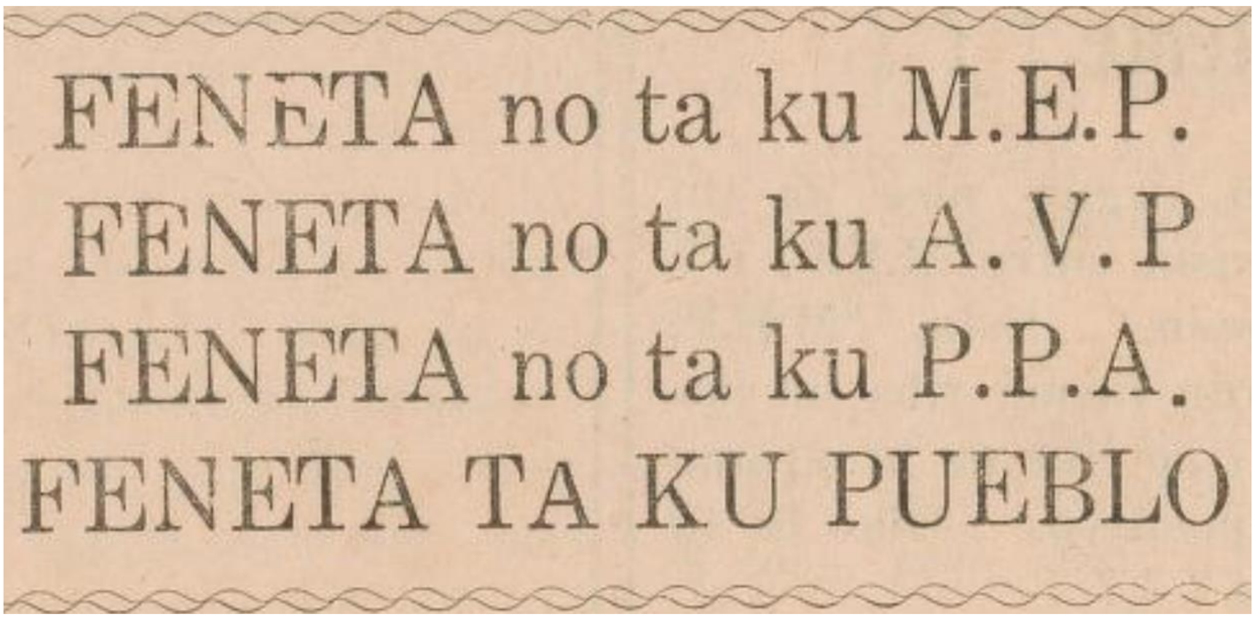
[125] “Panfleta di FENETA pa no bai vota,” *Feneta* 25 februari, 2. Mijn vertaling; nadruk in het origineel.

[126] “Feneta: niet stemmen,” *Amigoe di Curaçao: Dagblad voor de Nederlandse Antillen,* 15-02-1971, 5. Via: Delpher.nl

[127] “Pakiko mas Pueblo no mester bai Vota,” *Feneta*, 15 maart 1971, 1. Mijn vertaling.

volgens hem onder de bevolking leefde, kenbaar te maken aan het politieke establishment.[128] Dit betekent ook dat Todd Dandaré de dekolonisatiebeweging van de Status Aparte en de MEP niet zag als een wezenlijke oplossing voor Arubaanse problemen.

In de eerste *Feneta* van na de verkiezingen werd gereflecteerd op de boycot: de opkomst bij de verkiezingen was inderdaad lager dan verwacht – 15% van de stemgerechtigden gingen niet stemmen – maar veel hoger dan gehoopt.[129] Toch was het juli-nummer van *Feneta* positief over de boycot: "nu kunnen onze politici zich realiseren dat ze niet zomaar kunnen doen en laten wat ze willen."[130] Dit optimisme heeft echter een wrange nasmaak: het juli-nummer was de laatste uitgave van *Feneta*.

Afbeelding 3. *Feneta* steunt geen enkele partij. *Feneta* staat achter het volk.[131]

1.2 Betico's onafhankelijkheid en Augustus scur

In de historische context zagen we dat Croes in 1977 kwam met het idee om de Arubaanse onafhankelijkheid uit te roepen. Het daaropvolgende – onzorgvuldig uitgevoerde en dubieus geformuleerde – consultatief referendum ondersteunde dit plan, wat Croes zag als "een enorme overwinning en bevestiging van zijn streven."[132] In dit referendum kon men kiezen tussen "1.

[128] Ramon Todd Dandaré, gesprek met de auteur, november 2020.
[129] "Editorial," *Feneta,* 3 juli 1971, 1.
[130] Ibid., mijn vertaling
[131] *Feneta*, 27 februari, 1971, 4. & *Feneta* 15 maart 1971, 4
[132] Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Deel III,* 84.

Aruba onafhankelijk, en 2. Aruba deel van een Antilliaanse Federatie die wordt gevormd."[133] Men kon dus niet kiezen voor een Status Aparte *binnen* het Koninkrijk. De precieze invulling van het woord onafhankelijkheid was onduidelijk. Omdat de onderhandelingen over de Status Aparte tussen Aruba en Nederland waren gestagneerd – Nederland weigerde met Aruba te onderhandelen en de coalitie op landsniveau met de MEP erin was gevallen – kan het uitroepen van de onafhankelijkheid gezien worden als een manier van Croes om zijn onderhandelingspositie nieuw leven in te blazen.[134] Croes bevestigde in 1976 tijdens een interview op cryptische wijze dat het loskomen van de Antillen zijn hoofddoel was:

> *Skol i Kom.*: Wat wil je partij nou: onafhankelijkheid, aparte status, soevereiniteit; wat betekent elk ding?
> *B. Croes*: **Onafhankelijkheid *is* soevereiniteit, en soevereiniteit en onafhankelijkheid houdt in een status aparte.** [...] De aparte status drukt eerder de verhouding ten opzichte van de andere eilanden uit. Het wil in ieder geval zeggen BUITEN DE NEDERLANDSE ANTILLEN.[135]

Toch sloot Croes complete staatsrechtelijke onafhankelijkheid niet uit: "als Nederland niet met ons samenwerkt, moet de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat Aruba eenzijdig de onafhankelijkheid uitroept."[136]

De diverse reacties op het referendum bevestigen de notie dat een Status Aparte binnen het Koninkrijk het doel was. Op Aruba werd de stem *voor* onafhankelijkheid geïnterpreteerd als een stem *los* van Curaçao; in Den Haag werd het referendum afgedaan als aanleiding voor "inter-Antilliaanse politieke manoeuvres"; in Willemstad reageerde premier Evertsz van de Nederlandse Antillen door te dreigen dat "de regering zou ingrijpen als het tot een daadwerkelijke Arubaanse onafhankelijkheidsverklaring zou komen."[137] Of de roep om onafhankelijk gemeend was of niet, de redactie van *Skol i Komunidat* nam het referendum serieus en reageerde in alle ernst op de aankomende onafhankelijkheid – hoe het er ook uit mocht zien.

---

[133] Haverkort, "Achtergronden," 149.
[134] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 128.
[135] "Skol i Komunidat ta entrevista Betico Croes," *Skol i Komunidat* maart 1976, 5. Mijn vertaling; nadruk in het origineel.
[136] Ibid., mijn vertaling.
[137] Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Deel III,* 83.

Een belangrijk onderdeel van de roerige jaren 76 en 77 was het gevoel van een communistische dreiging. Volgens de *Skol i Komunidat* van maart 1977 werd de sfeer van de Koude Oorlog gebruikt door de MEP om de Arubaanse kiezers bij het referendum te beïnvloeden. “De afgelopen tijd hebben we dagelijks leuzen op de radio gehoord die het volk waarschuwen voor het communistische gevaar, dat, als we een federatie zouden worden, wij dan communistisch worden.”[138] Ook zouden er volgens MEP-prominent Jossy Mansur al communistische sentimenten op Aruba aanwezig zijn, onder andere bij de lerarenvakbond.[139] *Skol i Komunidat* reageerde op dit verwijt in hun ironische column Grawata: “Volgens [Mansur] kunnen de leerkrachten hun leerlingen er beter op wijzen welke zegeningen in Chili tot stand zijn gebracht door het terreur- en martelbewind van zijn afgod: Auguste [sic] Pinochet.”[140]

Inderdaad had de MEP voor het referendum de leus “Aruba onafhankelijk ja / Aruba communistisch nooit” gepopulariseerd. De redenering van de MEP ging als volgt: als Aruba ervoor zou kiezen om in een Antilliaanse Federatie terecht te komen, zouden de Curaçaose kiezers een numerieke overmacht hebben. Op dit moment was op Curaçao de Frente Obrero Liberashon 30 di mei (Arbeiders bevrijdingsfonds 30 mei) de grootste partij.[141] Frente, opgericht na de mei-revolte op Curaçao door een aantal van haar hoofdrolspelers, had gesympathiseerd met de Cubaanse revolutie en zou contact met Cuba hebben gehad. Dus, redeneerde de MEP, zou Aruba onder een communistisch regime vallen mocht het in een federatie terechtkomen.[142] Ironisch genoeg werd de MEP later zelf ook communistische sympathieën verweten door een bezoek aan Cuba te brengen “om hulp te vragen voor de Arubaanse strijd” en door haar bezoek aan de socialistische internationale.[143]

Volgens *Skol i Komunidat* was er sprake van bangmakerij en bewuste verspreiding van misinformatie.[144] Meerdere bekende Arubaanse politici en beleidsmakers kwamen in een groot artikel in *Skol i Komunidat* aan het woord over de ernst van deze rode dreiging. Volgens Frank Zaandam waren er op Aruba überhaupt nauwelijks mensen die communistische theorie hadden gelezen en kon Frente niet eens worden beschouwd als een progressieve beweging, laat staan een

---

[138] “Tin Komunismo na Antias?” *Skol i Komunidat*, maart 1977, 1. Mijn vertaling.
[139] “Fonologie en communisme: Colegio Arubano bloot aan hetze?” *Amigoe*, 02-11-1976, 5.
[140] “Grawata,” *Skol i Komunidat*, november 1976, 15. Grawata kan vertaald worden als krabben, kriebelen, of jeuken.
[141] “E kampaña kontra ‘komunismo’ di MEP,” *Skol i Komunidat*, juli/augustus 1979, 11.
[142] “Komunismo i referendum,” *Skol i Komunidat*, maart 1977, 7.
[143] *Amigoe*, 10-05-1979, 5; “Tin Komunismo na Antias?” 3.
[144] “Komunismo i referendum,” 11.

communistische.[145] De conclusie van de redactie van *Skol i Komunidat* was duidelijk: "Wij blijven erop staan dat het volk niet alleen gebrekkig is geïnformeerd, maar dat het opzettelijk is gemisinformeerd. Is dit voldoende basis om de onafhankelijkheid eenzijdig uit te roepen?"[146] Als de kiezers waren bedrogen, wat was nog de waarde van hun stem?

Toch werd er in de *Skol i Komunidat* veel aandacht besteed aan de onafhankelijkheid van Aruba en de Antillen. Zo stond het hele aprilnummer uit 1977, dat werd uitgebracht in samenwerking met de lerarenvakbonden van Bonaire en Curaçao, in het teken van onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen. Gesprekken over de onafhankelijkheid van de Antillen waren in volle gang en stonden hoog op de Haagse agenda.[147] Zo verwachtte premier Den Uyl dat de onafhankelijkheid van de Antillen als *geheel* werkelijkheid zou worden vóór 1978.[148] Volgens de onderwijsvakbonden waren zowel de Antillen als land, als de individuele eilanden, niet klaar voor onafhankelijkheid en moest er eerst een "grondige voorbereiding" komen.[149] Deze uitgave van *Skol i Komunidat* was bedoeld om "de nodige informatie [te] verschaffen aan onze leden, maar ook aan het hele Antilliaanse volk."[150] In een vertoog vol marxistische stijlfiguren – "degenen die de beschikking hebben over de vitale produktiemiddelen" hebben de overhand in de maatschappij, hun macht wordt geconcentreerd en geaccumuleerd, waardoor het volk vervreemd raakt van zichzelf en opnieuw bewust moet worden gemaakt van de échte werkelijkheid – werden de moeilijkheden en mogelijkheden van een onafhankelijke Nederlands Antilliaanse natie geschetst.[151] Een volwaardige onafhankelijke natie had een eigen identiteit nodig, en moest op zoek naar politieke soevereiniteit, economische reorganisatie, en culturele onafhankelijkheid.[152] Anders gezegd: voordat de onafhankelijkheid kon komen, moest Aruba en de Antillen *dekoloniseren*. Voor de onafhankelijkheid kwam, moesten de bewoners van de eilanden al mentaal onafhankelijk zijn, dit was nog niet het geval. De Antilliaanse onderwijsvakbonden waren duidelijk geen voorstanders van het Arubaanse separatiestreven, en zagen geen heil in een gehaaste soevereiniteitsoverdracht aan de Antillen als geheel.

---

145 "Tin Komunismo," 2.
146 "Komunismo i referendum," 11.
147 Oostindie en Klinkers, *Het Koninkrijk in de Caraïben*, 169.
148 "Antillen onafhankelijk na regeling grenskwesties," *Amigoe*, 21-08-1974, 1.
149 "Voorwoord," Gezamenlijke uitgave *Skol i Komunidat, Warwaru, Karamba,* april 1977, 3.
150 Ibid.
151 Ibid., 4.
152 Ibid., 6. In het eerstvolgende *Skol i Komunidat* nummer, uit mei 1977, werd door de redactie kritiek geuit op dit speciale nummer. Het tijdschrift was in het Nederlands geschreven en zou te theoretisch zijn. "Het volk" zou het dan ook niet begrijpen. In het meinummer werd een ingekorte vertaling van dit artikel gepubliceerd.

Met het idee van de Arubaanse onafhankelijkheid ging Aruba de Statenverkiezingen van juni 1977 in. De sfeer rondom deze verkiezingen was gespannen.[153] *Skol i Komunidat* duidde deze verkiezingen als "politiek van struisvogels en 'woorden,'" en betreurde de overwinning van politiek die partijbelangen boven (ei)landbelangen plaatst.[154] De MEP won vijf van de acht Arubaanse zetels in het Antilliaanse parlement, maar werd alsnog buiten de landsregering van de Nederlandse Antillen gehouden. Croes en zijn achterban accepteerden dit niet en lieten dit blijken, met de onrustige augustusdagen als gevolg.

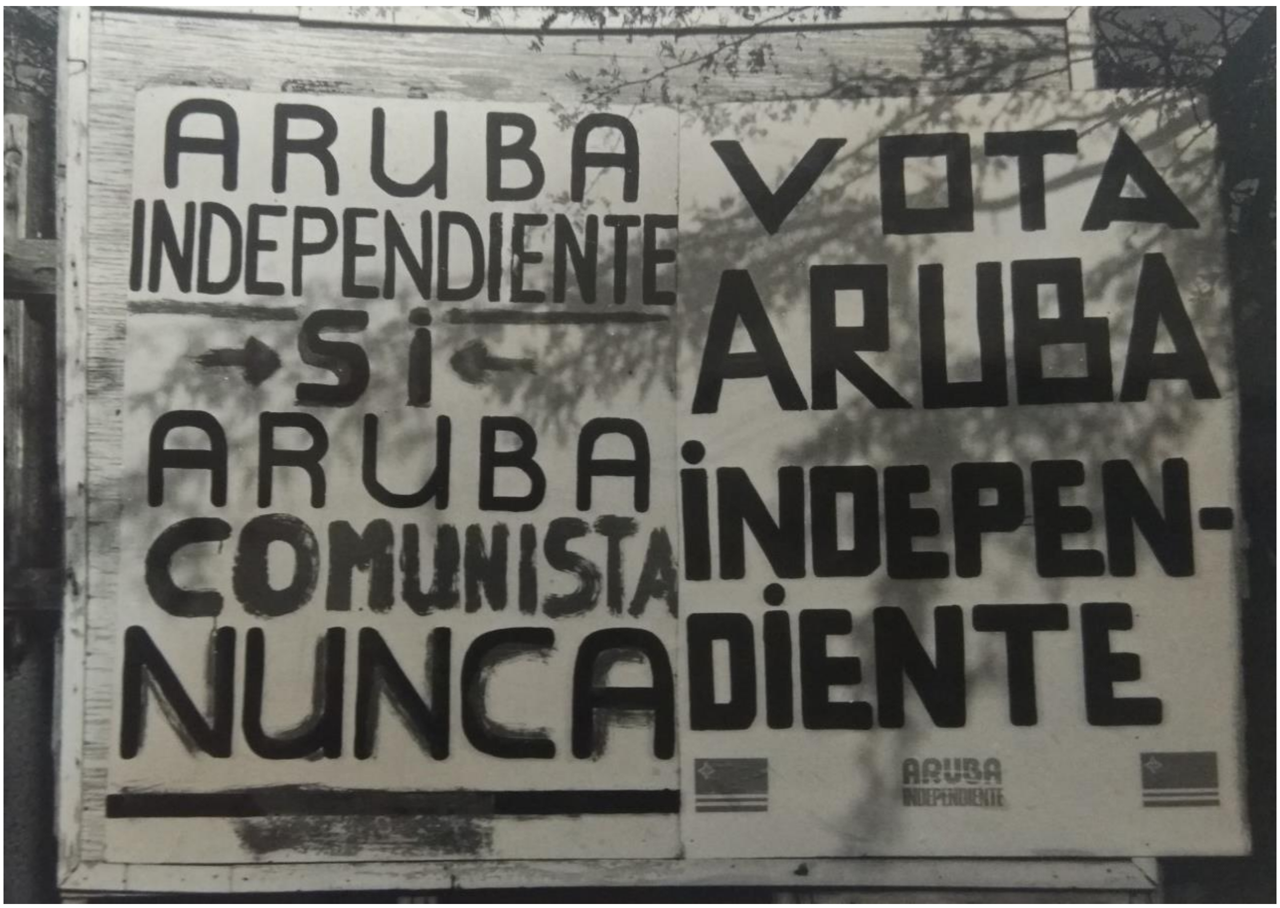
Augustus scur werd uitvoerig besproken in *Skol i Komunidat*. Het septembernummer kopte "Zal de Arubaan vrij zijn op het onafhankelijke Aruba van de MEP?"[155] Het tijdschrift veroordeelde de acties van Augustus scur en vroeg haar lezers of ze op deze manier nog wel onafhankelijk wilden worden. Volgens *Skol i Komunidat* had de MEP altijd zijn best gedaan om "in de schoot van de kolonisator" te blijven, en was de recente afscheidingswens voortgekomen uit opportunisme. Het behalen van persoonlijk gewin was het doel; manipulatie het middel. De MEP was formeel een sociaaldemocratische partij, maar hier was volgens *Skol i Komunidat* weinig van te merken.[156] "De conclusie is simpel," schreef de redactie, "de acties van augustus waren niet van het eiland Aruba, maar van de MEP!"[157]

Uiteindelijk had de MEP baat bij de ongeregeldheden: Den Haag verwelkomde al in september 1977 een MEP-delegatie om hun wensen aan te horen. Augustus scur bleek een keerpunt, lange tijd weggewuifd als onbelangrijk, bleek het streven van de MEP "bittere ernst" en werd "erkend dat de Arubaanse verlangens niet langer konden worden genegeerd."[158]

Aan de "strijd" om Arubaanse "onafhankelijkheid" kwam in 1979 een einde. Croes gaf in Nederland aan dat het eenzijdig uitroepen van de Arubaanse onafhankelijkheid niet meer gepland stond op 18 maart 1981, maar dat deze minstens 12 jaar zou worden verschoven. In een interview met *Elseviers Weekblad*, zei Croes: "Ik verzet de bakens nu 't getij verloopt."[159] Voor de redactie van *Skol i Komunidat* betekende dit twee dingen. Ten eerste was deze uitspraak een bewijs dat de MEP en de onafhankelijkheid veelal was om het ego van Croes te strelen: "Zo vaak heeft het volk

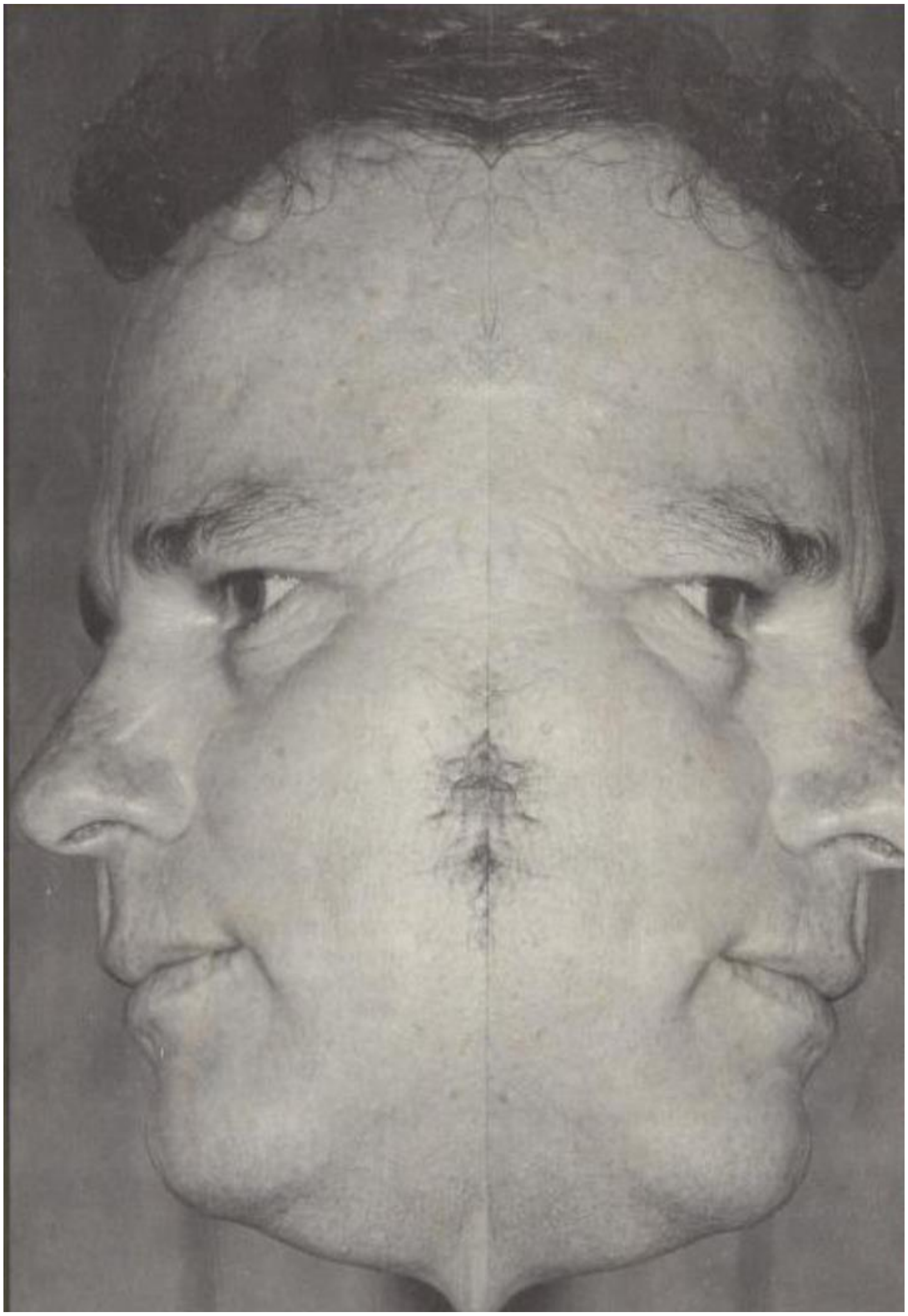
[153] Haverkort, "Achtergronden," 150.
[154] "Elekshon pa staten 1977: Politika di avestrus i 'palabras,'" *Skol i Komunidat* juni/juli 1977, 13. Mijn vertaling.
[155] "Den e Aruba independiente di MEP e Rubiano lo ta liber?" *Skol i Komunidat*, september 1977, 1. Mijn vertaling.
[156] Ibid., 1-4.
[157] Ibid., 1.
[158] Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Deel III*, 86, 85.
[159] Geciteerd in "Independensia ayo i te despues," *Skol i Komunidat*, november 1979, 1.

gestemd en gestreden, en nu gaan meneer Croes '*he and himself alone*' beslissen dat hij de datum van de onafhankelijkheid verandert?"[160] Ten tweede duidde het verzetten van de onafhankelijkheid op de twee gezichten van Betico: een "emotioneel" gezicht als hij zijn achterban toespreekt, en een "rationele" als hij in Nederland aan de onderhandelingstafel zit. Bij dit artikel is dan ook een bewerkte afbeelding geplaatst waarop twee gezichten van Croes te zien zijn. Het uitstellen van de onafhankelijkheid bevestigt de historiografische consensus: de retoriek rond onafhankelijkheid en alles wat erbij kwam kijken, stond in het doel van de verwezenlijking van de Status Aparte.

Afbeelding 4. "Aruba onafhankelijk JA / Aruba communistisch NOOIT / Stem Aruba onafhankelijk." Een protestbord van de MEP om de bevolking te waarschuwen, in de geest van de Amerikaanse de *red scare*.[161]

[160] "Independensia ayo i te despues," *Skol i Komunidat*, november 1979, 1. Mijn vertaling.
[161] Deze afbeelding stond op de voorpagina van *Skol i Komunidat* uit maart 1977.

Afbeelding 5. De twee gezichten van Betico Croes.[162]

[162] *Skol i Komunidat*, november 1979, 1.

1.3 Insularisme of regionalisme? De Status Aparte

Na de opkomst en ondergang van de Arubaanse "onafhankelijkheid," hernam de expliciete roep om een Arubaanse Status Aparte het middelpunt van de aandacht. Vanaf begin 1982 werd hier in *Skol i Komunidat* meer en meer aandacht aan besteed.

1983 was een belangrijk jaar voor de bewerkstelliging van de Status Aparte. Tijdens de eilandsraadverkiezingen behaalde MEP haar grootste verkiezingsoverwinning ooit. De verkiezingscampagne en de resultaten ervan zorgden voor maatschappelijke spanningen.[163] Betico Croes werd het weekend voor de verkiezingen tijdens een verkiezingsoptocht in zijn buik geraakt door de kogel van een Curaçaose politieagent. Hoewel de MEP sprak van een aanslag en het voorval gebruikte als anti-Curaçaose propaganda, is opzet bij de agent niet bewezen.[164] In de daaropvolgende situatie werd een 15-jarige AVP-aanhanger – AVP was de grootste concurrent van de MEP – doodgeschoten en raakten twee anderen zwaargewond.[165] De redactie van *Skol i Komunidat* schreef dat geweld te verwachten was, aangezien er over de gehele verkiezingstijd een gewelddadige sfeer hing. Het resultaat: "overal haat en dorst naar wraak."[166] De aanloop naar de verkiezingen duidde volgens het blad op een afbrokkelende democratie, het ontbreken van een kritische en onafhankelijke pers incluis. Vooral de *Diario* van *Mepista* Jossy Mansur werd verweten bij te hebben gedragen aan de explosieve situatie. Volgens *Skol i Komunidat* verspreidde de krant van Mansur foutieve informatie, had het "fascistische tendensen" en was het een "gevaar voor de democratie."[167]

In 1983 werd de Status Aparte officieel toegekend aan Aruba. Dit gebeurde tijdens de tweede Ronde Tafel Conferentie, waar als voorwaarde werd gesteld dat de complete onafhankelijkheid van Aruba 10 jaar erna zou volgen.[168] De redactie van *Skol i Komunidat* trok drie conclusies over deze besluiten. Ten eerste: "Wederom heeft Nederland haar koloniale macht gedemonstreerd."[169] Tijdens alle onderhandelingen zou Nederland de touwtjes in handen hebben gehad. Volgens de redactie van *Skol i Komunidat* kwam de roep om de Status Aparte voort uit Nederlands koloniaal verdeel-en-heersbeleid waar Aruba tegenover Curaçao was geplaatst. De

[163] Alofs en Merkies, *Ken ta Arubiano?* 130-132.
[164] Ibid., 130.
[165] "Donkere schaduw over democratie," *Amigoe*, 30-04-1983, 1.
[166] "Ta pa unda nos ta bai?" *Skol i Komunidat*, mei 1983, 3. Mijn vertaling.
[167] Ibid.
[168] Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Deel III*, 14.
[169] "'Ni se compra, ni se vende,'" *Skol i Komunidat*, april 1983, 3. Mijn vertaling.

Antillen zouden ook na “300 jaar kolonisatie [...] een bijna volledige financieel-economische afhankelijkheid van Nederland” hebben.[170] Ook zou er een mentale afhankelijkheid zijn, waardoor Arubaanse politici bang zijn geworden om “sterk op hun eigen benen te blijven staan.”[171] In plaats van te breken met deze afhankelijkheid, is het volgens de redactie door de Status Aparte enkel *versterkt*, aangezien Aruba in een rechte lijn zou komen te staan met Nederland. Niet Curaçao, maar Nederland is de veroorzaker van de Arubaanse problemen; niet insularisme is de oplossing, maar volwaardige (mentale) dekolonisatie. De Status Aparte was dan ook een zwaktebod; Arubaanse politici waren gezwicht voor de koloniale macht van Nederland. In plaats van dekolonisatie en regionale samenwerking, kozen zij voor een band mét Nederland, zónder de Antillen, terwijl de redactie van *Skol i Komunidat* stelde dat het “in het belang van het Arubaanse en Antilliaanse volk” is om “een zo sterk mogelijke band met elkaar te hebben.[172]

Hierbij komen we bij de tweede conclusie van *Skol i Komunidat*: “De zwakheid van onze politici heeft ervoor gezorgd dat zij op verschillende belangrijke punten hebben gecapituleerd.”[173] Nederland zette de toon tijdens de onderhandelingen en voor Arubaanse politici was het slikken of stikken, en werd het uiteindelijk *slikken*.[174] Dit leidt weer naar de derde conclusie van de *Skol i Komunidat*: “Er wachten ons veel problemen in de nabije toekomst, omdat veel essentiële punten in relatie tot de Status Aparte geen echte oplossing hebben.”[175] Het belangrijkste: Aruba moest een eigen grondwet ontwikkelen, die volgens de redactie pas gemaakt kon worden na een brede maatschappelijke discussie.[176] Kortom, de redactie van *Skol i Komunidat* zag de toekenning van de Status Aparte niet als een overwinning, maar eerder als een risicovolle capitulatie.

De brede maatschappelijke kritiek op de aanstaande Status Aparte nam toe naarmate 1986 naderde. Omdat de Lago in 1985 uit Aruba vertrok, ging de economische situatie op Aruba achteruit. Dit zorgde ervoor dat veel Arubanen hun geloof in afscheiding gingen herzien. Er werden bezuinigingen doorgevoerd en het dagelijkse leven werd duurder. Als reactie daarop kwam er een protestoptocht tegen het beleid van de MEP.[177]

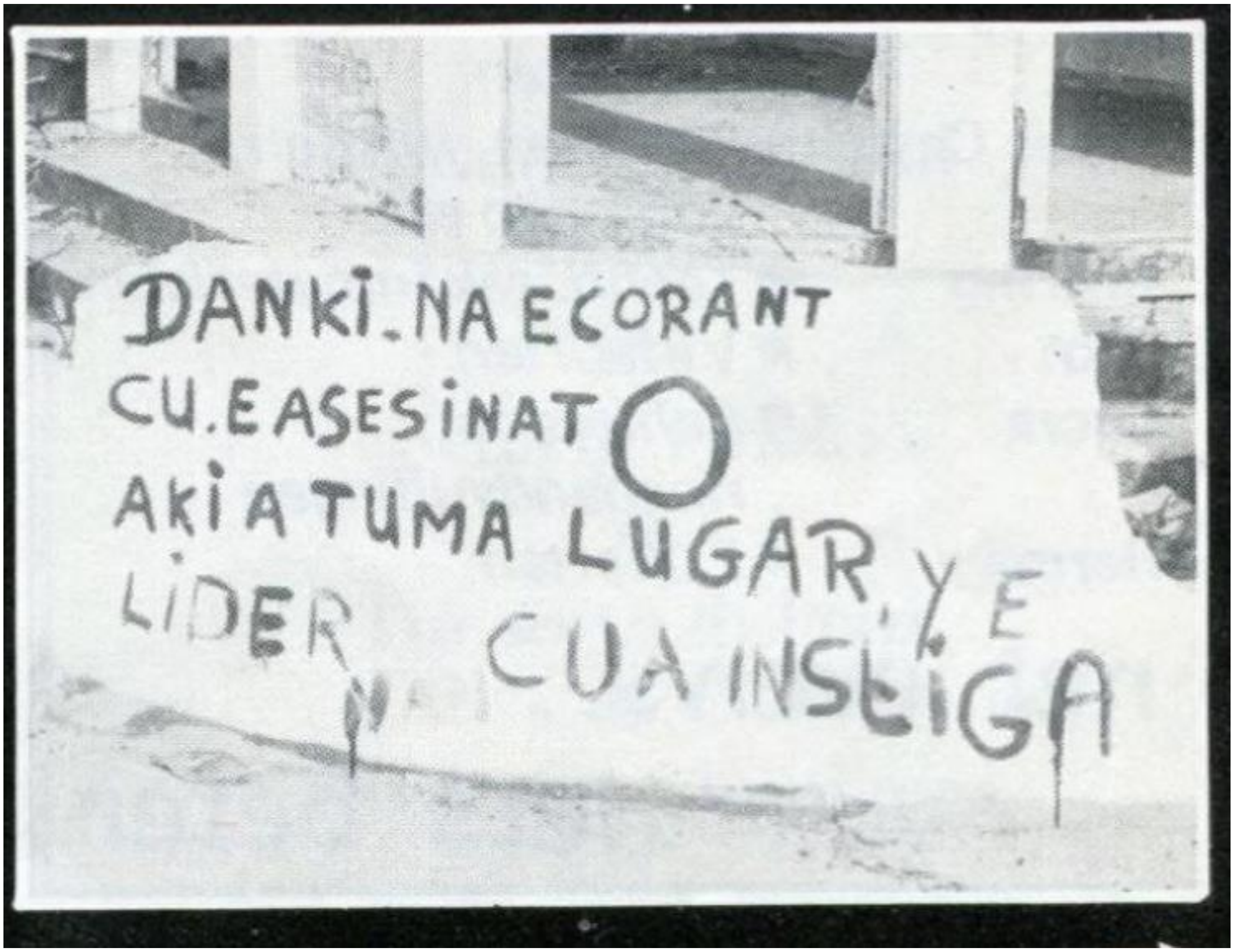
[170] “‘Ni se compra, ni se vende,’” 4. Mijn vertaling.
[171] Ibid.
[172] Ibid., 3-4.
[173] Ibid., 3.
[174] Ibid., 4.
[175] Ibid., 3.
[176] Ibid., 5.
[177] “Marcha di protesta, karnaval… Kiko lo sigui?” *Skol i Komunidat* februari 1985, 3; “Financiele gevolgen Lago en status aparte,” *Amigoe* 29-11-1984, 5; “Kiko 1985 a trese pa nos…” *Skol i Komunidat*, december 1985, 3.

Ondanks de maatschappelijke onvrede had de Simar zich via *Skol i Komunidat* neergelegd bij de komst van de Status Aparte. De redactie publiceerde in mei 1985: "door de jaren heen, heeft de SIMAR zich 'aangepast' van een tegenpositie tot een kritische observator/deelnemer."[178] Als vakbond hadden zij de "'solidariteit' tussen (werkende) mensen" voorop staan en ondersteunden ze "de strijd van een volk voor haar onafhankelijkheid."[179] Hun kritiek was dan ook niet op de wens voor meer zelfstandigheid, maar vooral op de manier waarop dit *door* de MEP *via* de Status Aparte werd vormgegeven. "Wij hebben hen [de MEP] bekritiseerd op de antidemocratische, anti-syndicale, semi-racistische, dictatoriale manier waarop zij, niet alleen de 'strijd', maar heel het eilands- en landsbeleid, hebben gevoerd."[180] *Skol i Komunidat* gaf hier via het perspectief van antikoloniale, emancipatoire vertogen – antiracisme, syndicalisme, solidariteit – kritiek op de populaire dekolonisatiebeweging op Aruba.

De rest van 1985 bleef *Skol i Komunidat* kritiek uiten op de MEP. In de geest van de verkiezingsboycot van *Feneta* in 1971, bracht de Simar ook stemadvies uit: zonder namen te noemen was het duidelijk dat de vakbond adviseerde om tégen de MEP te stemmen bij de aankomende verkiezingen die het eerste kabinet van een autonoom Aruba zouden bepalen.[181] De Simar verbond er geen positief stemadvies voor een specifieke partij aan, als het maar tegen Croes en "zijn" MEP was. "Stem tegen een partij die [...] volop heeft laten zien dat zij geen respect heeft voor democratie, noch voor justitie, en die zelfs duidelijke eigenschappen heeft van een rechtse dictatoriale beweging."[182] In het laatste nummer van 1985 wenste de redactie haar lezers een vreedzaam 1986 toe: "dat de vrede eindelijk mag zegevieren."[183]

---

[178] "Na kaminda pa independensia? For di nos mesa di redakshon," *Skol i Komunidat*, mei 1985, 8. Mijn vertaling.
[179] Ibid.
[180] Ibid.
[181] "Elekshon 85, komienso di un era nobo?" *Skol i Komunidat*, oktober 1985, 3. Mijn vertaling.
[182] Ibid.
[183] "Kiko 1985 a trese pa nos…" 4. Mijn vertaling.

Afbeelding 6. Een muur bekalkt met de wat vage tekst “Dankzij deze krant heeft deze moord plaats kunnen vinden, en de leider die heeft aangesticht.”[184] Het is aannemelijk dat “deze krant” verwijst naar de *Diario* van Mansur en “de leider” naar Croes. Volgens de bekalker waren Mansur en Croes verantwoordelijk voor de gewelddadige gebeurtenissen tijdens de aanloop naar de Status Aparte.

2. Ideologische en politieke alternatieven

In de sectie hierboven hebben we kunnen zien hoe de Arubaanse kritische intelligentsia reageerde op politieke ontwikkelingen op het eiland. Zij vervulden veelal de rol van criticaster op politiek beleid. Hoewel niet altijd expliciet geformuleerd, kunnen ideologische en politieke alternatieven worden afgeleid uit hun kritiek. In deze sectie besteed ik aandacht aan twee alternatieven geboden door *Feneta* en *Skol i Komunidat*: ten eerste, in plaats van de Status Aparte, stelde vooral de redactie van *Skol i Komunidat* regionale samenwerking en afscheiding van Nederland voor. Ten

[184] Afbeelding geplaats bij het artikel “Ta pa unda nos ta bai?” *Skol i Komunidat*, mei 1983, 3.

tweede, in plaats van "papieren sociaal-demokratische principes," stelden de tijdschriften een door sociale idealen gedreven politiek voor.[185]

2.1 Regionale samenwerking en autonomie

In *Skol i Komunidat* valt meerdere keren een voorkeur te lezen voor afstand nemen van Nederland en toenadering tot de regio. In het decembernummer van 1981 staat een analyse van een recent bezoek van Antilliaanse politici naar Nederland. De redactie schrijft: "Weer vonden onze politici, zowel die van Aruba als van de andere eilanden, het een goed idee om naar 'moeder' Nederland te gaan, zodat deze kon beslissen wat er zou moeten gebeuren."[186] De MEP was niet lang daarvoor uit de Nederlands-Antilliaanse landsregering getreden, en de onderhandelingen voor de Status Aparte hadden een impasse bereikt. Het verbaasde de redactie dan ook niet dat de Antilliaanse delegatie met lege handen terugkwam. Het probleem aangekaart door Croes en de MEP – de ondergeschiktheid van Aruba aan Curaçao – was door Nederland gecreëerd en werkte in haar voordeel: "Als kolonisator heeft Nederland nooit interesse getoond in een gelijke ontwikkeling van de bevolking van de 6 eilanden, maar heeft wel geld geïnvesteerd in het eiland wat het meeste geld binnenbracht, namelijk Curaçao."[187] De redactie meende dat het probleem bij de wortel moet worden aangepakt, en wilde daarom afstand van Nederland: "het streven naar onafhankelijkheid op de eerste plaats is het doorknippen van de navelstreng die de vroegere kolonie bindt met het moederland, in ons geval Nederland."[188]

De voorkeur voor regionale samenwerking werd in 1984 geëxpliciteerd door de redactie. De (Nederlands) Caribische regio bood volgens hen veel mogelijkheden voor samenwerking en ontwikkeling: "Het is in het belang van het Arubaanse en Antilliaanse volk om zo nauw mogelijke banden met elkaar te onderhouden. Dit omdat wij van mening zijn dat juist deze banden een noodzakelijke voorwaarde vormen om strijd te bieden aan de gedeelde vijand, namelijk de Nederlandse kolonisator en het Amerikaanse en Venezolaanse paternalisme."[189] In gesprekken met oud-redacteuren van *Skol i Komunidat* werd deze notie bevestigd. Volgens Rudi Oomen, vier jaar

[185] "S&K & Politiek: For di nos mesa di redakshon," *Skol i Komunidat,* maart 1984, 15.
[186] "Separashon? Status Aparte? Independensia?" *Skol i Komunidat*, december 1981, 2. Mijn vertaling.
[187] Ibid.
[188] "Onderwijs en onafhankelijkheid," 2.
[189] "'Ni se compra, ni se vende,'" 5. Mijn vertaling. De nabijheid van Venezuela bij Aruba werd door sommigen op Aruba en in Nederland als een bedreiging beschouwd. Zie Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Deel III,* 89. De aanwezigheid en macht van de VS in het Caribisch gebied, haar "achtertuin," vormt ook een dreiging voor de soevereiniteit van de Caribische eilanden.

redacteur van *Skol i Komunidat* en actief vakbondslid, was regionale samenwerking voor hen zeer belangrijk.[190] Joyce Pereira beaamt dit. Zij was zelfs voorstander van complete Arubaanse onafhankelijkheid: "Als je nooit de kans krijgt om zelfstandig te zijn, dan leer je het ook niet."[191]

Het politieke alternatief van meer regionale samenwerking en minder afhankelijkheid van Nederland kan worden geduid als een antikoloniale kritiek op de populaire dekolonisatiebeweging van de Status Aparte. In hoofdstuk V ga ik meer in op de specifieke vormen die internationale samenwerking aan zou kunnen nemen.

2.2 Idealistische politiek

Het tweede politiek-ideologische alternatief van de kritische intelligentsia was een door idealen gedreven politiek. De in naam sociaaldemocratische MEP moest daad bij woord voegen, en haar "papieren sociaal-demokratische principes" verwezenlijken.[192] De roep om meer idealen in de Arubaanse politiek begon al in *Feneta*. Tussen februari en april 1971 waren er interviews met Betico Croes van de MEP, Dominico G. Croes van de AVP, en Hubert Dennert van de PPA te lezen. In al deze interviews werd gevraagd naar de partijideologie en naar de manier waarop deze verschilde van de andere partijen. Geen enkele keer gaf de politicus in kwestie een antwoord dat duidde op een ideologisch onderlegde politiek.[193]

In *Skol i Komunidat* werd de MEP veelvuldig bekritiseerd op haar "papieren" principes. De partij was lid van de Socialistische Internationale en kreeg bezoek van de Grenadiaanse revolutionair Maurice Bishop, maar was volgens de lerarenvakbond ondemocratisch, zowel in haar interne partijstructuur als naar buiten toe.[194] De sociaaldemocratie was volgens de redactie van *Skol i Komunidat* schijn:

> Bén je corrupt, bén je opportunistisch, bén je separatistisch op het discriminerende af, dóe je openlijk aan persoonsverheerlijking, aan intimidatie, gezagsondermijning, enz., enz.: best, van ons mág je; het volk zal je ooit straffen. Maar doe dit alles niet onder het 'heilige'

[190] Rudi Oomen. Oomen was van oktober 1980 tot en met juni 1984 redactielid bij *Skol i* Komunidat.
[191] Joyce Pereira, gesprek met de auteur, december 2020.
[192] "S&K & Politiek: For di nos mesa di redakshon," 15.
[193] *Feneta*, "Entrevista exklusivo ku Betico Croes, Lider di M.E.P." 27 februari 1971, 1-4; *Feneta*, "Entrevista exklusivo ku Dominico G. Croes, Presidente di A.V.P." 26 maart 1971, 1-4; *Feneta*, "Entrevista exklusivo ku Hubert Dennert, Lider di P.P.A." 29 april 1971, 1-4.
[194] "E kongreso di MEP: Kiko nos por spera pa futuro," *Skol i Komunidat*, april 1981, 10; "PvdA - S.I. - MEP: Een monsterverbond? *Skol i Komunidat*, februari 1984, 13.

mom van sociaal-demokratie, terwijl je eigenlijk een doodgewone 'rechtse' partij genoemd zou kunnen worden.[195]

Het politiek opportunisme van de MEP wordt door Rudi Oomen bevestigd, hij noemde de partij van Croes dan ook "dubieus links."[196] Kortom, de Arubaanse intelligentsia zag het Arubaanse politieke landschap als een ideologisch vacuüm en wilde hier verandering in aanbrengen. In plaats van een opportunistische politiek bepleitten zij een idealistische politiek.

3. Conclusie

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal stond, luidde: hoe reageerden *Feneta* en *Skol i Komunidat* op de politieke ontwikkelingen van de dominante Arubaanse dekolonisatiebeweging, die uiteindelijk leidden tot de Status Aparte in 1986? *Feneta* en *Skol i Komunidat* waren publiekelijk betrokken en politiek actief. Ze brachten stemadvies uit, schuwden het niet om kritiek te leveren, en, in de woorden van Oomen, "hadden overal een mening over."[197] De kritiek van de tijdschriften kwam in een fase waarin de Arubaanse dekolonisatiebeweging, in de vorm van de Status Aparte, hoogtij vierde. De manier van dekolonisatie van de Status Aparte-beweging was volgens de tijdschriften etnisch-nationalistisch en ondemocratisch, en dus uitsluitend. De kritiek van de Arubaanse kritische intelligentsia op de Status Aparte-beweging kwam vanuit een links, antikoloniaal perspectief; het was kritiek op de dominante dekolonisatiebeweging *via* emancipatoire vertogen en antikoloniaal denken. *Feneta* en *Skol i Komunidat* vormden zodoende een nieuw perspectief op dekolonisatie waarin gelijkheid centraal stond. De politieke *status quo* was "immers niets anders dan de plaatsvervanger van de vroegere kolonisator."[198]

Deze analyse van *Feneta* en *Skol i Komunidat* is in lijn met de methodologie van New Imperial History waarin wordt gepoogd om buiten binaire tegenstellingen over kolonialisme en dekolonisatie te denken. Op Aruba bestond er meer dan één manier van denken over dekolonisatie; er bestond meer dan enkel de Status Aparte-beweging die los wilde komen van Curaçao. Een

---

[195] "S&K & Politiek: For di nos mesa di redakshon," 15.
[196] Rudi Oomen, gesprek met de auteur, december 2020. Hoewel er door *Skol i Komunidat* en *Feneta* veel kritiek werd geuit op de MEP, was dit vooral omdat deze partij de meeste invloed had in deze periode. De andere partijen waren volgens hen niets beter. Zo verleende *Skol i Komunidat* steun aan geen enkele partij, omdat zij vonden dat vakbonden onafhankelijk dienden te zijn, en verkondigde *Feneta* meermaals dat ze vóór geen enkele partij zijn, maar vóór "het volk." Zie: "Elekshon 85, komienso di un era nobo?" 3, en Afbeelding 3.
[197] Rudi Oomen, gesprek met de auteur, december 2020.
[198] "Onderwijs en onafhankelijkheid," 2.

dekolonisatiebeweging als die van de MEP kon zelf *juist* exclusief zijn in haar begrip van de natie, en zodoende nieuwe hiërarchieën creëren in het dekolonisatieproces.

Hoofdstuk IV. "Het koloniale vuil opruimen": Onderwijs, identiteit, taalbeleid

Om dit hoofdstuk te begrijpen is het van belang om de Arubaanse en Antilliaanse onderwijssituatie te kennen. Volgens Pereira was het Arubaanse onderwijssysteem na het Statuut een "copy-paste neo-colonial model of education."[199] In een officieel rapport uit 1970 valt eveneens te lezen: "Op dit moment hebben de Antillen [...] een volledig onderwijsstelsel dat qua pedagogisch-didactische structuur evenwel nog onvoldoende is aangepast aan de Antilliaanse samenleving."[200] Dit rapport adviseerde dat het Papiaments als instructietaal werd overgenomen in het onderwijs.[201] Het Nederlands-Antilliaanse onderwijsbeleid nam dit advies maar mondjesmaat over: minister van onderwijs Hendrik Croes zei in 1974 dat het Papiaments enkel in de eerste twee klassen van de basisschool de instructietaal zal zijn. Niet verder want, "wij beschouwen de tijd en de kansen voor een kind tussen 4 en 8 jaar voldoende om Nederlands te leren."[202]

Uiteraard stonden veel artikelen van *Skol i Komunidat* in het teken van onderwijs- en taalbeleid. Ook in *Feneta* werd hier veel aandacht aan besteed, aangezien een groot deel van de redactie uit onderwijsmensen bestond. Wat volgt is een chronologisch en thematisch geordende analyse van de kritiek en stellingnames van de Arubaanse intelligentsia ten aanzien van onderwijs(beleid) en taal(beleid), en hoe dit zich volgens hen verhield ten opzichte van identiteit en dekolonisatie. Ik zal laten zien dat taal- en onderwijsbeleid door de mensen achter *Feneta* en *Skol i Komunidat* gezien werd als een fundamenteel onderdeel van dekolonisatie. Dekolonisatie ging om het vormen van individuen. Het betekende meer dan staatkundige doelen; ook op mentaal en emotioneel gebied had kolonialisme invloed, dus ook die gebieden moesten worden gedekoloniseerd.

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal staat, luidt: welke rol hadden onderwijs en taal(beleid) volgens *Feneta* en *Skol i Komunidat* in dekolonisatie? Aan de hand van twee thema's beantwoord ik deze vraag: ten eerste, de (gebrekkige) aansluiting tussen Arubaanse onderwijs en de Arubaanse realiteit, en ten tweede, de relatie tussen onderwijs, spelling en politiek.

[199] Ibid.
[200] J. van Bergeijk, A. van Oirschot, en A.C. Winkel, "Historische schets van het Antilliaanse onderwijs," in *Leerplan en leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen*, red. F.W. Prins et al. (Zeist: Dijkstra's Uitgeverij, 1970), 35.
[201] Pereira, *Valorization*, 52.
[202] "Charla di minister di enseñansa sr. Hendrik Croes na Telearuba dia 21 di maart 1974," *Vorm,* april 1974. Mijn vertaling.

1. Educatieve vervreemding: Onderwijs, realiteit, identiteit

Deze paragraaf bespreekt twee samenhangende thema's waarover *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich regelmatig uitlieten. Het eerste thema is de niet succesvolle aansluiting van de lesstof op Arubaanse scholen bij de alledaagse Arubaanse en regionale realiteit. Ik bespreek de kritiekpunten en wat volgens de intelligentsia de functie van onderwijs zou moeten zijn. Ten tweede analyseer ik een essentieel onderdeel van de mislukte aansluiting, namelijk het Nederlands als instructietaal in het onderwijs. Aruba verkeerde in een situatie van diglossie: er waren twee verschillende talen in dezelfde maatschappij, een "volkstaal" en een "officiële" taal, elk met eigen functie en eigen waarde. De Arubaanse kritische intelligentsia wilde deze situatie van diglossie opheffen door de "volkstaal" aan te laten sluiten bij de instructietaal in het onderwijs.

1.1 De functie van onderwijs

In het allereerste nummer van *Feneta* gaf de redactie meteen haar ongezouten mening over het Arubaanse onderwijs. De redactie schreef: "Wat goed is voor Nederland, hoeft niet goed te zijn voor de Antillen. Wij zijn compleet verschillend en daarom hebben we een systeem nodig dat past bij de Antillen, het Caribisch Gebied en Zuid-Amerika."[203] School- en onderwijssystemen komen volgens de redactie voort uit de maatschappijen waarin deze staan, en horen de doelen van deze maatschappijen te dienen. Het Nederlandse onderwijssysteem was in vrijwel identieke vorm op Aruba overgenomen en sloot niet aan bij de Arubaanse realiteit. Het resultaat van het falende onderwijsstelsel was volgens *Feneta* een passieve maatschappelijke houding van Arubaanse burgers: "nog steeds kunnen we de kracht niet vinden om op te staan en de dingen voor onszelf te regelen."[204]

De onderwijssituatie op Aruba was volgens *Feneta* het minst goed afgestemd op de Arubaanse leerlingen uit lage sociale klasse. "Het arme kind mislukt. Het kan geen lesboeken kopen. De ouders zien de waarde NIET in om interesse te tonen en het kind te stimuleren."[205] Dit zou de ongelijkheid in de maatschappij vergroten: "zolang als onze school is zoals hij is, gaat de ontwikkeling van het land achteruit."[206] In 1973 verdedigde de Curaçaose linguïst Anna Cornelia Prins Winkel haar invloedrijke proefschrift over de onderwijssituatie op de Nederlandse Antillen,

[203] "Maldito Skol," *Feneta*, september 1969, 4. Mijn vertaling.
[204] Ibid.
[205] "Keda sinta i no kik?" *Feneta*, juni 1970, 8. Mijn vertaling; nadruk in het origineel.
[206] Ibid.

waar deze notie werd bevestigd.[207] De analyse van *Feneta* was duidelijk: het Arubaanse onderwijssysteem deugde niet en moest drastisch worden aangepast.

De discussie over de gebrekkige maatschappelijke aansluiting van het Arubaanse en Antilliaanse onderwijs werd overgenomen in *Vorm*, en uitgebreider in *Skol i Komunidat*. Ronald Donk betoogde in 1977 in een driedelige artikelenreeks in *Skol i Komunidat* dat “het geschiedenisonderwijs in de Nederlandse Antillen nog zeer veel te wensen overlaat.”[208] Het voornaamste verwijt tegen het Antilliaanse geschiedenisonderwijs was dat het bijdroeg aan “het voortdurend vervreemdingsproces van het Antilliaanse kind ten opzichte van eigen land, volk, milieu en cultuur.”[209] De ontevredenheid met geschiedenis- én aardrijkskundeonderwijs op Aruba werd bevestigd in een enquête gehouden onder Arubaanse onderwijzers. Ruim 80% van de ondervraagde onderwijzers was ontevreden over het aardijkskunde- en geschiedenisonderwijs op de basisschool. De vakken geschiedenis en aardrijkskunde waren onaangepast aan de Arubaanse realiteit, te veel gericht op Nederland. Deze vakkencombinatie “verheerlijkt de W.I.C. en verzacht de slavernij,” en “de methode ademt een sterk kolonialistische en Nederlandse mentaliteit.”[210]

Toch kon geschiedenisonderwijs in potentie op Aruba een positieve rol vervullen. Juist sociaal-culturele schoolvakken konden een waardevolle bijdrage leveren aan daadwerkelijke dekolonisatie, omdat “Door de dekolonisatie men [...] juist naar een eigen identiteit [zocht] en [...] men natievorming benadrukte.”[211] Geschiedenisonderwijs kon en moest hieraan bijdragen door de ontwikkeling van “Antilliaans nationalisme in gunstige zin.”[212]

De functie die onderwijs zou moeten vervullen in een dekoloniserende maatschappij werd veelvuldig besproken in *Skol i Komunidat*. Onderwijs moest politiek geëngageerd en emancipatoir zijn. In deze context is het gedachtegoed van Paulo Freire relevant. Vooral zijn *Pedagogiek van de onderdrukten* uit 1970 was invloedrijk voor kritische onderwijsmensen in de Derde Wereld. Hij betoogde dat *conscientização* – “learning to perceive social, political, and economic contradictions, and to take action against the oppressive elements of reality” – een hoofddoel van

---

[207] Anna Cornelia Prins Winkel, *Kabes duru? Verslag van een onderzoek naar de onderwijssituatie op de Benedenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen, in verband met het probleem van de vreemde voertaal bij het onderwijs* (Proefschrift, Universiteit van Amsterdam, 1973).
[208] “Regionalisering, verandering en vernieuwing van het geschiedenisonderwijs,” *Skol i Komunidat*, november 1977, 1.
[209] Ibid.
[210] “Enquête geschiedenis en aardrijkskunde,” *Skol i Komunidat*, juli/augustus 1978, 8-9.
[211] “Onderwijsleerplan, doelstellingen en leerstofkeuze in Antilliaans perspectief,” *Skol i Komunidat*, februari 1978, 16.
[212] Ibid.

onderwijs zou moeten zijn.[213] Ook bekritiseerde Freire "top-down" vormen van onderwijs; volgens hem moest onderwijs een gemeenschappelijke activiteit zijn. "Revolutionary leaders cannot think without the people, nor for the people, but only with the people."[214] Onderwijs en onderwijzers waren essentieel in het creëren van een gelijke en geëmancipeerde samenleving.

In een driedelige artikelenreeks uitgebracht tussen april en juli 1976, schreven Madonna Stephens, Frank Zaandam en Eric Rincones over de toepasbaarheid van het gedachtegoed van Paulo Freire op de Arubaanse onderwijssituatie. In dit stuk schreven ze, "We hebben onszelf en onze problemen herkend in de ideeën van Freire," omdat zijn werk zich voornamelijk richt op (voormalig) gekoloniseerde samenlevingen.[215] Stephens, Zaandam en Rincones waren het met Freire eens en vonden dat "ons onderwijs moet leiden tot consciëntisatie."[216] Joyce Pereira vertelde mij dat ze samen met andere kritische Antilliaanse studenten in haar studietijd in Groningen het werk van Freire las.[217]

De consensus in *Skol i Komunidat* was: onderwijs is essentieel voor dekolonisatie. In het aprilnummer uit 1977, dat werd uitgebracht in samenwerking met de onderwijsvakbonden van Bonaire en Curaçao en in het teken stond van onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen, werd hier veel aandacht aan besteed.[218] Er werd gesteld dat "een heroriëntatie van de heersende waarden en normen [...] die door de bevolking geaksepteerd en in de loop der tijden geïnternaliseerd wordt" essentieel is voor de onafhankelijkheid van de Antillen.[219] Vervolgens werd gesteld: "het onderwijs heeft hierin een belangrijke taak. Het is duidelijk dat het huidige onderwijssysteem zowel kwa structuur als kwa inhoud niet op deze taak voorbereid is."[220]

Het belang van onderwijs voor dekolonisatie werd in 1980 in *Skol i Komunidat* nogmaals benadrukt. Het Simar-bestuur schaarde zich achter een uitspraak van Trinidadiaanse politicus William G. Demas: "Caribbean independence can only be justified if the independence is used to create something new; a better society with an identity of its own."[221] Hoewel de Simar er op dit

---

[213] Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed* (London: Penguin Classics, 2017), 9.
[214] Ibid., 104.
[215] "Consciëntisatie: Een onderwijsdoel?" *Skol i Komunidat*, april 1976, 14-15.
[216] "Consciëntisatie: Een onderwijsdoel? (3)" *Skol i Komunidat*, juni/juli 1976, 16.
[217] Joyce Pereira, gesprek met de auteur, november 2020.
[218] In het vorige hoofdstuk kwam dit speciale nummer al aan bod. Het doel van dit nummer was om het Antilliaanse volk voor te bereiden op de onafhankelijkheid, die er volgens de lerarenvakbonden aan zat te komen, en die hoog op de Haagse agenda stond.
[219] "Onderwijs en onafhankelijkheid," Gezamenlijke uitgave *Skol i Komunidat*, *Warwaru, Karamba*, april 1977, 7.
[220] Ibid.
[221] Geciteerd in: "Van het bestuur," *Skol i Komunidat*, januari 1980, 13.

moment vanuit ging dat de Nederlandse Antillen onafhankelijk zouden gaan worden, steunden ze dit niet. Door het kolonialisme, was noch de bevolking van de Antillen, noch die van Aruba voorbereid op onafhankelijkheid: “Kolonisatie is het proces dat bij de gekoloniseerde geleid heeft tot de aanvaarding van zijn lot; hem gemaakt heeft tot instrument van zijn eigen onderdrukking.”[222]

Onderwijs was essentieel in de voorbereiding op onafhankelijkheid, want het kon mensen mentaal dekoloniseren. Onderwijs moest worden gebruikt als “instrument van de bevrijding van de vreemde waarden, normen, oordelen en vooroordelen.” Het onderwijs op Aruba kon deze rol niet vervullen: “in het onderwijssysteem manifesteert onze afhankelijkheid t.o.v. Nederland zich duidelijker dan waar ook.”[223] Het onderwijs moest radicaal veranderen, te beginnen bij de invoer van Papiaments als instructietaal.

In het februarinummer van 1980 werd opnieuw gepredikt voor radicale koerswijziging in het Arubaanse onderwijs. De politieke verantwoordelijken voor het onderwijssysteem moesten het hier ontgelden. De politieke elite was “niets anders dan de plaatsvervanger van de vroegere kolonisator.”[224] Het onderwijssysteem ondersteunde de status quo, en dus waren de neokoloniale politici niet gebaat bij radicale koerswijziging:

> Via de vreemde taal, het Nederlands, als drager en overdrager van vreemde waarden en normen, wordt toegang verschaft tot die machtsposities van waaruit de toon aangegeven wordt in naam van de hele bevolking. [...] Het huidig onderwijssysteem ondersteunt en bestendigt door haar inhoud en werkwijze de bestaande maatschappelijke verhoudingen.[225]

Als men een eerlijk en gelijkwaardig autonoom Aruba wilde, diende men te beginnen bij onderwijshervormingen.[226] In het september 1982 werd deze boodschap dat daadwerkelijke dekolonisatie van “binnen kwam” herhaald: “de daadwerkelijke onafhankelijkheid begint in onze ziel, in ons eigen zijn.”[227]

Samengevat was de relatie tussen onderwijs en dekolonisatie volgens *Skol i Komunidat* als volgt: staatrechtelijke onafhankelijkheid kon alleen positieve gevolgen hebben als de mensen erop

---

[222] “Van het bestuur,” *Skol i Komunidat*, januari 1980, 13.
[223] Ibid.
[224] “Onderwijs en onafhankelijkheid,” 2.
[225] Ibid., 3-4.
[226] Ibid., 5
[227] “Nos situashon lingüístiko,” *Skol i Komunidat*, september 1982, 14. Mijn vertaling.

voorbereid waren. Op Aruba en in de Antillen was dit niet het geval – men was mentaal en psychologisch nog te *af*hankelijk. Onderwijs kon hier verandering in brengen, onderwijs kon mensen voorbereiden op onafhankelijkheid door mentale en emotionele *dekolonisatie*. Onderwijs kon een kritische geest kweken, kon *consciëntiseren*. Maar het educatieve systeem op Aruba was hier ongeschikt voor, het onderwijs faalde voor 80% van de Arubaanse bevolking.[228] Voordat het onderwijs een dekoloniale taak kon vervullen, moest het zélf eerst gedekoloniseerd worden. Volgens de Arubaanse kritische intelligentsia speelde de intructietaalproblematiek een belangrijke rol in het falen van het onderwijssysteem. In de komende sectie ga ik daar dieper op in.

1.2 Instructietaal in het onderwijs

In het decembernummer van 1969 schetste de redactie van *Feneta* een haast dystopisch beeld van het Arubaanse onderwijs. Niet alleen was Nederlands de instructietaal op de scholen, maar ook was het spreken van Papiaments verboden. De redactie stelde dat het Arubaanse onderwijssysteem onderdeel was van Nederlands koloniaal verdeel-en-heersbeleid. Nederland wilde de Arubaanse culturele identiteit "verwoesten" via een "dynamiet van minachting."[229] Het resultaat: onderwijs slaat niet aan, veel leerlingen blijven zitten, leren geen enkele taal goed te gebruiken, en ontwikkelen gevoelens van minderwaardigheid jegens hun eigen taal. *Feneta* riep de lezer op tot actie: "school heeft Papiaments een trap gegeven, maar JIJ, waarder het en accepteer het als je officiële taal."[230] Tot het laatste nummer in 1971 bleef *Feneta* deze boodschap herhalen. Hoewel het tijdschrift telkens een oplossing bood voor het instructietaalprobleem – "verbeter het systeem of breek het systeem compleet af" – bleef het weinig constructief op beleidsmatig gebied.[231] Terugkijkend was de oproep van *Feneta* wat naïef. Het alledaagse gebruik van Papiaments zou allerminst de onderwijsproblemen oplossen. Het Papiaments wás immers al de taal van alledag en juist hierom was de discrepantie met de instructietaal, het Nederlands, een groot probleem.

Met de kritische wending van *Vorm* halverwege de jaren 70, kwamen kritische mensen uit de onderwijswereld met meer concrete oplossingen. Een belangrijke invloed op de maatschappelijke discussie omtrent instructietaal in het onderwijs was het eerdergenoemde proefschrift van Prins Winkel, *Kabes Duru?* Het onderwijs werkte volgens haar analyse het beste

---

[228] "V.L.A. organiseert onderwijscongres op Aruba," *Vorm/Skol i Komunidat*, september 1975, 2.
[229] "Kon skol a skop Papyamento," *Feneta*, december 1969, 2. Mijn vertaling.
[230] Ibid.
[231] "Trobel den politika," *Feneta*, juli 1970, 1. Mijn vertaling.

voor Nederlandssprekende kinderen uit goede sociaaleconomische milieus; Papiamentssprekende leerlingen uit arme milieus waren het slechtste af. De oorzaak: "het feit dat de moedertaal niet de voertaal op school is."[232] *Kabes Duru?* was een belangrijke drijfveer achter de roep tot onderwijshervorming. Het boek beïnvloedde de "radicalisering" van de onderwijsvakbond, maar had voor dat moment ook al veel invloed. Zo schreven de VLA-bestuursleden C.W.A. Betram en J. van Dijk in de *Vorm* van 1973:

> Resumerende hoopt de VLA dat een ieder in het algemeen, maar de leidinggevenden in onze maatschappij in het bizonder [sic], slapeloze nachten zullen hebben of krijgen ten gevolge van dit interview [met Prins Winkel]. De VLA heeft bewezen daadwerkelijk te willen werken in het belang van het Arubaanse kind. DE verantwoordelijke leiders dienen echter de „tools" te geven, opdat de onderwijzers hun taak met meer plezier en betere resultaten kunnen uitvoeren.[233]

Al vóór *Vorm* overging in *Skol i Komunidat* waren dus kritische geluiden te horen uit de lerarenvakbond.

Omdat er halverwege 1975 voor de instructietaal "niets veranderd" was ten opzichte van 1973 en er een "groeiend onbehagen [heerste] t.o.v. het onderwijs op Aruba," organiseerde de VLA haar eerste onderwijscongres.[234] Van 20 tot 24 oktober 1975 bespraken internationale en Arubaanse sprekers het "zittenblijversprobleem."[235] Want hoewel het Arubaanse onderwijs "een natuurgetrouwe kopie van het Nederlandse" is, ligt het aantal zittenblijvers op Aruba (30%) vele malen dan in Nederland (7,4%).[236] Zodoende zag de VLA het zittenblijven als "**een probleem dat opgelost dient te worden!**"[237] Via dit thematische perspectief kon een "goede totaalanalyse [...] ontstaan van de onderwijssituatie op Aruba."[238]

Al voor het congres gaf J.J. Coutinho zijn mening over het zittenblijversprobleem. Volgens Coutinho stond het onderwijssysteem in het verlengde van het economische systeem: "Ons

---

[232] "V.L.A. organiseert onderwijscongres op Aruba," 2.
[233] "De vinger op de rotte plek," *Vorm*, oktober 1973, 8-9.
[234] "V.L.A. organiseert onderwijscongres op Aruba," 2, 1.
[235] "Prome kongreso di V.L.A. Keda sinta, un mester?" *Vorm/Skol i Komunidat*, november 1975, 1. Mijn vertaling.
[236] "V.L.A. organiseert onderwijscongres op Aruba," 2.
[237] Ibid. Nadruk in het origineel.
[238] Ibid.

onderwijs, net als onze economie, onze politici, etc., zijn allemaal producten van [...] het kapitalistische productiesysteem."[239] Coutinho hanteerde hier de marxistische basis-bovenbouw maatschappijanalyse waar de economische basis de maatschappelijke bovenbouw (bestaande uit onder andere politiek, kunst, onderwijs) bepaalt.[240] Volgens Coutinho kon onderwijsverandering alleen plaatsvinden na systeemverandering. Het zittenblijversprobleem kon volgens hem pas opgelost worden als onderwijs bevrijdend zou werken: "Ons onderwijs zou het doel moeten hebben om te helpen in het creëren van de nieuwe mannen en vrouwen die ons volk zullen leiden op de weg naar daadwerkelijke vrijheid: DE VRIJHEID VAN UITBUITING!!!"[241] Coutinho leek hier te verwijzen naar de filosofie van de "nieuwe mens" van de Cubaanse revolutieleider Che Guevara. Deze nieuwe, geëmancipeerde, mens, zou "selfless and co-operative, obedient and hardworking, gender-blind, incorruptible, non-materialistic and anti-imperialist" zijn.[242] Aan kritische geluiden geen gebrek bij het VLA-congres.

Het congres verliep volgens de VLA succesvol. "Honderden Arubaanse leerkrachten hebben zich een week lang intens verdiept in hun onderwijssituatie, die door binnen- en buitenlandse deskundigen in lezingen van vele kanten werd belicht en geanalyseerd."[243] De resoluties van het congres werden in december 1975 gepubliceerd in *Vorm/Skol i Komunidat*. Belangrijk waren de resoluties met betrekking tot de instructietaal:

> De inhoud van ons onderwijs dient aangepast te worden aan de lokale omstandigheden waarin het moet funktioneren en dientengevolge is de voornaamste stap in die richting het introduceren van het Papiamento als voertaal in het gehele kleuter- en basisonderwijs.[244]

Invoeren van het Papiaments als instructietaal tot het einde van het basisonderwijs had voordelen op cultureel-politiek gebied ("taal is het meest essentiële element van je cultuur en identiteit"), psychologisch gebied ("als je Papiaments gebruikt in de eerste twee klassen en dan overgaat naar

---

[239] Ibid. Mijn vertaling.
[240] Frans Van Peperstraten, *Samenleving ter discussie: Een inleiding in de sociale filosofie* (Bussum: Uitgeverij Coutinho, 1999), 139.
[241] "Nos enseñansa ta reflehá nos sistema di bida," 3. Mijn vertaling.
[242] Katrin Hansing, *Rasta, Race and Revolution: The Emergence and Development of the Rastafari Movement in Socialist Cuba* (New Brunswick: Transaction Publishers, 2006), 41. Zie ook: Ana Serra, *The "New Man" in Cuba: Culture and Identity in the Revolution* (Gainesville: University Press of Florida, 2007).
[243] "Prome kongreso di V.L.A. Keda sinta, un mester?" 1.
[244] "Resoluties van het eerste congres van de V.L.A." *Vorm/Skol i Komunidat*, december 1975, 6.

het Nederlands, maak je een proces kapot"), en pedagogisch gebied ("school sluit niet aan bij het denken van het kind").[245] De invoer van het Papiaments als instructietaal had uiteindelijke als maatschappelijk doel om "toenadering te zoeken bij de belangen van de grootste groep kinderen op Aruba, degene die er sociaal-economisch slecht voorstaan."[246] De mening van Arubaanse leraren ten opzichte van instructietaal in het onderwijs was nu expliciet geformuleerd.

De onderwijsproblemen werden echter niet opgelost met deze resoluties. Integendeel, het instructietaalprobleem bleef nog lang bestaan. Zo benoemde leraar wis- en natuurkunde Denis Henriquez in het meinummer van 1977 dezelfde problemen als reeds besproken in *Kabes Duru?* Volgens hem was de grote boosdoener achter het uitblijven van Papiamentstalig onderwijs het "(politieke) geruzie over een fonologische en etymologische spelling van het Papiamentu."[247] Door deze onenigheid kon er geen gecentraliseerd beleid worden gevoerd met betrekking tot moedertaalonderwijs. Daar komt nog bij dat de etymologische spelling van het Papiaments, die uiteindelijk op Aruba de voorkeur kreeg, "zo onhanteerbaar is dat de meeste leerkrachten een eventuele invoering hiervan als een nachtmerrie tegemoet zien."[248] Kortom, door falend politiek beleid waren de resoluties uit 1975 niet gerealiseerd.

Ondanks dat in 1976 de etymologische spelling van het Papiaments op Aruba officieel werd en dat de meerderheid van de Arubaanse ouders Papiaments als instructietaal wilden, werd Papiaments niet ingevoerd als instructietaal.[249] De pagina's van *Skol i Komunidat* bleven zich echter onvermoeibaar vullen met pleidooien om dit *wel* te doen. Zo schreef de redactie in november 1982: "De situatie wordt met de dag erger, nu dat veel onderwijzers zijn begonnen met het gebruik van Papiaments, maar op een onsystematische en onverantwoordelijke manier."[250] Hierdoor was de kans groot dat leerlingen het Papiaments niet goed aangeleerd kregen en dat er educatieve scheefgroei zou ontstaan. *Skol i Komunidat* concludeerde: "de crisis in het onderwijs wordt met de dag groter."[251]

---

[245] "Keda sinta, un mester…? Dagboek van het eerste V.L.A.-kongres," *Vorm/Skol i Komunidat*, december 1975, 1. Mijn vertaling.
[246] Ibid.
[247] "Enige aspecten van het onderwijs op de Nederlandse Antillen," *Skol i Komunidat,* mei 1977, 7.
[248] Ibid.
[249] Pereira, *Valorization*, 56; "Introdukshon di Papiamento: Ayudo tekniko di afo?" *Skol i Komunidat,* november 1983, 11. Tot op heden is de discussie omtrent instructietaal in het onderwijs levendig. Joyce Pereira schrijft op pagina 71 van haar proefschrift: "It is evident that our process of self-discovery and recovery in the areas of language policy, planning and education has only just begun."
[250] "Introdukshon di Papiamento," *Skol i Komunidat,* november 1982, 15. Mijn vertaling.
[251] Ibid.

Hoewel het probleem van de instructietaal in het onderwijs allerminst was opgelost, was Ramon Todd Dandaré op de vooravond van de Status Aparte voorzichtig optimistisch. De invoering van het Papiaments als instructietaal in het onderwijs was nog geen succes, maar "in de laatste jaren waren er hier en daar wat bewegingen in de goede richting."[252] In een driedelige artikelenreeks schreef Todd Dandaré over de ontwikkelingen op het gebied van de standaardisering van het Papiaments en de uitbreiding van haar woordenschat. De uiteindelijke invoering van het Papiaments als instructietaal lag volgens hem in het verlengde van de ontwikkeling van het Papiaments als taal. Dat zou valse hoop blijken, aangezien de instructietaalproblematiek op Aruba tot op heden niet is opgelost. In de komende sectie ga ik dieper in op wat volgens de Arubaanse intelligentsia de grote boosdoener was achter de instructietaalproblematiek: de standaardisering van de spelling van het Papiaments.

2. Spelling en politiek

"De grootste barbariteit," zei Ramon Todd Dandaré in een interview met *Skol i Komunidat* in 1976, "is een taal verdelen."[253] In deze sectie bespreek ik de ontwikkelingen rondom de standaardisering van de Papiamentse spelling, en de reacties en duidingen van de tijdschriften hierop. Pogingen om een Papiamentse spelling te ontwerpen en standaardiseren gaan terug tot het begin van de 20e eeuw, toen er een "'anarchie' in de orthografie van het Papiamento" heerste.[254] Tot halverwege de jaren 70 bleven pogingen tot standaardisering van het Papiaments onsuccesvol.

De spelling van het Papiaments werd door pro-Status Aparte politici verbonden aan politieke doeleinden – etymologische spelling voor Aruba, fonologische spelling voor Curaçao en Bonaire. De formele reden was dat de etymologische spelling het meest eer deed aan de oorspronkelijke spelling van het Papiaments, teruggaand op de Spaanse en Portugese wortels. Didactisch gezien was een fonologische spelling volgens de Arubaanse kritische intelligentsia de betere keus: het zou voor kinderen makkelijker zijn een taal te leren wanneer spelling overeenkomt met uitspraak. Toenmalig Minister van Onderwijs en Staatkundige Structuur – en broer van Betico Croes – Hendrik Croes van de MEP, was politiek verantwoordelijk voor de standaardisering van het Papiaments. Hij gaf aan niet "alleen om onderwijskundige redenen een fonologische spelling"

[252] "Standardisashon di Papiamento," *Skol i Komunidat,* december 1985, 14. Mijn vertaling.
[253] "Magister Ramon Todd Dandaré: E barbaridat mas grandi: dividi un lenga," *Skol i Komunidat,* juni/juli 1976, 1. Mijn vertaling.
[254] "Spelling van het Papiamento en de politiek," *Vorm/Skol i Komunidat,* juni/juli 1975, 9.

in te willen voeren.[255] De spelling van het Papiaments werd een slepend politiek spel tussen Aruba en Curaçao, en zorgde ervoor dat de invoering van Papiaments als instructietaal in het onderwijs werd uitgesteld.

Vooral in *Skol i Komunidat*, maar ook in *Feneta* werd het standaardiseringsproces van het Papiaments veelvuldig bekritiseerd. De redactie van *Feneta* hanteerde een *overdreven* fonologische spelling: een duidelijk politiek statement. Hier kreeg de redactie naar eigen schrijven veel kritiek op.[256] In latere uitgaven van *Feneta* werd weinig aandacht besteed aan de spellingskwestie. Het tijdschrift oogde kritisch geëngageerd, maar bleek verstrooid en zonder duidelijke doelen.

Vorm en *Skol i Komunidat* gingen dieper in op de spellingsstrijd. De *Vorm* uit april 1974 was bijna compleet gewijd aan de spelling van het Papiaments. Onder andere een transcriptie van een televisietoespraak van Hendrik Croes en een groot interview met hem werd hierin gepubliceerd. Onder leiding van Croes werd de Commissie Daantje in het leven geroepen, die als taak kreeg een spelling van het Papiaments te ontwerpen die rekening hield met "traditie" en "oorsprong." Deze commissie moest in de loop van 1974 een spellingsontwerp af hebben.[257] De Commissie Daantje was opvolger van de Commissie Römer/Maduro, die "erg veel concessies [had] gedaan aan de etymologie, de origine en de traditie van de taal" en daarbij ook nog "een beetje ridicuul aandeed."[258]

Croes toonde zich opvallend eerlijk in dit interview. Hij vertelde: "wanneer ik rekening wil houden met origine en traditie, dan, ja, hoe zou je dat kunnen verdedigen... onderwijskundig zijn ze minder. Ik zou zeggen, noem ze: staatkundige redenen, ja..., een beetje politiek getint zijn ze wel. Heel eerlijk gezegd: ze zijn politiek getint."[259] In 1982, al nadat de etymologische spelling officieel goedgekeurd werd op Aruba, gaf ook Betico Croes toe dat politieke motieven belangrijk waren in de spellingsstrijd. In een interview met *Skol i Komunidat* gaf hij aan dat hij, zelf voormalig onderwijzer, de voordelen inzag van een fonologische spelling, en dat de MEP de

---

[255] "Minister van Staatkundige Structuur en Onderwijs mr. Hendrik Croes: 'Uitbouw van eilandelijke souvereiniteit, voor ons dodelijke ernst, hierover wordt niet gemarchandeerd," *Vorm*, april 1974, 6.
[256] "Introdukshon," 1.
[257] Ibid.
[258] Ibid.
[259] Ibid., 6-7

spelling inderdaad had "verpolitiseerd." Zijn verweer: "We zijn allemaal zondaars… We leven in een wereld van zondaars!"[260]

De spelling van de Commissie Daantje werd ook geen succes en werd door de Papiaments-deskundige Antoine Maduro een "abortus" genoemd.[261] Na de Commissie Daantje werd een nieuwe commissie gevormd onder leiding van de heren E. Rosenstand en N. Coffie, die een "provisionele spelling" moesten maken voor in het onderwijs. Zij gaven de fonologische spelling de voorkeur, wat niet werd geaccepteerd door minister Hendrik Croes.[262]

Het overgangsnummer van *Vorm*/*Skol i Komunidat* uit juni/juli 1975 was bijna compleet gewijd aan de spellingsstrijd. Vooral Hendrik Croes kreeg hier veel kritiek. Het langdurige proces van standaardisering van het Papiaments vertraagde de ontwikkeling van de taal én van de Arubaanse en Antilliaanse bevolking.[263] Ook werd Croes ervan beschuldigd dat politieke motieven een rol speelde in zijn positie in de spellingsstrijd – wat hij in 1974 al had toegegeven. De spelling van de Commissie Römer/Maduro deugde volgens Croes niet omdat het geen recht deed aan Arubaanse linguïstische tradities en oorsprong. J.J. Coutinho geloofde dit niet: "Als deze heren een etymologische spelling zouden hebben ontworpen, was deze vast en zeker afgewezen door de Arubaanse politici, puur en alleen om het feit dat het Curaçaoënaars zijn."[264] In plaats van "politiek getint" waren de spellingskeuzes van Croes volgens Coutinho doordrenkt van politiek. In ditzelfde nummer schreven Henry Habibe en S.M. Joubert dat "de spelling [...] nu eenmaal een onderdeel van de TAALKUNDE [is], niet van de STAATKUNDE."[265]

In 1976 ontwikkelde een commissie onder leiding van MEP-aanhanger Jossy Mansur een spelling voor het Papiaments. De VLA was hierop tegen: "De heer Mansur is een persoon die immer de leerkrachten op Aruba in discrediet heeft gebracht en hij kan niet als een neutraal iemand beschouwd worden en evenmin als geschikt om op te treden als voorzitter van een dergelijke commissie."[266] Toch werd de spelling-Mansur in oktober 1976 "unaniem aanvaard" door de

[260] "Entrevista cu Gilberto François (Betico) Croes: Ban 'tackle' Aruba," *Skol i Komunidat*, maart 1982, 6. Mijn vertaling.
[261] "E ortografia provishonal: Introdukshon di Papiamento na skolnan básiko ta wordu stroba pa falta di un ortografia ofisial," *Vorm*/*Skol i Komunidat*, juni/juli 1975, 2.
[262] Ibid., 3.
[263] Ibid., 2
[264] Ibid. Mijn vertaling
[265] "Spelling van het Papiamento en de politiek," 10.
[266] "VLA: Jossy Mansur is onaanvaardbaar," Amigoe, 04-05-1976, 5.

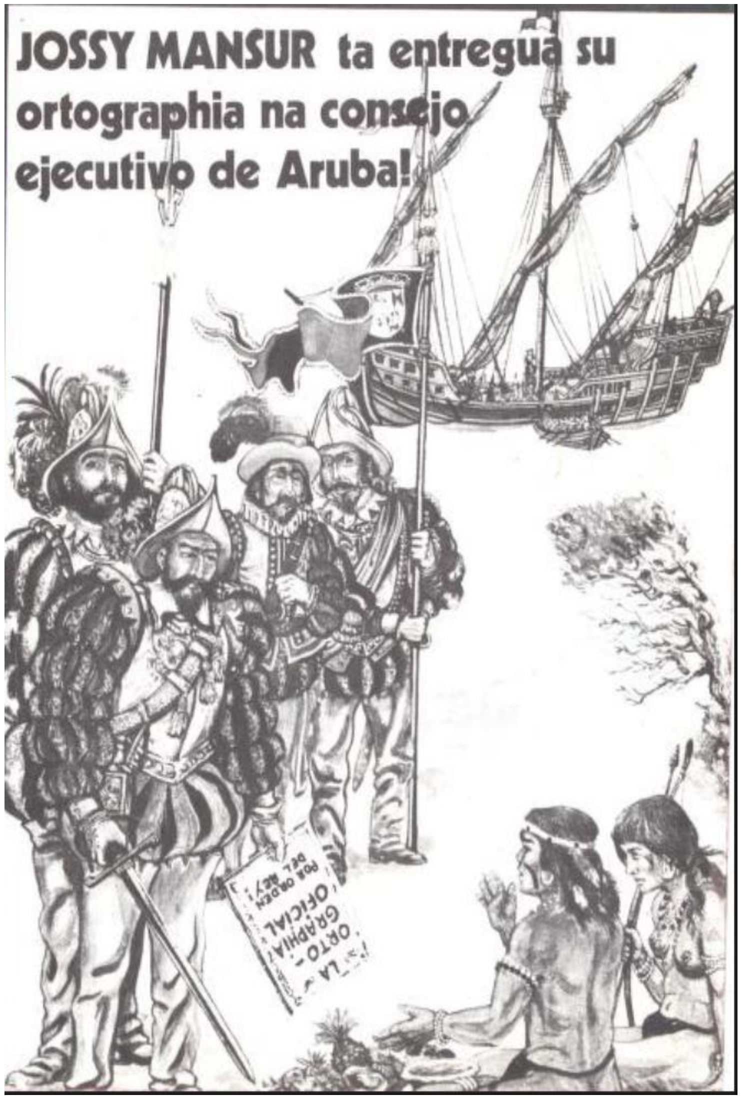
Arubaanse eilandsraad.[267] Opportunistisch en egoïstisch, zo oordeelde de redactie van *Skol i Komunidat* hierover.[268]

Mansur was een *persona non grata* voor de VLA/Simar en *Skol i Komunidat*. In de *Amigoe* noemde het bestuur van de VLA zijn spellingsontwerp een "belediging van het volk" en ook in *Skol i Komunidat* werd heftig gereageerd op de spelling-Mansur.[269] Op de voorpagina van het novembernummer uit 1976, het eerste nummer na de goedkeuring van de nieuwe spelling, werden een stel Spaanse *conquistadores* afgebeeld die een plakkaat overhandigden aan een groep Indianen. Dit werd vergezeld door de tekst "Jossy Mansur levert zijn orthografie in bij de uitvoerende raad van Aruba!" – het Papiaments werd overdreven Spaanstalig gespeld.[270] J.J. Coutinho betoogde in hetzelfde nummer dat niet alleen de spelling, maar de complete taal was veranderd en dat het Papiaments was verworden tot een slechte versie van het Spaans. Hij beklaagde zich over de vele regels, onregelmatigheden en aparte manieren van schrijven. Coutinho, die we hebben leren kennen als een ietwat botte redacteur, concludeerde: "Als de orthografie van Daantje toentertijd een 'ABORTUS' werd genoemd, blijft er voor deze van Mansur niks anders over dan een miskraam!"[271]

Toch werd de spellingsstrijd uiteindelijk "gewonnen" door de MEP. Ondanks de negatieve educatieve gevolgen, werd de etymologische spelling een feit. Opvallend in de stukken in *Skol i Komunidat* als geheel is dat de etymologische spelling langzaam werd overgenomen. Het verzet ertegen leek opgeheven en de acceptatie van een etymologische spelling leek geaccepteerd door haar felste critici. De kritiek op de spellingsstrijd kwam erop neer dat de politici het Papiaments niet behandelden als iets met *intrinsieke* waarde, maar dat ze het enkel *instrumenteel* inzetten om politieke doelen te bereiken – in dit geval de uiteindelijke Status Aparte. Dit deed geen eer aan de taal en had negatieve invloed op het Arubaanse onderwijs en Arubaanse leerlingen. Ramon Todd Dandaré vatte het in een interview met *Skol i Komunidat* samen: "onze overheid heeft geen enkele interesse in het Papiaments, noch in het onderwijs."[272]

---

[267] "Betico Croes hekelt VLA-bestuur. Eilandsraad Aruba neemt spelling Jossy Mansur aan," *Amigoe*, 30-10-1976, 1.
[268] "Nos politikonan no tin kunés ku nada!" *Skol i Komunidat*, november 1976, 11.
[269] "Bond leerkrachten wijst Spaans dialect af: Identiteit Aruba geloochend," *Amigoe*, 01-11-1976, 5. Een ironisch detail: tijdens het schrijven van deze scriptie heb ik af en toe gebruik gemaakt van een woordenboek Papiaments-Nederlands/Nederlands-Papiaments, opgesteld door Jossy Mansur.
[270] *Skol i Komunidat*, november 1976, voorpagina.
[271] "E barbaridatnan mas grandi di komishon Mansur!" *Skol i Komunidat*, november 1976, 5. Mijn vertaling; nadruk in het origineel.
[272] "Magister Ramon Todd Dandaré," 5. Mijn vertaling.

Afbeelding 7. De kaft van de *Skol i Komunidat* van november 1976 met de tekst "Jossy Mansur levert zijn orthografie in bij de uitvoerende raad van Aruba." Het Papiaments is erg "ver-Spaanst." Jossy Mansur wordt afgebeeld als een Spaanse *conquistador* die zijn spellingsvorm overhandigt aan twee "Arubaanse indianen." De koloniale parallel is overduidelijk.[273]

3. Conclusie

De deelvraag die in dit hoofdstuk centraal stond, was: welke rol hadden onderwijs en taal(beleid) volgens *Feneta* en *Skol i Komunidat* in dekolonisatie? Ik heb deze vraag aan de hand van twee

[273] *Skol i Komunidat*, november 1976, voorpagina.

thema's beantwoord. Ten eerste, de relatie tussen onderwijs en de Arubaanse maatschappij, ten tweede, de spellingsstrijd van het Papiaments, en de politieke en educatieve invloed hiervan. De conclusie die vanuit de onderwijswereld werd getrokken was duidelijk: "het huidig onderwijssysteem [moet] op de helling."[274]

Onderwijs was voor de kritische intelligentsia veel meer dan enkel wat er in het klaslokaal gebeurde. Onderwijs en politiek gingen hand in hand, het stond in het teken van onderdrukking en kolonisatie, het sloot niet aan bij de realiteit en bij de behoeftes van de Arubaanse bevolking. Essentieel onderdeel van de crisis in het onderwijs was de instructietaal: Papiamentssprekende kinderen kregen les in het Nederlands. Het eiland verkeerde in een situatie van diglossie, waar de "volkstaal" afweek van de "officiële taal." Omdat de politieke spellingsstrijd voortduurde, kon het Papiaments niet worden ingevoerd als instructietaal. Hierdoor sloot het onderwijs niet aan bij de leefwereld van de leerlingen en raakten zij vervreemd van hun eigen omgeving.

Onderwijs had volgens *Feneta* en *Skol i Komunidat* echter de potentie emancipatoir te zijn. Onderwijs kon leiden tot *conscientisatie*: onderwijs vormde individuen en was daarom een essentieel onderdeel van dekolonisatie. Onderwijs kan dekoloniserend werken door mensen zelfstandig te maken; dekolonisatie is veel meer dan enkel (streven naar) een specifieke staatkundige structuur. Onderwijs in een dekoloniserende maatschappij kan geduid worden als *farmakon*, iets dat zowel giftig kan zijn als geneeskrachtig.[275] Volgens de mensen achter *Feneta* en *Skol i Komunidat* werkte het Arubaanse onderwijssysteem als vergif. De Status Aparte-beweging adresseerde de koloniale onderwijs- en taalproblemen niet, terwijl juist het onderwijs een belangrijk speelveld in dekolonisatie was. Zoals *Skol i Komunidat* schreef in januari 1980: "in het onderwijssysteem manifesteert onze afhankelijkheid t.o.v. Nederland zich duidelijker dan waar ook."[276]

[274] "Onderwijs en onafhankelijkheid," 5.
[275] Simon Tormey, "Populism: Democracy's *Pharmakon*?" *Policy Studies* 39, no. 3 (2018): 261.
[276] "Van het bestuur," 13.

Hoofdstuk V. "Bekrompen insularisme doorbreken": Internationale oriëntaties en inspiraties

Uit het hoofdstuk over de historische context bleek dat de periode die ik analyseer een roerige politieke tijd was. De grote verhalen van het kapitalisme en het communisme waren verwikkeld in een Koude Oorlog, terwijl de Niet-Gebonden Landen hun eigen pad kozen. In het Caribisch gebied en Latijns-Amerika probeerde de Verenigde Staten de dienst uit te maken, maar ook de roep van het socialistische Cuba was groot. Globale emancipatoire vertogen in de vorm van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging en de Zuid-Afrikaanse anti-Apartheidsbeweging vierden hoogtij. In deze grote politieke ontwikkelingen probeerden diverse Caribische vakbonden voor werkende mensen op te komen. Binnen deze dynamiek speelt het komende hoofdstuk zich af.

In dit hoofdstuk analyseer ik de internationale invloeden op de *Feneta* en *Skol i Komunidat*, en hoe de mensen achter deze tijdschriften zichzelf mengden in internationale discussies. Grensoverschrijdend denken en handelen was inherent aan de onderwerpen die werden behandeld in de voorgaande hoofdstukken: dekolonisatie is altijd een internationale aangelegenheid. De internationale aspiraties die de lerarenvakbond had, blijken uit het beleidsplan van de VLA uit 1976. Hierin werd onder andere geschreven over het "oprichten van een internationaal bureau," en "[h]et ontplooien van initiatieven voor het leggen van nieuwe internationale contacten en het stimuleren van reeds bestaande internationale contacten."[277] "Internationaal" geldt in dit hoofdstuk als alles buiten de Arubaanse eilandgrenzen. Hoewel Aruba nog bij de Nederlandse Antillen hoorde, zie ik hier de andere Antillen ook als "internationaal."

De deelvraag die centraal staat in dit deelonderzoek, luidt: hoe verhielden *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich tot een netwerk van grensoverschrijdende ideologieën en internationale actoren? Om dit te beantwoorden kijk ik naar twee thema's. Ten eerste, de visie van de tijdschriften op emancipatie- en dekolonisatietendensen in andere landen. Wat publiceerden de tijdschriften over politieke, sociale, en economische ontwikkelingen in andere landen? Hoe verhield de kritische intelligentsia zich tot deze landen en deze ontwikkelingen? Ten tweede analyseer ik wat de tijdschriften publiceerden over buitenlandse en grensoverschrijdende (onderwijs)vakbonden. Vond de Arubaanse onderwijsvakbond inspiratie in het buitenland?

[277] "Beleidsplan VLA 1976," 15.

1. (Ei)landen

1.1 Curaçao

Feneta volgde politieke ontwikkelingen op Curaçao op de voet. Vooral het kritische Curaçaose blad *Vitó* en de mensen rondom de 30 mei-beweging kregen veel aandacht. In de allereerste uitgave van *Feneta* verscheen een open brief van de Aksikomité di Antiyano na Ulanda, een groep links-kritische Antilliaanse studenten in Nederland.[278] Het Aksikomité schreef dat de rechtszaak tegen Stanley Brown, hoofdpersoon achter *Vitó* en 30 mei 1969, oneerlijk verliep en een sterk politiek karakter had. Ook zouden de mensenrechten van Brown zijn geschonden in dit proces. *Feneta* schaarde zich achter de analyse van het Aksikomité.[279]

Ondanks de steun voor Brown, kon de politieke beweging van na 30 mei niet uitsluitend op steun rekenen van *Feneta*. Hoe langer *trinta di mei* achter de rug was, hoe kritischer *Feneta* was op de beweging. In februari 1970 publiceerde *Feneta* een open brief aan *Vitó*. Nadat Brown "de vergissing had gemaakt" om de politiek in te gaan, bleek *Vitó* niet meer het kritische blad dat het ooit was.[280] In plaats daarvan was het verworden tot een soort partijorgaan van Brown's politieke partij Frente en gaf het enkel nog maar holle kritiek zonder oplossingen. "Iets kapot maken is hartstikke makkelijk. [...] Het moeilijke is, wanneer je iets kapot hebt gemaakt, moet je er iets anders en iets beters voor in de plaats brengen. Hier schiet *Vitó* te kort," publiceerde *Feneta*.[281] Amador Nita, Brown's bondgenoot tijdens 30 mei en later partijgenoot bij Frente, moest het ook ontgelden. Nita zou met Antilliaans belastinggeld "stoer gaan doen" in Europa: "Hij geeft Europa de kans om te zeggen dat na 30 mei nog steeds gekkigheid is op de Antillen. '*Ze leren het nooit*.'"[282] De titel van het stuk: "Nita, ga naar huis."

Feneta was gedesillusioneerd met de nasleep van *trinta di mei*. Anderhalf jaar nadat Willemstad in brand stond, was er volgens de redactie van *Feneta* weinig veranderd. "Nog steeds hebben veel mensen honger. Nog steeds zijn er velen zonder werk. Nog steeds verdienen arbeiders een loon wat oprechte, eerlijke mensen, veel schaamte geeft."[283] De strijdlust van kritische

---

[278] Vertaald betekent deze actiegroep 'Actiecomité Antillianen in Nederland. Behalve sporadische publicaties in *Feneta*, is er over deze groep niets bekend.
[279] "Unda nos derecho ta bay?" *Feneta*, september 1969, 5-7.
[280] "Karta abierta na VITO," *Feneta*, februari 1970, 5.
[281] Ibid., 6.
[282] "Nita, bay kas," *Feneta*, juni 1970, 8.
[283] "Editorial," *Feneta*, november 1970, 1.

Antillianen was volgens *Feneta* verdwenen door de "harde klappen van de maatschappij."[284] Toch ging *Feneta* stug door: "Nu is het moeilijker dan ooit, maar nu hebben we meer inspiratie, meer kracht om de kankerachtige tumoren die onze samenleving om zeep helpen, aan te vallen: kapitalisme, kolonialisme, discriminatie, onwetendheid!!!" Het wrange aan deze militante uitspraken van *Feneta* is dat nog geen jaar later, in juli 1971, het tijdschrift haar laatste nummer uitbracht.

In *Skol i Komunidat* kreeg Curaçao ook veel aandacht, maar vooral in relatie tot de staatkundige toekomst van Aruba en de Antillen, wat in hoofdstuk III uitvoerig aan bod kwam.

1.2 Verenigde Staten

In zijn boek over Ramon Todd Dandaré schreef de Arubaanse journalist Benjamin Romero dat Todd Dandaré en andere *Feneta* redacteuren beïnvloed waren door de Black Power-beweging en Afro-Amerikaanse emancipatoire vertogen.[285] In november 1969 verscheen inderdaad een artikel in *Feneta* genaamd "Black is Beautiful" over het somatisch normbeeld in de Amerika's. De redactie beklaagde zich over zwarte Antillianen die er alles aan deden om "witter" te worden: "Stop het ontkrullen van je haar, stop met het gebruiken van crèmes voor je huid, stop met het dragen van pruiken."[286] Opvallend in dit artikel is dat de redactie van *Feneta*, hoewel ze inspiratie ontleende aan de Afro-Amerikaanse emancipatiebeweging, ook Amerika de schuld gaf van dit gedrag van Afro-Antillianen: "hier op de Antillen zijn de zwarten niet achtergebleven en hebben ze, naar gewoonte, de slechte manieren van de Amerikaanse zwarten nagedaan."[287] Net als het geval was bij *Vitó* en Frente, keek *Feneta* voor inspiratie naar het buitenland, maar schroomden de auteurs niet om deze bewegingen ook te bekritiseren.

De redactie van *Feneta* toonde zich opnieuw bewust van Amerikaanse en globale politieke ontwikkelingen toen Amerikaanse minister van Buitenlandse zaken, William Rogers, Aruba bezocht. Samen met de kort bestaand links-kritische actiegroep Accion pa Libera Antiyas schreven zij telegrammen aan Rogers om hun onvrede met Amerikaans internationaal beleid, vooral de oorlog in Vietnam, kenbaar te maken. De redactie van *Feneta* schreef aan Rogers: "We protest against the presence of your men of war in our harbour. Take away your C.I.A. agents from our

---

[284] Ibid.
[285] Romero, *E Caya*, 140.
[286] "'Black is Beautiful,'" *Feneta*, november 1969, 6.
[287] Ibid., 5.

islands and hemisphere. We are sick of them and of the imperialism of the U.S."[288] De Accion pa Libera Antiyas voegde hier nog aan toe dat de Verenigde Staten het handelsembargo tegen Cuba moest stopzetten. Deze teksten werden ook opgestuurd en geplaatst door de Nederlandstalige *Amigoe*, maar pas na enige tijd. Té veel tijd, oordeelde *Feneta*: "Misschien is er geen plek in die krant, omdat ze te druk zijn met de sportuitslagen uit Nederland."[289]

De resultaten van deze uiting van onvrede laten zich raden. De *Trouw* besteedde er een kleine kolom aan en de actie kreeg volgens *Feneta* veel reacties van de "conservatieve gemeenschap" op Aruba, hoewel het niet duidelijk was wie dat precies waren.[290] De Vietnamoorlog of het embargo tegen Cuba zullen er niet onder geleden hebben. De historische relevantie van deze acties van *Feneta* is te vinden in het feit dat ze, als klein tijdschrift op een klein eiland, zich mengden in internationale ontwikkelingen en hierin expliciet positie innamen. Vanuit een insulair perspectief keek *Feneta* naar globale politieke ontwikkelingen, en tegelijkertijd werd hun kijk op lokale zaken geïnspireerd door internationale gebeurtenissen en bewegingen.

1.3 Zuid-Afrika

Het systeem van Apartheid in Zuid-Afrika werd door de redactie van *Skol i Komunidat* besproken. In een kleine column reageerde de redactie op de komst van een Zuid-Afrikaanse sportclub naar de jachthaven Bucuti Yacht-Club in Oranjestad. De redactie veroordeelde de jachtclub:

> Wij vragen ons af of de illustere leden van deze club op de hoogte zijn van het feit dat Zuid-Afrika veroordeeld is door de V.N. voor hun racistische en fascistische politiek, en dat om die reden ze door elk land dat zichzelf respecteert worden geboycot op elk terrein, inclusief dat van de sport.[291]

Daarnaast benoemde de redactie dat de leden van deze jachtclub de "tenoren in het protestkoor" waren wanneer een culturele groep uit een "communistisch land" Aruba wilde bezoeken. "Nu kan het volk zelf oordelen in welke richting het gedachtegoed van deze types gaat."[292]

---

[288] "Protest tegen bezoek Amerikaanse minister," *Amigoe*, 23-02-1970, 5.
[289] "Telegram di FENETA pa ministro Rogers di Merka," *Feneta*, maart 1970, 3.
[290] "Antilliaans protest," *Trouw*, 25-02-1970; "Telegram di FENETA," 5.
[291] "Nota di redakshon," *Skol i Komunidat*, november 1981, 7. Mijn vertaling.
[292] Ibid.

Een jaar later was Zuid-Afrika weer voorpaginanieuws voor *Skol i Komunidat*. Het tijdschrift publiceerde een uitgebreide analyse waarin de Antilliaanse medeplichtigheid aan Zuid-Afrikaanse Apartheid werd bekritiseerd. Uit een recent onderzoek was namelijk gebleken dat "5 van de 52 boten die [...] ruwe olie aan Zuid-Afrika hebben geleverd tussen januari '80 en juni '81 direct vanuit de Nederlandse Antillen kwamen."[293] In totaal voeren zeven van deze 52 boten onder de Antilliaanse vlag. De Nederlandse Antillen kwamen zo in "de internationale spotlight," maar op de Antillen zelf bleef het stil. Onacceptabel, vond de redactie van *Skol i Komunidat*. Ze riep de regering op om positie in te nemen en om de handel naar Zuid-Afrika stop te zetten.[294]

Afbeelding 8. Het Zuid-Afrikaanse apartheidsbeleid en de veronderstelde Antilliaanse medeplichtigheid daarin is voorpaginanieuws voor *Skol i Komunidat*. "Antillen medeplichtig aan Apartheid."

[293] "Antias komplise di Apartheid," *Skol i Komunidat*, november 1982, 3. Mijn vertaling.
[294] Ibid.

1.4 Caribisch gebied

Waar *Feneta* de aandacht richtte op Curaçao en de Verenigde Staten, werd in *Skol i Komunidat* veel aandacht besteed aan de rest van het Caribisch gebied. In mei 1976 schreef A. Vrolijk over de onderwijssituatie in het postrevolutionaire Cuba. Vrolijk baseerde zich op een verslag van een onlangs georganiseerd onderwijssymposium aldaar. Volgens dit verslag was Cubaans onderwijs gratis en reageerde het onderwijssysteem actief op maatschappelijke behoeftes. Daarnaast was persoonlijke vorming van de leerlingen een essentieel onderdeel van het Cubaanse onderwijs. Een leerling moest onder andere een wetenschappelijke en marxistische kijk op de wereld hebben en een "diepgewortelde liefde hebben voor arbeid en arbeiders."[295]

Skol i Komunidat had ook korte tijd een reisrubriek. Leden van de onderwijsvakbond gingen op reis, deden nieuwe ervaringen op in het buitenland en schreven deze op: "voor velen een broodnodig uitstapje om vervolgens weer met frisse moed (!!!) het nieuwe schooljaar in te duiken."[296] Zo schreef Rinus de Graaff in 1978 over zijn zomervakantie naar Santo Domingo en "het mysterieuze Haïti." Haïti was volgens De Graaff "een onderdrukt paradijs," en hij beschreef vooral de armoede.[297] Zijn analyse van Santo Domingo zocht meer her verband met Aruba: de Graaff waarschuwde voor een te grote economische afhankelijkheid van de toerisme-industrie. De Dominicaanse Republiek liet volgens hem zien dat "het toerisme een wankele basis is om op te bouwen."[298]

In maart 1982 stond in *Skol i Komunidat* wederom een reisverslag van Haïti. Hierin werden het wanbeleid en de wreedheden van de Haïtiaanse dictators Papa Doc Duvalier en diens zoon Baby Doc bekritiseerd: "met hulp van Amerika hebben ze hun barbaarsheid en martelingen voor de internationale politiek verborgen gehouden."[299] De Amerikaanse machtsuitoefening in hun *backyard* had volgens de redactie direct invloed op Arubaanse politieke ontwikkelingen:

> Het is goed om dit allemaal te onthouden als we praten over het zoeken van Amerikaanse "bescherming" voor een onafhankelijk Aruba. Een rechtse Arubaanse dictator kan zeker

[295] "Cuba: Enseñansa i trabow ta bai hunto," *Skol i Komunidat,* mei 1976, 10. Mijn vertaling.
[296] "Nicaragua, een reisimpressie," *Skol i Komunidat,* september 1980, 14.
[297] "Haïti, een onderdrukt paradijs," *Skol i Komunidat*, september 1978, 10.
[298] "La Republica Dominicana, een land in ontwikkeling," *Skol i Komunidat*, november 1978, 13.
[299] "Haïti, e skandal karibense!" *Skol i Komunidat*, maart 1982, 12. Mijn vertaling.

rekenen op Amerikaanse steun, en wij weten zeker dat er op Aruba genoeg kandidaten rondlopen die maar al te graag die positie willen innemen![300]

De situatie in Haïti en de rol van de V.S. aldaar werd gebruikt als waarschuwing voor Arubaanse politieke ontwikkelingen. De politieke toekomst van Aruba was onzeker, maar zoals in hoofdstuk III beschreven, was het duidelijk dat er meer autonomie zou komen. De invloed van Nederland en die van Curaçao zou afnemen en men zou elders steun moeten zoeken. De Verenigde Staten lag voor de hand maar was volgens *Skol i Komunidat* geen goed idee.

De vraag tot wie Aruba zich moest richten na de Status Aparte, dan wel de onafhankelijkheid, werd vaak gesteld. Hierin werd aandacht besteed aan de rol van Cuba en het communisme. Zoals bleek uit hoofdstuk III, was de *red scare* op Aruba ook aanwezig: alles wat met Cuba te maken had, was voor velen verdacht. Volgens de redactie van *Skol i Komunidat* was dit onnodig en hoefde men op Aruba niet bang te zijn voor een rode dreiging. Ook moesten Aruba en de Antillen volgens de redactie niet zomaar Amerikaanse steun verwelkomen. “Als de Antillen wat onafhankelijkheid wil ontwikkelen, moet het overeenkomsten sluiten met Nederland, Venezuela, de Verenigde Staten, én Cuba en andere socialistische landen.”[301] Op de Antillen moest men zich niet blindstaren op een “-isme” en ook niet denken dat “infiltratie of invasies maar van één kant kunnen komen.”[302]

In juni 1984 publiceerde *Skol i Komunidat* opnieuw kritiek op Amerikaans beleid in het Caribisch Gebied. Uit het Nederlandse tijdschrift *Alerta* – waar verder niets over werd geschreven – publiceerde *Skol i Komunidat* een analyse van de situatie in Grenada. Nadat de socialistische regering van Maurice Bishop was gevallen, vielen Amerikaanse troepen in 1983 Grenada binnen. Volgens het artikel waren sociale problemen, die onder Bishop waren verdwenen, teruggekeerd tijdens de Amerikaanse bezetting. Daar kwam bij dat de Amerikaanse soldaten een grote dosis Amerikaans racisme meebrachten. Het artikel eindigde pessimistisch: “Sombere konklusies van de kommissie en naar het zich laat aanzien zal deze situatie op korte termijn niet verbeteren. Integendeel.”[303]

[300] Ibid.
[301] “Kuba,” *Skol i Komunidat*, februari 1980, 7. Mijn vertaling.
[302] Ibid.
[303] “Grenada: Racisme,” *Skol i Komunidat*, juni 1984, 12.

De redactie van *Skol i Komunidat* besteedde veel aandacht aan ontwikkelingen in het Caribisch gebied. Dit was deels uit intrinsieke interesse in buitenlandse gebieden, maar het stond ook in het teken van politieke ontwikkelingen op Aruba. Stond Aruba hetzelfde lot te wachten als deze eilanden? Moest Aruba zich "aansluiten" bij de Verenigde Staten? Of juist bij Cuba? De redactie nam expliciet stelling in: samenwerking hoefde niet per se via de Verenigde Staten te gebeuren, ook al begaf Aruba zich in de *backyard* van de Amerikanen. *Skol i Komunidat* was bepaald niet bevangen door de *red scare*.

Door analyses uit het Caribisch gebied weer te geven, positioneerde de redactie van *Skol i Komunidat* zich expliciet in een Caribische context. Als Arubanen waren ze onderdeel van een groter, Caribisch geheel. In de *Skol i Komunidat* van maart 1978 schreef J.J. Coutinho: "Aruba, Bonaire en Curaçao zijn eilanden die op het gebied van hun historische ontwikkeling en sociaal-culturele structuur op één lijn zitten met de andere Caribische eilanden."[304] De positionering in een Caribische context wijst op regionaal bewustzijn en kan geïnterpreteerd worden als een politiek statement tegen de Status Aparte-beweging, die Aruba als niet-Caribisch probeerde voor te stellen.

1.5 Zuid- en Midden-Amerika

Skol i Komunidat nam ook expliciet positie in ten aanzien van sociaal-politieke bewegingen in Latijns-Amerika. Sinds de Cubaanse revolutie in 1959 kwamen meerdere socialistische of communistische regimes aan de macht in Zuid- en Midden-Amerika, al dan niet via revoluties of staatsgrepen. De Verenigde Staten reageerde hier telkens op met militair ingrijpen.

Op 19 juli 1979 greep de Nicaraguaanse Frente Sandinista de Liberación Nacional (Sandinistisch Nationaal Bevrijdingsfront, FSLN) de macht in het land. Deze socialistische beweging verdreef de Amerikaansgezinde dictator Anastasio Somoza Debayle en werd daarom hard tegengewerkt vanuit de Verenigde Staten. Toen Ronald Reagan in 1981 aan de macht kwam, werd zijn doel om de FSLN omver te werpen door hardnekkig internationaal beleid.[305]

Kort nadat de Sandinisten in Nicaragua de macht overnamen, publiceerde *Skol i Komunidat* erover. In september 1979 schreef de redactie, die toen onder leiding stond van J.J. Coutinho, "19 juli 1979 zal niet alleen bekend staan als de triomfdag van de Sandinistische Revolutie in Nicaragua, maar ook als de triomf van Latijns-Amerikaanse volken over de Noord Amerikaanse

[304] "Aruba, komo parti di Antias, terser mundista di Karibe," *Skol i Komunidat*, maart 1978, 5. Mijn vertaling.
[305] Héctor Perla Jr., *Sandinista Nicaragua's Resistance to US Coercion: Revolutionary Deterrence in Asymmetric Conflict* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 1.

macht en invloed."[306] In dit artikel, genaamd "Nicaragua: vrij land," werd verder ingegaan op de geschiedenis van Nicaragua; de biografie van Augusto Cesar Sandino, naar wie de FSLN is vernoemd; de "heroïsche" daden van het Nicaraguaanse volk en alle gruweldaden van de voormalige Somoza-regering.[307]

Een jaar later, in september 1980, publiceerde *Skol i Komunidat* een verslag van een reis naar Nicaragua. Dit reisverslag zou "met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid een gapende leemte opvullen die er hier bestaat m.b.t. de informatie (-blokkade?) over de ons omringende gebieden."[308] Het verslag besteedde veel aandacht aan de bestrijding van het analfabetisme in Nicaragua. Een analfabetismegraad van 60% was één van de problemen die het land volgens de schrijver had overgehouden aan het Somoza-bewind. Dit wilde de FSLN aanpakken: "Een voorwaarde voor een gedegen aanpak van 's lands problemen is op z'n minst een redelijke beheersing van het lezen en schrijven."[309] Zodoende werd met hulp van onder andere Paulo Freire gewerkt aan een alfabetiseringscampagne. De schrijver van het Nicaraguaanse reisverslag beschreef de ceremoniële diploma-uitreiking van een groep ex-analfabeten:

> De sfeer is hartverwarmend, vooral voor iemand die bij dergelijke samenkomsten op eigen bodem eraan gewend is geraakt slechts de zoveelste Miss getooid te zien worden met een of ander in Hong Kong gefabriceerd blikken kroontje.[310]

De schrijver keek met respect naar Nicaragua en beschouwde het beleid als voorbeeld voor Aruba.

Hierna verschenen nog twee artikelen over Nicaragua in *Skol i Komunidat* die waren overgenomen uit andere bladen. Eén stuk kwam uit de *Volkskrant* en was vertaald naar het Papiaments en één stuk uit het eerdergenoemde *Alerta*. Het artikel uit de *Volkskrant* was optimistisch over de Nicaraguaanse situatie maar minder bejubelend dan de stukken van *Skol i Komunidat* zelf.[311] Het stuk van *Alerta* analyseerde de vrije verkiezingen in Nicaragua, en benoemde de belangen die de V.S. had bij de uitkomst hiervan. Inhoudelijk en stilistisch doet het

[306] "Nicaragua: País Libre," *Skol i Komunidat*, september 1979, 4. Mijn vertaling.
[307] Ibid., 4-6.
[308] "Nicaragua, een reisimpressie," 14.
[309] Ibid., 15.
[310] Ibid., 16.
[311] "Nicaragua: Kuidadosamente na kaminda pa sosialismo," *Skol i Komunidat*, mei 1981, 13-14.

artikel aan *Skol i Komunidat* denken.[312] De redactie van *Skol i Komunidat* was begaan met de Sandinistische Revolutie in Nicaragua en zag de Sandinisten als inspiratiebron.

Ook El Salvador kende een links-politieke beweging die streed tegen de door Amerika gesteunde regering. El Salvador was sinds 1979 verstrikt in een slepende burgeroorlog, voornamelijk tussen de linkse guerrillabeweging Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional (Front Farabundo Martí voor Nationale Bevrijding, FMLN) en de door Amerika gesteunde regering onder leiding van José Napoleón Duarte. *Skol i Komunidat* publiceerde in november 1981 dat in de gebieden waar de FMLN de macht had, een solidaire en democratische manier van leven werd opgezet, waar eveneens het analfabetisme werd bestreden. In de rest van het land werd de situatie echter steeds gewelddadiger, zonder tekenen dat dit binnen afzienbare tijd af zou nemen. Als het nog lang zo door ging, voorzag *Skol i Komunidat* "een nieuw Vietnam" in El Salvador.[313]

Skol i Komunidat reageerde ook op de Decembermoorden in Suriname, waarbij in december 1982 aanhangers van dictator Desi Bouterse vijftien critici van het regime vermoordden. Volgens de redactie waren de Decembermoorden relevant voor Aruba. "We willen deze zaak in relatie brengen met de aspiraties van Aruba om onafhankelijk te worden. [...] Hier is de machtsstrijd ook al begonnen. In deze machtsstrijd zijn dictatoriale neigingen krachtiger geworden."[314] Het verband met Aruba werd sterker getrokken dan in andere artikelen over de regio. De redactie was bang dat Aruba ook een dictatuur zou worden, mocht het onafhankelijk worden. Betico Croes werd verondersteld daarin de rol van een Arubaanse Desi Bouterse te vervullen: "Langzaam maar zeker werd de macht het doel op zich."[315] Dit artikel werd afgesloten met een waarschuwing: "Laten we alert blijven."[316]

Behalve over de hierboven besproken landen werden artikelen gepubliceerd over Argentinië, Chili, Venezuela, Colombia en Guatemala. Deze analyses hadden eenzelfde boodschap én toon: linkse bewegingen verzetten zich tegen de gevestigde orde, werden populair onder de bevolking, maar konden niet tot volle wasdom komen, voornamelijk door Amerikaanse invloed. In deze analyses schaarde *Skol i Komunidat* zich achter de linkse bewegingen, en sprak

[312] "Nicaragua: De mach en onmacht van de oppositie," *Skol i Komunidat*, juni 1984, 12-14.
[313] "El Salvador: 'Ainda no tin ningun solution na bista,'" *Skol i Komunidat*, november 1981, 15-16. Mijn vertaling.
[314] "Problemanan na Surnam," *Skol i Komunidat*, januari 1983, 3. Mijn vertaling.
[315] Ibid., 3
[316] Ibid., 6.

het tijdschrift zich uit tegen Amerikaanse overheersing en dictatoriale neigingen. Zodoende positioneerde de redactie zich in een grensoverschrijdend links kader.

2. Vakbonden en onderwijsbeleid

2.1 Vakbonden in internationaal perspectief

Ook voor vakbondszaken, onderwijsbeleid- en problematiek keken *Feneta* en *Skol i Komunidat* over de Arubaanse eilandgrens. Zodoende leverden zij kritiek, deden zij inspiratie op en stichtten internationale samenwerkingen.

In augustus 1970 bracht *Feneta* verslag van een lezing gehouden op Aruba door de secretaris-generaal van de Confederación Latinoamericana de Sindicalistas Cristianos (Latijns-Amerikaanse Federatie van Christelijke Vakbondsleden, CLASC). Deze lezing werd georganiseerd door de Arubaanse tak van het Instituto Antilliano di Sciencia Social (Antilliaans Instituut voor Sociale Wetenschappen, Inansiso), die regelmatig lezingen en discussieavonden organiseerde.[317] Met "Latijns-Amerikaanse emotie" vertelde de CLASC-secretaris over de uitbuiting van Latijns-Amerika en de onderdrukking door de Verenigde Staten. Volgens hem zette de V.S. de angst voor communisme in om landen te laten gehoorzamen aan hun eigen macht: "Als je geen slaaf wilt worden van de Amerikanen, noemen ze je een communist. Ze doen alsof een communist zoiets woests is op deze wereld, dat niemand het riskeert om kritisch te zijn op Papa Amerika."[318] De CLASC-spreker schaarde zich echter ook niet achter het communisme, want dit systeem maakte zich net zo schuldig aan onderdrukking. De conclusie: "Zowel Amerika als Rusland geeft het systeem van de ander de schuld om hun eigen positie in de wereld te versterken."[319] De landen die zowel het Amerikaanse kapitalisme als het communisme van de Sovjet-Unie afwezen, stonden bekend als de Niet-Gebonden Landen, soms ook als de "derde wereld."[320]

---

[317] Zie bijvoorbeeld: "Geslaagd experiment Inansiso: Shock-therapie van Sprott leidt tot felle discussies," *Amigoe* 01-09-1970, 5. Francisco Sprott, die het publiek voorzag van "shock-therapie" door zijn "scherpe kritiek op het establishment" zat vanaf het eerste nummer tot en met november 1970 in de redactie van *Feneta*. Zie ook: "Inansiso studiedagen," *Amigoe*, 07-11-1970, 10. Frank Zaandam, die in het bestuur zat van de Simar/VLA en een belangrijke figuur was in de "radicalisering" van de lerarenvakbond, zat in het bestuur van de Arubaanse afdeling van de Inansiso.

[318] "Lider Sindikal di CLASC Tabata na Aruba," *Feneta*, augustus 1970, 2. Mijn vertaling.

[319] Ibid.

[320] "Non-Aligned Movement," geraadpleegd op 23 juni 2021.

Tijdens de Dag van de Arbeid in 1975 werd het geluid van de Niet-Gebonden Landen wederom gepredikt. De Dag van de Arbeid werd op Aruba feestelijk gevierd door de overkoepelende organisatie van Arubaanse vakbonden, Federacion di Sindicato di Aruba (Arubaanse Vakbonden Federatie, Fesina). Hier werd namens de overkoepelende organisatie van Latijns-Amerikaanse vakbonden, de Central Latinoamericana de Trabajadores (Latijns-Amerikaanse Arbeiderscentrale, CLAT) een toespraak gegeven. Ook hier werd zowel het kapitalisme als het communisme afgewezen als levensvatbaar systeem voor Latijns-Amerika en het Caribisch gebied. Beide systemen resulteerden in ongelijkheid en maatschappelijke contradicties. "En wie moet er betalen voor deze crises? De arbeiders en de volken van de Derde Wereld – Afrika, Latijns-Amerika," aldus de CLAT-vertegenwoordiger.[321] Juist hierom waren vakbonden zo belangrijk: "De beste manier om verzet te bieden is om te blijven organiseren, opleiden, en handelen, constant zonder positie te verliezen."[322]

De VLA was ook aanwezig op de 1-mei-viering en vice-voorzitter Pedro Velásquez gaf een toespraak. Velásquez kaartte het probleem aan dat maar weinig kinderen uit de arbeidersklasse succesvol waren in het voortgezet onderwijs en kondigde aan dat de VLA ging zoeken naar oplossingen voor dit probleem.[323]

Niet lang daarna, in juli 1975, kwamen vakbonden van Aruba, Bonaire en Curaçao samen in Caracas voor een studie- en "formatieweekend" van de Instituto de Formación Social del Caribe (Sociaal formatie instituut van het Caribisch Gebied, INFOSCAR). INFOSCAR was namens de CLAT verantwoordelijk voor het formatieproces van Caribische vakbondsleden. Formatie was bedoeld om "mensen bewust te maken van hun situatie," het was een leerproces waarbij vakbondsleden de maatschappij en hun eigen positie daarin bestudeerden, om zodoende de maatschappelijke positie van de arbeider te verbeteren. Op dit weekend waren 9 Arubaanse afgevaardigden, waarvan 2 van de VLA.[324]

Hoewel de VLA/Simar samenwerkte met het CLAT, waren ze ook kritisch op de Latijns-Amerikaanse vakbondsbeweging. Door de grote invloed van de CLAT besloot de redactie om, met behulp van de Nederlandse Latijns-Amerika correspondent Jan van der Putten, te onderzoeken hoe de CLAT te werk ging en wat hun werk inhield. De Latijns-Amerikaanse Arbeidscentrale werd in

---

[321] "1 mei V.L.A.: Vakbond van leerkrachten-arbeiders," *Vorm*, mei 1975, 6. Mijn vertaling.
[322] Ibid.
[323] Ibid.
[324] "Resumen di e IV Seminario di Antias Hulandes," *Vorm/Skol i Komunidat*, september 1975, 6

dit onderzoek onder meer beschuldigd van betrokkenheid bij fascistische regimes in Latijns-Amerika. Hoewel de vakbond goed werk had gedaan voor de werkende klasse werden ze verweten een instrumentele rol te hebben gespeeld bij de val van Salvador Allende, de democratisch verkozen, socialistische president van Chili. Daarnaast werd de CLAT, officieel een Christendemocratische beweging, centrisme, conformise en politieke gematigdheid verweten.[325] "Als je de CLAT [...] wil zien als een progressieve beweging, dan vergis je je ernstig," valt al in de eerste alinea te lezen.[326]

Opvallend aan de relatie tussen enerzijds *Skol i Komunidat* en de Arubaanse lerarenvakbond als geheel, en anderzijds de veel grotere, regionale vakbond, is dat de Arubanen niet zonder meer alles aannamen van de CLAT. Zoals ook *Feneta* kritiek leverde op *Vitó* en Stanley Brown, reageerde *Skol i Komunidat* op links-politieke internationale groeperingen. De Arubaanse kritische intelligentsia waanden zich intellectueel en geografisch in dezelfde sferen als veel grotere groepen, en zagen zichzelf als onderdeel van eenzelfde leefwereld. Ondanks de discrepantie in omvang, positioneerde *Skol i Komunidat* zich naast de CLAT en vonden de Arubanen het gepast om hen te bekritiseren.

In de omgang tussen de Arubaanse tijdschriften met regionale contacten speelde dekolonisatie in de brede zin een hoofdrol. De onderwerpen die werden aangekaart hadden niet zo zeer betrekking tot staatkundige verhoudingen, maar gingen vooral over de naweeën van het kolonialisme.

2.2 Taalbeleid en onderwijs in internationaal perspectief

Voor de onderwijs- en taalkundige problemen die de Arubaanse samenleving, en het onderwijs in bijzonder, teisterden, keken de redacties van *Feneta* en *Vorm*/*Skol i Komunidat* regelmatig naar het buitenland. Waar de Status Aparte als dominante dekolonisatiebeweging zich richtte op insulaire belangen en een Arubaans exceptionalisme predikte, keken de intelligentsia juist over de grens.

Vooral de VLA/Simar en *Skol i Komunidat* uitte de internationale aspiraties in het bezoeken van internationale conferenties. De meeste hiervan werden in de Caribische of Latijns-Amerikaanse regio georganiseerd en bespraken onderwerpen van regionaal belang. Zo bezocht

[325] "E politiko ambiguo di CLAT," *Skol i Komunidat*, mei 1982, 2. Mijn vertaling.
[326] Ibid., 2-4.

een VLA-delegatie "de eerste Midden-Amerikaanse en Caribische Conferentie voor Onderwijs en Cultuur" in april 1974 te Curaçao, georganiseerd door de CLAT.[327] Tijdens de officiële opening van de conferentie, beschreef de Argentijnse vakbondsleider Emilio Maspero het doel ervan: "Bevrijding van de onderdrukking van het volk van een kleine elitaire groep, die mede een (neo) kapitalistisch onderwijssysteem in stand houdt."[328] Een kritisch-linkse, "zestiger-jarenretoriek," die door Wim Rutgers aan de Curaçaose kritische intelligentsia werd toegeschreven, was op deze conferentie alomtegenwoordig. Zo werd de slogan "solo el pueblo, salva el pueblo" – alleen het volk, kan het volk redden – de strijdkreet van de conferentie, en sprak men over de "ongunstige 'mentale erfenis'" van het kolonialisme in het Caribisch gebied en Latijns-Amerika.[329]

De desintegratie van de Nederlandse Antillen en Arubaanse separatiestreven werden ook vanuit deze context bekritiseerd. Errol Cova, voorzitter van de Curaçaose lerarenvakbond, sprak van "egoïstische separatisten die de desintegratie tot het belangrijkste vraagstuk maken" en zodoende niet de "echte" problemen in het Antilliaanse onderwijssysteem aankaartten. Er werd een resolutie opgesteld waarin protest werd aangetekend "tegen een Ned. Antilliaans decentralisatiebeleid dat tot desintegratie van het land zal leiden."[330] Zo werd de Status Aparte-beweging bekritiseerd op een internationale bijeenkomst, vanuit een links-internationaal standpunt.

In oktober 1976, ruim twee jaar later, bezochten Ramon Todd Dandaré en Frank Zaandam een studieweek in Tegucigalpa, Honduras. Het onderwerp: onderwijshervorming in de Amerika's.[331] De conclusie van deze studieweek was dat onderwijs een bepaalt type mens ontwikkelde, dus voordat onderwijshervormingen plaats konden vinden, moest men weten wat voor *type* mens een samenleving nodig had. De "nieuwe mens" moest de afhankelijke en onderontwikkelde positie, waarin Latijns-Amerika zich volgens Todd Dandaré en Zaandam zich bevond, bestrijden. Deze persoon zou er als volgt uit moeten zien:

---

[327] "De eerste Midden-Amerikaanse en Caribische Conferentie voor Onderwijs en Cultuur: Solo el puebo salba el pueblo," *Vorm*, mei 1974, 8.
[328] Ibid.
[329] Ibid., 12
[330] Ibid., 8.
[331] "E Tipo di hende ku Amerika Latina Mester di dje," *Skol i Komunidat*, februari 1977, 8.

1. Een persoon met een wetenschappelijk begrip van de wereld.
2. Een authentieke militant in de strijd voor de bevrijding van de mens, en dus een bewuste anti-imperiale en anti-oligarchische strijder [...]
3. Een besliste vechter voor de nationale soevereiniteit [...]
4. Een persoon die wetenschap en techniek kan gebruiken in het productie- en bevrijdingswerk voor het welzijn van het volk
5. Een krachtige bouwer van vrede, democratie, en menselijke solidariteit.[332]

Er zijn hier sterke gelijkenissen tussen het "creëren van de persoon die Latijns-Amerika nodig heeft" en de "Nieuwe Mens" die centraal stond in communistisch Cuba.

In de internationale congressen nam de Arubaanse delegatie een pro-regionaal en anti-insularistisch perspectief in. In april 1977 bezochten VLA-leden Ralph Halley en Carmen Kruythoff een onderwijscongres in St. Kitts, met als onderwerp "de rol van onderwijsorganisaties in een zich ontwikkelende maatschappij."[333] Op basis van dit congres, gaven de twee congresgangers de aanbeveling om aansluiting te zoeken bij regionale en globale organisaties van mensen werkzaam in het onderwijs, om zodoende "een bijzonder bekrompen insularisme [te] verbreken."[334]

[332] "E Tipo di hende ku Amerika Latina Mester di dje," 11.
[333] "Organisaties van leerkrachten in een zich ontwikkelende maatschappij," *Skol i Komunidat*, juni/juli 1977, 8.
[334] Ibid., 11.

E komishon enkargá ku e tarea di produsí "e tipo di hende ku Amérika Latino tin mester di dje" ta kibrando kabes akinan.
Di robes pa drechi: Leónidas Avila - Honduras; Ramón Todd Dandaré - Aruba; Reinaldo Umaña Bolaños - Costa Rica; Hernan López Zelaya - Honduras; Edgar Ortiz - Guatemala.

Afbeelding 9. Ramon Todd Dandaré tijdens de studieweek in Guatemala. De tekst bij de afbeelding: "De commissie belast met de taak om 'het type mens dat Latijns-Amerika nodig heeft' te produceren, breekt hier het hoofd. Van links naar rechts: Leónidas Avila - Honduras; Ramón Todd Dandaré - Aruba; Reinaldo Umaña Bolaños - Costa Rica; Hernan López Zelaya - Honduras; Edgar Ortiz - Guatemala."[335]

3. Conclusie

De deelvraag die centraal stond in dit hoofdstuk, luidt: hoe verhielden *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich tot een netwerk van grensoverschrijdende ideologieën en internationale actoren? Ik heb laten zien dat de Arubaanse kritische intelligentsia zich veel bezighield met regionale ontwikkelingen op politiek, economisch en sociaal gebied. Vooral *Skol i Komunidat* mengde zich ook actief in internationale bijeenkomsten over onderwijs en haar maatschappelijke rol. In de internationale

[335] "E Tipo di hende ku Amerika Latina Mester di dje," 11.

oriëntatie van *Feneta* en *Skol i Komunidat* schaarden zij zich duidelijk aan de linkerkant van de wereldpolitiek, zonder expliciet "een kant" te kiezen in de context van de Koude Oorlog. Impliciet stonden de tijdschriften echter aan de socialistische kant, gezien alle lofredes en steunbetuigingen die werden gepubliceerd over socialistische landen in de regio.

In hun grensoverschrijdende perspectief plaatsten de redacties van *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich *naast* hun internationale partners. Aruba speelde in dezelfde internationale arena als de Verenigde Staten en Cuba, maar ook als Curaçao en El Salvador. Samen met andere landen uit de Derde Wereld werd er door Arubaanse delegaties op internationale conferenties aandacht besteed aan een betere toekomst, voornamelijk via onderwijs. Volgend uit de vele internationale conferenties die werden bezocht, moest onderwijs- en taalbeleid volgens *Skol i Komunidat* in een internationaal perspectief geplaatst worden. Het feit dat de Arubaanse tijdschriften inspiratie haalden en ondersteuning zochten bij internationale spelers weerhield hen er niet van om kritiek te leveren op deze groepen. Zelfs buitenlandse organisaties die ogenschijnlijk in hetzelfde ideologische raamwerk opereerden, zoals Frente en de CLAT, konden op kritiek rekenen van de Arubaanse intelligentsia.

De assertieve internationale houding van *Feneta* en *Skol i Komunidat* gaf aan dat ze op de hoogte waren, en begaan waren, met gebeurtenissen in de wereld. Ze zagen de Arubaanse politieke problematiek als onderdeel van een groot, internationaal probleem van kolonialisme, kapitalisme en ongelijkheid. Zo werden lokale problemen op Aruba benaderd via de optiek van internationale emancipatoire vertogen. Tegelijkertijd was de Arubaanse context relevant voor de manier waarop de kritische intelligentsia internationale problemen benaderde. Er was sprake van een *glocal* vermenging tussen Arubaanse en internationale kwesties. Opvallend is dat de tijdschriften zich niet of nauwelijks met Nederlandse zaken bezighielden. Natuurlijk werd er veel over Nederland gepubliceerd in de staatsrechtelijke discussies die in hoofdstuk III werden besproken, maar wanneer het aankwam op inspiratie opdoen of samenwerkingen aangaan, werd Nederland grotendeels buiten beschouwing gelaten.

Ik heb aangetoond dat de Arubaanse kritische intelligentsia een internationaal perspectief op dekolonisatie hadden. In tegenstelling tot de nationalistische Status Aparte-beweging, keken de redacteuren van *Feneta* en *Skol i Komunidat* juist *over* de grens. Dekolonisatie was iets wat in gezamenlijkheid zou moeten gebeuren, niet door middel van "een bekrompen insularisme" en de negatieve politieke en onderwijskundige voortvloeisels daaruit.

De dekolonisatiedans: Conclusie

In de voorgaande hoofdstukken zijn de opvattingen van de Arubaanse kritische intelligentsia via de tijdschriften *Feneta* en *Skol i Komunidat* onderzocht. Ik heb aangetoond dat deze tijdschriften opereerden in een historische context waar emancipatiebewegingen actief waren en de wereldpolitiek grotendeels in de greep werd gehouden door de Koude Oorlog. Op Arubaans niveau bestond er een toenemend nationalisme, wat leidde tot de wens een autonoom land te worden binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Dit proces richting de Arubaanse Status Aparte heb ik onderworpen aan vraagstellingen gebaseerd op theorieën over dekolonisatie. Deze theorieën hadden enerzijds betrekking op de richting van het dekolonisatieproces. Oostindie schreef namelijk al dat dekolonisatie geen rechtlijnig proces hoefde te zijn dat eindigt in staatkundige onafhankelijkheid. Anderzijds maakte ik gebruik van een theorie over de invloed van kolonisatie op taal. In dit kader toonde Devonish aan dat veel voormalige gekoloniseerde samenlevingen zich in een situatie van diglossie bevonden. Daarnaast maakte ik gebruik van een methodologie gebaseerd op New Imperial History, waarin werd gestreefd aan de binaire conceptualisatie van koloniale verhoudingen voorbij te gaan, en in plaats daarvan de *webbedness* van koloniale samenlevingen centraal te stellen. Deze conceptuele en methodologische insteek lag ten grondslag aan mijn hoofdvraag: welke visie op dekolonisatie werd geuit in *Feneta* en *Skol i Komunidat* tussen 1969 en 1986?

Deze vraag heb ik door middel van drie deelvragen beantwoord. De deelvraag van hoofdstuk III luide: hoe reageerden *Feneta* en *Skol i Komunidat* op de politieke ontwikkelingen van de dominante Arubaanse dekolonisatiebeweging, die uiteindelijke leidden tot de Status Aparte in 1986? In dit hoofdstuk heb ik aangetoond dat de redacties van de tijdschriften, vooral die van *Skol i Komunidat*, zeer kritisch waren over het separatiestreven en het (etnisch) nationalisme van de MEP. De mensen achter *Skol i Komunidat* leverden kritiek op de populaire Arubaanse dekolonisatiebeweging *vanuit* een antikoloniaal perspectief. Deze ontwikkeling kan worden begrepen vanuit de methodologie van New Imperial History, waar het bevragen van binaire tegenstellingen in koloniale samenlevingen essentieel is. Er was niet één dekolonisatiebeweging op Aruba, er waren meerdere groepen die van mening verschilden over de *manier* en het *doel* van dekolonisatie. De kritische intelligentsia zag de Status Aparte-beweging, met haar tendensen zelf

de macht toe te eigenen en niet te kijken naar wat écht goed was voor de Arubaanse bevolking, juist als "plaatsvervanger van de vroegere kolonisator."[336]

Waar hoofdstuk III politieke ontwikkelingen bestudeerde en voornamelijk de kritiek daarop besprak, gaf hoofdstuk IV een meer conceptuele analyse van de visie van *Feneta* en *Skol i Komunidat* op dekolonisatie. Ik liet namelijk zien welke visie de tijdschriften formuleerden op taal- en onderwijsbeleid. De deelvraag die werd besproken in dit hoofdstuk, was: welke rol hadden onderwijs en taal(beleid) volgens *Feneta* en *Skol i Komunidat* in dekolonisatie? Ik toonde aan dat adequaat onderwijs- en taalbeleid volgens de tijdschriften essentieel was voor volwaardige dekolonisatie. Dekolonisatie werd gezien als veel meer dan enkel een streven naar een bepaalde staatkundige relatie met het voormalige moederland: *mentale* dekolonisatie was essentieel. Het Arubaanse onderwijs schoot hiervoor tekort. Wat er gebeurde in het klaslokaal sloot niet aan bij de realiteit van Arubaanse leerlingen. Er was sprake van diglossie: er bestonden twee verschillende talen in één maatschappij. De ene taal – het Nederlands – voor officiële zaken als onderwijs en rechtspraak, de andere taal – het Papiaments – was de alledaagse taal van de meerderheid. Om deze discrepantie gelijk te trekken was, vooral in het onderwijs, adequaat taalbeleid nodig, maar dit kwam niet van de grond, mede door de politieke spellingsstrijd tussen Aruba en Curaçao. De spellingsstrijd was een politiek spel geworden om het separatiestreven van Betico Croes en de zijnen kracht bij te zetten. Een gepast onderwijssysteem dat Arubanen op zou leiden tot kritische, zelfverzekerde burgers kwam zodoende niet tot stand, als het ware als *collateral damage* van de Status Aparte-beweging. Wederom werd vanuit links-antikoloniaal perspectief de nationalistische dekolonisatiebeweging bekritiseerd.

Het laatste hoofdstuk liet ten slotte zien hoe de visie van de kritische intelligentsia op dekolonisatie werd beïnvloed door internationale politieke gebeurtenissen en vertogen. Ik stelde hier de vraag: hoe verhielden *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich tot een netwerk van grensoverschrijdende ideologieën en internationale actoren? De redacties van *Feneta* en van *Skol i Komunidat* hielden zich bezig met gebeurtenissen in het buitenland, vooral in de regio. Ook gingen leden van de VLA/Simar naar regionale onderwijscongressen. Hier heb ik laten zien dat de mensen achter *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich bewust waren van de, vaak onrustige, globale politieke ontwikkelingen en zichzelf expliciet positioneerden aan de linkerflank van het politieke spectrum. In dit netwerk stonden ze in verband met andere vakbonden, andere landen,

[336] "Onderwijs en onafhankelijkheid," 2.

(inter)nationale politieke bewegingen, en grensoverschrijdende ideologieën, tijdens de Koude Oorlog en de naoorlogse dekolonisategolf. Binnen dit netwerk formuleerden *Feneta* en *Skol i Komunidat* hun eigen visie op dekolonisatie op basis van internationale ontwikkelingen. Grensoverschrijdende politieke gebeurtenissen waren vormend voor de houding van de intelligentsia ten opzichte van Arubaanse ontwikkelingen en tegelijkertijd werd vanuit een Arubaans perspectief naar internationale gebeurtenissen gekeken. In dit hoofdstuk was een andere karakteristieke eigenschap van New Imperial History terug te vinden: de "webbedness of colonial spaces."[337] De redacteuren van *Feneta* en *Skol i Komunidat* bevonden zich in een regionaal web met andere groeperingen die de naweeën van het kolonialisme aankaartten.

De overkoepelende conceptuele invalshoek van mijn onderzoek was *dekolonisatie*. De geanalyseerde artikelen uit *Feneta* en *Skol i Komunidat* hadden allemaal betrekking op het verloop van het Arubaanse dekolonisatieproces, en in bredere zin dat van de Nederlandse Antillen. Zowel de Status Aparte-beweging als de kritische intelligentsia kunnen worden beschouwd als *dekolonisatiebewegingen*. Dekolonisatie was niet altijd een proces dat eindigde in staatkundige onafhankelijkheid, en werd door mij in hoofdstuk II beschreven als een dans tussen twee ongelijke partners, met het doel om een wederzijds te accepteren situatie te bereiken. Het gevestigde beeld van de Arubaanse versie van deze dans is dat de Status Aparte-beweging één van de dansers was en politiek Den Haag de andere. We kunnen nu echter *nog* een partner toevoegen aan de dekolonisatiedans: de redactieleden van *Feneta* en *Skol i Komunidat*. Zij dansten vanuit hun perspectief met *twee* koloniale mogendheden: het "moederland" en de "plaatsvervanger van de vroegere kolonisator."[338]

Hiermee bereiken we de hoofdvraag van deze scriptie: welke visie op dekolonisatie werd geuit in *Feneta* en *Skol i Komunidat* tussen 1969 en 1986? In plaats van de staatkundige relaties met het moederland, stond voor *Feneta* en *Skol i Komunidat* de *mens* centraal in het dekolonisatieproces. Het was dus ook de mens zelf die gedekoloniseerd moest worden – een mentale dekolonisatie. *Feneta* en *Skol i Komunidat* zagen dekolonisatie als méér dan een politiek doel. Als Aruba wilde dekoloniseren, moesten de mensen kritisch kunnen denken over zichzelf, over de maatschappij, over hun eigen taal en cultuur. Dekolonisatie was eveneens een grensoverschrijdende aangelegenheid. Waar de etnisch-nationalistische retoriek van de Status

[337] Raben, "A New Dutch Imperial History?" 11.
[338] "Onderwijs en onafhankelijkheid," 2.

Aparte-beweging ophield bij de Arubaanse plattelandsbevolking, keken de mensen van *Feneta* en *Skol i Komunidat* verder. Het collectieve én het mentale aspect van dekolonisatie waren essentieel. Zowel dekolonisatie als gedekoloniseerd *zijn*, was iets dat geleerd moest worden, niet iets dat zomaar bereikt werd met nieuwe wetgeving. Daarom speelde onderwijs een essentiële rol in het dekolonisatieproces.

Bereikte deze kritische visie op dekolonisatie de Arubaanse bevolking? De invloed van *Feneta* en *Skol i Komunidat* is niet met precisie vast te stellen. Oud-schrijvers van zowel *Feneta* als *Skol i Komunidat* hebben mij verteld dat de tijdschriften invloedrijk waren: ze werden goed verkocht, vaak gelezen, veelvuldig besproken. Mensen zijn echter geneigd om hun eigen positie in de geschiedenis te vergroten, dus zijn deze uitspraken niet compleet te vertrouwen. *Volledig* ongeloofwaardig zijn ze echter ook niet, vooral niet als we kijken naar andere aanwijzingen op de invloed van de tijdschriften. Beide tijdschriften hadden bijvoorbeeld regelmatig interviews met belangrijke Arubaanse en buitenlandse politici, waaronder meermaals met Betico Croes.[339] Ook hadden beide tijdschriften regelmatig reacties van lezers en werd er in andere Arubaanse en Antilliaanse media – vooral de *Amigoe* – over hen gepubliceerd.

De invloed van de tijdschriften moet geplaatst worden in de context van een kleine eilandelijke maatschappij waar men elkaar snel kent en men veel van elkaar weet. In de Arubaanse maatschappij stond "de politiek" dan ook erg dicht bij "het volk." In deze context is het aannemelijk dat de tijdschriften invloedrijk waren. Echte invloed blijft gissen en het is onmogelijk om causale verbanden aan te geven, maar het wijst erop dat de tijdschriften op Aruba maatschappelijke impact hadden en maatschappelijk relevant waren.

Wat de invloed van de tijdschriften ook was, achteraf bezien waren ze niet geheel succesvol. De Status Aparte werd werkelijkheid, Betico Croes is tot op heden een volksheld op Aruba, onderwijsproblemen zijn op het moment van schrijven net zo actueel als in de jaren 70 en 80, fundamentele discussies over de nasleep van het kolonialisme en de hedendaagse relatie met

---

[339] In *Feneta*: Betico Croes 27 februari 1971; Dominico G. Croes (voorzitter van de AVP) 26 maart 1971; Hubert Dennett (Leider van de PPA) 29 april 1971. In *Skol i Komunidat*: Jos van Kemenade (Minister van Onderwijs in Kabinet-Den Uyl) februari 1976; Betico Croes maart 1976 & maart & april 1982; Leo Chance (voorzitter PPA) april 1976; Errol Cova (voorzitter Curaçaose onderwijsvakbond) oktober 1981 & mei 1984; Nochi Willems (voorzitter Bonairiaanse onderwijsvakbond) november 1981; Henny Eman (oprichter AVP en eerste premier van het land Aruba) december 1981 & december 1986; Don Martina (premier Nederlandse Antillen) mei 1982 & mei 1984; Wijnie Jabaaij februari (Tweede Kamerlid PvdA die zich veel bezighield met de Antillen) februari 1984; Jan de Koning (Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, later Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken, beide in Kabinet-Lubbers) mei 1985.

Nederland worden nauwelijks meer gevoerd, en de invloed van de Verenigde Staten is – voor een belangrijk deel door de toerisme industrie – groot.[340]

Juist omdat de Arubaanse maatschappij nog steeds te maken heeft met dezelfde problemen als waartegen *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich uitspraken, is het belangrijk om kritische afstand te nemen van de mensen achter deze tijdschriften. Waren ze realistisch of juist naïef? Overschatten de tijdschriften de mogelijkheden tot verandering op een klein eiland? Anders geformuleerd, verkeken *Feneta* en *Skol i Komunidat* zich op wat Oostindie “Caribische dilemma’s” noemde?[341]

Hoewel de kleinschaligheid van Aruba de invloed van *Feneta* en *Skol i Komunidat* vergrootte, was het tegelijkertijd een beperking. De politicoloog Wouter Veendendaal schreef dat “the smallness of non-sovereign territories in various ways obstructs and distorts the formation of an informed public debate about non-sovereignty and political status options.”[342] De limieten van fundamentele kritiek in een kleine gemeenschap werden duidelijk toen *Feneta* artikelen van hun sponsoren publiceerde waarin het kapitalisme werd opgehemeld.[343] Deze limieten waren ook te zien toen Jossy Mansur, die naast MEP-prominent ook zakenman was, veelvuldig reclame maakte voor zijn bedrijven in *Skol i Komunidat*.[344] Inderdaad zou in het heden gesteld kunnen worden dat de Arubaanse kritische intelligentsia de eigen positie had overschat, en de kwetsbaarheid van hun eigen kleinschaligheid had onderschat.

De invloed van *Feneta* en *Skol i Komunidat* was niet alleen politiek-maatschappelijk, maar is ook historiografisch. Voor wat de Arubaanse geschiedschrijving betreft, is het historiografische belang evident. Joyce Pereira gaf expliciet aan dat er vraag is naar historisch onderzoek over deze

---

[340] Wat de kritische debatten over staatkundige verhoudingen betreft, is het opmerkelijk om te zien dat aanwezigheid van Nederland in de voormalige Antillen alleen maar is vergroot; een vorm van ogenschijnlijk wederzijdse geaccepteerde *re*kolonisatie.

[341] Gert Oostindie, *Caribische dilemma’s in een ‘stagnerend’ dekolonisatieproces* (Leiden: KITLV Uitgeverij, 1994).

[342] Wouter Veenendaal, “Smallness and Status Debates in Overseas Territories: Evidence from the Dutch Caribbean,” *Geopolitics* 21, no. 1 (2016): 149.

[343] *Feneta*, mei 1970, 1; *Feneta*, juni 1970, 2. Op pagina 4 van de *Feneta* van augustus 1970 schreef de Accion pa Libera Antiyas een reactie aan *Feneta*: “Het verbaast ons dat de redactie van Feneta zoiets kan publiceren. ‘Het is beter op je voeten te sterven dan op je knieën te leven.’ Dit is een advies waarmee we onze brief willen eindigen.” Dit laatste advies is een citaat van de Mexicaanse revolutionair Emiliano Zapata (1879-1919). De Mexicaanse links-radicale protestbeweging Ejército Zapatista de Liberación Nacional (Zapatistisch Nationaal Bevrijdingsleger, EZLN), opgericht in 1983, is naar hem vernoemd.

[344] Een treffend voorbeeld: in het novembernummer van 1976 werd de spelling-Mansur omschreven als een “miskraam” en werd een spotprent van hem geplaatst. Op de achterkant van het blad is echter reclame te zien voor Mansur Department Store.

tijdschriften.[345] Mijn onderzoek naar de Arubaanse kritische intelligentsia laat zien dat er ook op Aruba kritisch werd nagedacht over fundamentele maatschappelijke zaken. Op een eiland waar "people had always been very passive and resigned about educational and language issues" bestond wel degelijk een kritische groep mensen die tijd en moeite stak in een radicaal andere toekomst.[346]

De algemene historiografische relevantie ligt minder aan de oppervlakte, maar is eveneens groot. Naast het verder inkleuren van de kleurplaat van ons verleden, sluit mijn onderzoek aan bij algemene debatten in de Caraïbistiek: onder andere over nationalisme, etniciteit, klasse en de relatie met het "moederland."[347] Twee onderwerpen in het bijzonder sluiten aan bij belangrijke discussies in de Caraïbistiek. Ten eerste, de staatkundige relatie tussen Caribische eilanden en hun voormalige kolonisatoren. Dekolonisatieprocessen in het Caribisch gebied hebben niet voor alle eilanden geleid tot staatkundige onafhankelijkheid. Integendeel, de Nederlandse Cariben waren tijdens en na 10-10-10 onderhevig aan een proces van *re*kolonisatie. Ook over andere eilanden wordt momenteel fundamenteel (historisch) onderzoek verricht naar de relatie tussen voormalige koloniën en kolonisatoren.[348] Juist voor dit onderzoek is mijn scriptie relevant, omdat ik

---

[345] Pereira, *Valorization*, 54. Pereira schreef: "A detailed study of VLA/SIMAR and *Vorm*/*Skol & Komunidat* is highly recommended as well as a study of *Feneta*." Ook Peter Scholing, die leidinggeeft aan het grootschalige digitaliseringsproces bij de Biblioteca Nacional Aruba, wijst op dit belang. Hij mailde mij in maart 2021: "Interessant wellicht is dat [*Skol i Komunidat*] het eerste tijdschrift was dat we gedigitaliseerd hebben, een ruim aantal jaren geleden, juist om de bruikbare informatie over onderwijs, politiek, taal, cultuur, arbeidsomstandigheden e.d. die erin te vinden is."

[346] Pereira, *Valorization*, 53.

[347] De publicaties over deze onderwerpen zijn te veel om op te noemen, maar voor het voormalige Nederlandse Antillen en Suriname, zie onder andere: Peter Meel, "Towards a typology of Suriname nationalism," in *New West Indian Guide/Nieuwe West-Indische Gids* 72, no. 3/4 (1998): 257-281; René A. Römer, "Klasse, kleur en kansen," in *Dromen en littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, red. Gert Oostindie (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 317-324; Luc Alofs en Leontine Merkies, *Ken ta Arubiano? Sociale integratie en natievorming op Aruba, 1924-2001* (Oranjestad: VAD/De Wit Stores, 2001); Hans Ramsoedh, "Playing Politics: Ethnicity, Clientelism and the Struggle for Power," in *Twentieth Century Suriname: Continuities and Change in a New World Society*, eds. Rosemarijn Hoefte and Peter Meel (Kingston: Ian Randle Publishers, 2001), 91-110; Gert Oostindie. "The Study of Ethnicity in the Dutch Caribbean: Full Circle to Furnivall?" *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 1, no. 2 (2006): 215-230; Rose Mary Allen, *Di ki Manera? A Social History of Afro-Curaçaoans, 1863-1917* (PhD dis., Universiteit Utrecht, 2007); Peter Meel, "Diverging Directions: Race, Culture and Class in the Works of Anton de Kom and Caribbean Contemporaries," in *M.G. Smith: Social Theory and Anthropology in the Caribbean and Beyond*, ed. Brian Meeks (Kingston: Ian Randle Publishers, 2011), 221-243; Gert Oostindie, "Black Power, Popular Revolt, and Decolonization in the Dutch Caribbean," in *Black Power in the Caribbean*, ed. Kate Quinn (Gainesville: University Press of Florida, 2014), 239-260.

[348] Zie bijvoorbeeld: Peter Clegg and David Killingray, eds. *The Non-Independent Territories of the Caribbean and Pacific: Continuity or Change* (London: Institute of Commonwealth Studies, 2012); Yarimar Bonilla, *Non-Sovereign Futures: French Caribbean Politics in the Wake of Disenchantment* (Chicago: The University of Chicago Press, 2015); Kristen Stromberg Childers, *Seeking Imperialism's Embrace: National Identity, Decolonization, and Assimilation in the French Caribbean* (Oxford: Oxford University Press, 2016); Grace Carrington, *Non-sovereign states in the era of decolonisation: politics, nationalism and assimilation in French and British Caribbean territories,*

staatkundige onderhandelingen en de kritiek daarop op Arubaans (micro-)niveau tussen 1969 en 1986 in kaart heb gebracht.

Een tweede debat in de Caraïbistiek waar deze scriptie bij aansluit heeft betrekking tot onderwijs- en taalbeleid. Het Caribisch gebied heeft een uiterst heterogeen linguïstisch landschap waar dialecten, pidgins, creooltalen én Europese talen, veelal in een situatie van diglossie, naast elkaar bestaan. De fundamentele, vaak felle, kritiek gepubliceerd in *Feneta* en *Skol i Komunidat* legde de tekortkomingen van het Arubaanse, en in bredere zin het Antilliaanse, taal- en onderwijsbeleid bloot. In mijn onderzoek komen de fundamentele problemen naar boven, maar ook de limiterende factoren van activisme over taal- en onderwijsbeleid. Mijn onderzoek vindt aansluiting bij onderzoek naar taalbeleid, ook in relatie tot identiteit, in het Caribisch gebied.[349]

Deze scriptie levert zodoende een bijdrage tot (historisch) onderzoek naar soevereiniteit en de taalsituatie in het Caribisch gebied. Door mijn onderzoek te plaatsen in lopende discussies in de Caraïbistiek, is deze scriptie tevens een correctie van wat historicus Margo Groenewoud bestempelde als de "neglect and erasure of the Dutch Caribbean in Caribbean studies."[350]

Eventueel verder onderzoek naar *Feneta* en *Skol i Komunidat* zou andere conclusies kunnen trekken dan ik heb gedaan. Elke historicus heeft een uniek perspectief en in mijn geval speelt het feit dat ik een Nederlandse Arubaan ben – zowel *insider* als *outsider* in de Arubaanse en Nederlandse maatschappij – een rol in het perspectief dat ik bewust en onbewust heb ingenomen. Ook invloedrijk op mijn blik op het verleden is dat zowel mijn vader als mijn grootvader werkzaam

1945-1980. (PhD diss., The London School of Economics and Political Science, 2019); Malcom Ferdinand, Gert Oostindie, and Wouter Veenendaal, "A global comparison of non-sovereign island territories: the search for 'true equality,'" *Island Studies Journal* 15, no.1 (2020): 43-66.

349 Voor aansluitende onderzoeken in de voormalige Nederlandse Antillen en Suriname, zie: Florimon van Putte, "De Nederlandse koloniale taalpolitiek op de Benedenwindse Antillen," in *Koloniale taalpolitiek in Oost en West*, red. Kees Groeneboer (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997), 251-273; Hein Eersel, "De Surinaamse taalpolitiek: een historisch overzicht," in *Koloniale taalpolitiek in Oost en West*, red. Kees Groeneboer (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997), 207-223; Wim Rutgers, "De postkoloniale taalsituatie op de Nederlandse Antillen en Aruba," in *Koloniale taalpolitiek in Oost en West*, red. Kees Groeneboer (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997), 275-291; Eithne B Carlin, "Of Riches and Rhetoric: Language in Suriname," in *Twentieth Century Suriname: Continuities and Change in a New World Society*, eds. Rosemarijn Hoefte and Peter Meel (Kingston: Ian Randle Publishers, 2001), 220-243; Marta Dijkhoff and Joyce Pereira. "Language and Education in Aruba, Bonaire and Curaçao," in *Creoles in Education: An Appraisal of Current Programs and Projects*, eds. Bettina Migge, Isabelle Léglisse, and Angela Bartens (Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2010), 237-269; Nicholas Faraclas et al., eds. *Iguana's Newfound Voices: Continuity, Divergence and Convergence in Language, Culture, and Society on the ABC-Islands* (Willemstad: Universidat di Kòrsou, 2011); Addam Amauri Jones, *Identity via Papiamentu: From Marginalization to Language of Instruction*, geraadpleegd via academia.edu.

350 Margo Groenewoud, "Decolonization, Otherness, and the Neglect of the Dutch Caribbean in Caribbean Studies," *Small Axe: A Journal of Criticism* 25, no. 1 (2021): 102-115.

zijn (geweest) in het Arubaanse onderwijs.[351] Dit heeft invloed op mijn manier van schrijven en mijn manier van de geschiedenis benaderen. Nieuw onderzoek met andere, unieke, perspectieven zal een nieuwe kijk op *Feneta* en *Skol i Komunidat* in het bijzonder, en Arubaanse en Antilliaanse geschiedenis in het algemeen, geven. Men zou vanuit ander disciplinair perspectief naar de tijdschriften kunnen kijken – een Media Studiesperspectief of kwantitatieve methodes uit de Digital Humanities zouden innovatieve informatie op kunnen leveren.[352] Ook zou men kunnen kijken naar andere onderwerpen in *Feneta* en *Skol i Komunidat* die ik onderbelicht heb gelaten: vrouwenemancipatie, armoede, de toerisme- en olie-industrie.

Ondanks dat deze scriptie veel nieuwe informatie heeft laten zien, zijn er door mijn thematische keuzes ook nieuwe stiltes in de geschiedschrijving gekomen. Volgens de historicus Michel-Rolph Trouillot gaat productie van historische *kennis* altijd gepaard met de productie van *stiltes*: "any historical narrative is a bundle of silences."[353] Het is de paradoxale taak van de historicus om de stiltes op te vullen en tegelijkertijd nieuwe stiltes te creëren voor nieuw onderzoek. Voor Aruba, en het 'Nederlands' Caribisch gebied, kan er nog veel worden gedaan om een geschiedenis van het heden en haar problemen te schrijven. Ik herhaal een oproep uit de *Skol i Komunidat* uit september 1976: "*nu moeten wij, landskinderen, het koloniale vuil opruimen. Maar geef ons de tijd s.v.p. en schreeuw niet te hard langs het lijntje*."[354]

[351] Tijdens het schrijfproces van deze scriptie stuurde mijn grootvader mij een envelop met een groot aantal krantenknipsels over politieke ontwikkelingen op Aruba in de jaren 70 en een nummer van *Vorm* uit 1974.
[352] In 2017 schreef Emma van Meyeren een Masterscriptie aan de Universiteit van Amsterdam over het Curaçaose *Vitó* vanuit een mediawetenschappelijk perspectief: "'Kwantu dia mas prome ku un revolusjon?' On Political Newspaper *Vitó* (1966-1971) and Curaçaoan Resistance against Dutch Colonialism."
[353] Michel-Rolph Trouillot, *Silencing the Past: Silencing the Past: Power and the Production of History* (Boston: Beacon Press, 2015), 27.
[354] "Die povere notities van Vogelzang…" *Skol i Komunidat*, september 1976, 4.

Bibliografie

Literatuur

Agmon, Danna. *A Colonial Affair: Commerce, Conversion, and Scandal in French India.* Ithaca: New York University Press, 2018.

Alexander, Robert J. *International Labor Organizations and Organized Labor in Latin America and the Caribbean: A History*. Santa Barbara: Praeger, 2009.

Allen, Rose Mary. *Di ki Manera? A Social History of Afro-Curaçaoans, 1863-1917*. PhD dis., Universiteit Utrecht, 2007.

Alofs, Luc. "Revolte en afscheiding: dertig mei en Aruba," In *Dromen en Littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, onder redactie van Gert Oostindie, 163-175. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999.

Alofs, Luc. "'Separacion!' Aruba en de totstandkoming van het Statuut." In *Gedenkboek 50 jaar Statuut: Een Koninkrijksbundel*, onder redactie van Alice van Romondt et al., 43-53. Zutphen: Walburg Pers, 2005.

Alofs, Luc. *Onderhorigheid en separatisme. Koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816-1955*. Oranjestad: UNOCA, 2012.

Alofs, Luc, en Leontine Merkies. *Ken ta Arubiano? Sociale integratie en natievorming op Aruba, 1924-2001*. Oranjestad: VAD/De Wit Stores, 2001.

Amauri Jones, Addam. *Identity via Papiamentu: From Marginalization to Language of Instruction*. Geraadpleegd via academia.edu.

Aruba.com. "De bevolking van Aruba." Geraadpleegd op 22 juni 2021. URL = https://www.aruba.com/nl/ons-eiland/geschiedenis-en-cultuur/de-bevolking-van-aruba.

Aruba.com. "De vlag van Aruba." Geraadpleegd op 22 juni 2021. URL = https://www.aruba.com/nl/ons-eiland/geschiedenis-en-cultuur/de-vlag-van-aruba.

Azaransky, Sarah. *This Worldwide Struggle: Religion and the International Roots of the Civil Rights Movement*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Baud, Michiel et al. *Etniciteit als strategie in Latijns-Amerika en de Caraïben*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1994.

Bell, Wendell. "The American Invasion of Grenada: A Note on False Prophecy." *Foresight* 10, no. 3 (2008): 27-42.

Bonilla, Yarimar. *Non-Sovereign Futures: French Caribbean Politics in the Wake of Disenchantment*. Chicago: The University of Chicago Press, 2015.

Britannica Academic. "Aruba." Geraadpleegd op 22 juni 2021. URL = https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Aruba/117399.

Britannica Academic. "Non-Aligned Movement." Geraadpleegd op 23 juni 2021. URL = https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Non-Aligned-Movement/600449.

Broersma, Marcel. "Nooit meer bladeren? Digitale krantenarchieven als bron." *Tijdschrift voor mediageschiedenis* 14, no. 2 (2012), 29-55.

Buettner, Elizabeth. *Europe After Empire: Decolonization, Society, and Culture.* Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Cain, Artwell. *A Sense of Belonging*. Oranjestad: Editorial Charuba, 2017.

Carlin, Eithne B. "Of Riches and Rhetoric: Language in Suriname." In *Twentieth Century Suriname: Continuities and Change in a New World Society*, edited by Rosemarijn Hoefte and Peter Meel, 220-243. Kingston: Ian Randle Publishers, 2001.

Carrington, Grace. *Non-sovereign states in the era of decolonisation: politics, nationalism and assimilation in French and British Caribbean territories, 1945-1980*. PhD diss., The London School of Economics and Political Science, 2019.

Childers, Kristen Stromberg. *Seeking Imperialism's Embrace: National Identity, Decolonization, and Assimilation in the French Caribbean*. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Clegg, David, and David Killingray, eds. *The Non-Independent Territories of the Caribbean and Pacific: Continuity or Change*. London: Institute of Commonwealth Studies, 2012.

Cooper, Frederick. "The Dialectics of Decolonization: Nationalism and Labor Movements in Postwar French Africa." In *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois World*, edited by Frederick Cooper and Ann Stoler, 406-435. Berkeley: University of California Press, 1997.

Cwik, Christian. "Sephardic Networks and the Guajira Peninsula Contraband in the 17th Century." Geraadpleegd via academia.edu.

Devonish, Hubert. *Language and Liberation: Creole Language Politics in the Caribbean*. London: Karia Press, 1986.

Dewulf, Jeroen. *Grijs slavernijverleden? Over zwarte milities en redimoesoegedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018.

Dijkhoff, Marta, and Joyce Pereira. "Language and Education in Aruba, Bonaire and Curaçao." In *Creoles in Education: An Appraisal of Current Programs and Projects*, edited by Bettina Migge, Isabelle Léglisse, and Angela Bartens, 237-269. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2010.

Eaton, George E. "The Concept and Model of Political Unionism." *Caribbean Labour Series*, no. 13 (1988), 1-55.

Eersel, Heen "De Surinaamse taalpolitiek: een historisch overzicht." In *Koloniale taalpolitiek in Oost en West*, onder redactie van Kees Groeneboer, 207-223. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997.

Eriksen, Thomas Hylland. *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology, Fourth Edition*. London: Pluto Press, 2015.

Faraclas, Nicholas et al., eds. *Iguana's Newfound Voices: Continuity, Divergence and Convergence in Language, Culture, and Society on the ABC-Islands.* Willemstad: Universidat di Kòrsou, 2011.

Ferdinand, Malcom, Gert Oostindie, and Wouter Veenendaal. "A global comparison of non-sovereign island territories: the search for 'true equality.'" *Island Studies Journal* 15, no.1 (2020): 43-66.

Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed.* London: Penguin Classics, 2017.

Gilbert, Shirli. "Singing Against Apartheid: ANC Cultural Groups and the International Anti-Apartheid Struggle." *Journal of Southern African Studies* 33, no. 2 (2007): 421-41.

Green, Vera. *Migrants in Aruba: Interethnic Integration*. Assen: Van Gorcum, 1974.

Groenewoud, Margo. "Decolonization, Otherness, and the Neglect of the Dutch Caribbean in Caribbean Studies." *Small Axe: A Journal of Criticism* 25, no. 1 (2021): 102-115.

Guadeloupe, Francio. "Their Modernity Matters Too: The Invisible Links Between Black Atlantic Identity Formations in the Caribbean and Consumer Capitalism." *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 4, no. 3 (2009): 271-292.

Guerra, Sergio, y Alberto Prieto. *Cronología del movimiento obrero y de las luchas por la revolución socialista en América Latina (1850-1916)*. Ciudad de La Habana: Casa de las Américas, 1979.

Hansing, Katrin. *Rasta, Race and Revolution: The Emergence and Development of the Rastafari Movement in Socialist Cuba*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2006.

Haraksingh, Kusha. “Labour Movements in Caribbean History.” In *General History of the Caribbean. Volume VI: Methodology and Historiography of the Caribbean*, edited by B.W. Higman, 283-307. London: Unesco Publishing, 1999.

Haverkort, Erik. “Achtergronden van de onrustige maanden van 1977.” In *Gedenkboek 50 jaar Statuut: Een Koninkrijksbundel*, onder redactie van Alice van Romondt et al., 149-157. Zutphen: Walburg Pers, 2005.

Hoetink, Harry. *Slavery and Race Relations in the Americas: An Inquiry into their Nature and Nexus*. New York: Harper and Row, 1973.

Howe, Stephen. “Introduction: New Imperial Histories.” In *The New Imperial Histories Reader*, edited by Stephen Howe, 1-19. London: Routledge, 2009.

“International Sports Against Apartheid.” *Ufahamu: journal of the African Activist Association* 13, no. 2/3 (1983/1984): 60-97.

Jeuken, Piet. *De vakbeweging in Latijns Amerika: CLAT, ORIT, Caraïbisch gebied, Venezuela, Barbados, Suriname, Nederlandse Antillen. Verslag van een werkbezoek*. Amsterdam: Federatie Nederlandse Vakbeweging, 1978.

Kalm, Florence. *The Dispersive and Reintegrating Nature of Population Segments of a Third World Society: Aruba, Netherlands Antilles*. PhD Diss., University of New York, 1975.

Knight, Franklin W. “Race, Ethnicity and Class in Caribbean History.” In *General History of the Caribbean. Volume VI: Methodology and Historiography of the Caribbean*, edited by B.W. Higman, 200-231. London: Unesco Publishing, 1999.

Leydesdorff, Selma. *Wij hebben als mens geleefd: Het Joodse proletariaat van Amsterdam, 1900-1940.* Amsterdam: Meulenhoff, 1987.

Livingstone, Grace. *America’s Backyard: The United States and Latin America from the Monroe Doctrine to the War on Terror.* London: Bloomsbury Academic, 2009.

Meeks, Brian. *Caribbean Revolutions and Revolutionary Theory: An Assessment of Cuba, Nicaragua and Grenada.* London: The Macmillan Press, 1993.

Meel, Peter. “Towards a typology of Suriname nationalism.” In *New West Indian Guide/Nieuwe West-Indische Gids* 72, no. 3/4 (1998): 257-281.

Meel, Peter “Diverging Directions: Race, Culture and Class in the Works of Anton de Kom and Caribbean Contemporaries.” In *M.G. Smith: Social Theory and Anthropology in the*

Caribbean and Beyond, edited by Brian Meeks, 221-243. Kingston: Ian Randle Publishers, 2011.

Mintz, Sidney. "The Caribbean as a Socio-cultural Area." In *Peoples and Cultures of the Caribbean*, edited by Michael H. Horowitz, 17-46. Garden City: The Natural History Press, 1971.

Nicolaas, Quito. "Behind Literary Shadows: Literary Development in Aruba from 1971-1996." In *Leeward Voices: Fresh Perspectives on Papiamentu and the literatures and cultures of the ABC-Islands*, edited by Nicholas Faraclas et al., 139-144. Willemstad: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 2009.

Oostindie, Gert. *Caribische dilemma's in een 'stagnerend' dekolonisatieproces*. Leiden: KITLV Uitgeverij, 1994.

Oostindie, Gert. "Woedend vuur: 'Trinta di mei', dertig jaar later." In *Dromen en littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, onder redactie van Gert Oostindie, 9-39. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999.

Oostindie, Gert. *Het paradijs overzee. De 'Nederlandse' Cariben en Nederland*. Leiden: KITLV Uitgeverij, 2000.

Oostindie, Gert. "À propos Betico Croes: over charisma en de status aparte van Aruba." In *Gedenkboek 50 jaar Statuut: Een Koninkrijksbundel*, onder redactie van Alice van Romondt et al., 269-278. Zutphen: Walburg Pers, 2005.

Oostindie, Gert. "The Study of Ethnicity in the Dutch Caribbean: Full Circle to Furnivall?" *Latin American and Caribbean Ethnic Studies* 1, no. 2 (2006): 215-230.

Oostindie, Gert. "Black Power, Popular Revolt, and Decolonization in the Dutch Caribbean." In *Black Power in the Caribbean*, edited by Kate Quinn, 239-260. Gainesville: University Press of Florida, 2014.

Oostindie, Gert, en Inge Klinkers. *Het Koninkrijk in de Caraïben. Een korte geschiedenis van het Nederlandse dekolonisatiebeleid, 1940-2000*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001.

Oostindie, Gert en Inge Klinkers. *Knellende Koninkrijksbanden. Het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraiben, 1940-2000. Deel III, 1975-2000*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001.

Pereira, Joyce. *Valorization of Papiamento in Aruban society and education, in historical, contemporary and future perspectives*. PhD Diss., University of Curaçao, 2018.

Pérez-Stable, Marifeli. "The Cuban Revolution and its impact on the Caribbean." In *General History of the Caribbean, Vol V: The Caribbean in the Twentieth Century*, edited by Bridget Brereton, 282-311. London: UNESCO Publishing, 2004.

Perla Jr., Héctor. *Sandinista Nicaragua's Resistance to US Coercion: Revolutionary Deterrence in Asymmetric Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Portelli, Alessandro. "What Makes Oral History Different." in *The Oral History Reader*, edited by Robert Perks and Alistair Thomson, 48-58. London: Routledge, 2015.

Prins Winkel, Anna Cornelia. *Kabes duru? Verslag van een onderzoek naar de onderwijssituatie op de Benedenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen, in verband met het probleem van de vreemde voertaal bij het onderwijs*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam, 1973.

Raben, Remco. "A New Dutch Imperial History? Perambulations in a Prospective Field." *BMGN - Low Countries Historical Review* 128, no. 1 (2013): 5-30.

Rajbansee, Joseph. *Civil Service Associations & Unions in the Commonwealth Caribbean.* Mona: Trade Union Education Institute, 197-.

Ramsoedh, Hans. "Playing Politics: Ethnicity, Clientelism and the Struggle for Power." In *Twentieth Century Suriname: Continuities and Change in a New World Society*, edited by Rosemarijn Hoefte and Peter Meel, 91-110. Kingston: Ian Randle Publishers, 2001.

Razak, Victoria. *Issues of Identity in Festival, Song, and Social Discourse on Aruba, Dutch Caribbean*. PhD Diss., University of New York at Buffalo, 1998.

Roberts, Danny, and Lauren Marsh. "Labor Education in the Caribbean: A Critical Evaluation of Barbados, Jamaica and Trinidad." *International Labor and Working-Class History*, no. 90 (Fall 2016), 186-195.

Römer, René A. "Klasse, kleur en kansen." In *Dromen en littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, onder redactie van Gert Oostindie, 317-324. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999.

Romero Barliza, Benjamin. *E Caya di Monche*. Bogota: Imageprinting Ltda., 2018.

Rosenberg, Jonathan. *How Far the Promised Land? World Affairs and the American Civil Rights Movement from the First World War to Vietnam.* Princeton: Princeton University Press, 2006.

Rupert, Linda M. *Creolization and Contraband: Curaçao in the Early Modern Atlantic World*. Athens: University of Georgia Press, 2012.

Rutgers, Wim. "De postkoloniale taalsituatie op de Nederlandse Antillen en Aruba." In *Koloniale taalpolitiek in Oost en West*, onder redactie van Kees Groeneboer, 275-291. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997.

Rutgers, Wim "'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai': De dertigste mei in de letterkunde." In *Dromen en littekens: Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, onder redactie van Gert Oostindie, 211-333. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999.

Schields, Chelsea. "'This is the Soul of Aruba Speaking': The 1951 Campo Alegre Protest and Insular Identity on Aruba." *New West Indian Guide* 90 (2016): 195-224.

Serra, Ana. *The "New Man" in Cuba: Culture and Identity in the* Revolution. Gainesville: University Press of Florida, 2007.

Sysling, Fenneke. *Racial Science and Human Diversity in Colonial Indonesia.* Singapore: NUS Press, 2016.

Todd Dandaré, Ramon. "Ontwikkeling van de spelling van het Papiamento op Aruba." Lezing, 11 september 2015. Geraadpleegd via: archive.org.

Tormey, Simon. "Populism: Democracy's *Pharmakon*?" *Policy Studies* 39, no. 3 (2018): 260-273.

Trouillot, Michel-Rolph. *Silencing the Past: Power and the Production of History*. Boston: Beacon Press, 2015.

Veenendaal, Wouter. "Smallness and Status Debates in Overseas Territories: Evidence from the Dutch Caribbean." *Geopolitics* 21, no. 1 (2016): 148-170.

Van Bergeijk, J., A. van Oirschot, en A.C. Winkel. "Historische schets van het Antilliaanse onderwijs." In *Leerplan en leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen*, onder redactie van F.W. Prins et al., 22-35. Zeist: Dijkstra's Uitgeverij, 1970.

Van Meyeren, Emma. "'Kwantu dia mas prome ku un revolusjon?' On Political Newspaper *Vitó* (1966-1971) and Curaçaoan Resistance against Dutch Colonialism." MA Thesis, University of Amsterdam, 2017.

Van Peperstraten, Frans. *Samenleving ter discussie: Een inleiding in de sociale filosofie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho, 1999.

Van Putte, Florimon. “De Nederlandse koloniale taalpolitiek op de Benedenwindse Antillen.” In *Koloniale taalpolitiek in Oost en West*, onder redactie van Kees Groeneboer, 251-273. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997.

Verton, Peter Cornelis. *Politieke dynamiek en dekolonisatie: De Nederlandse Antillen tussen autonomie en onafhankelijkheid*. Proefschrift, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1977.

Yannakakis, Yanna. *The Art of Being In-between: Native Intermediaries, Indian Identity, and Local Rule in Colonial Oaxaca*. Durham: Duke University Press, 2008.

Young, Benjamin R. “Not There for the Nutmeg: North Korean Advisors in Grenada and Pyongyang’s Internationalism, 1979-1983.” *Cross Currents: East Asian History and Culture Review* 27 (June 2018): 113-135.

Zubiría, Fredy Gonzalez. *La Guajira - Aruba, Hermanas unidas y separadas por el mar*. Riohacha: Editorial Orígenes, 2016.

Kranten

Amigoe di Curaçao: Dagblad voor de Nederlandse Antillen.

Trouw.

Tijdschriften

Feneta, jaargang 1, 2.

Skol i Komunidat, jaargang 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Vorm, jaargang 4, 5, 6.

Vorm/Skol i Komunidat jaargang 6.

Gesprekken

Eddy Marchena. Gesprek met de auteur. December 2020.

Joyce Pereira. Gesprek met de auteur. December 2020.

Ramon Todd Dandaré. Gesprek met de auteur. November 2020.

Rudi Oomen. Gesprek met de auteur. December 2020.